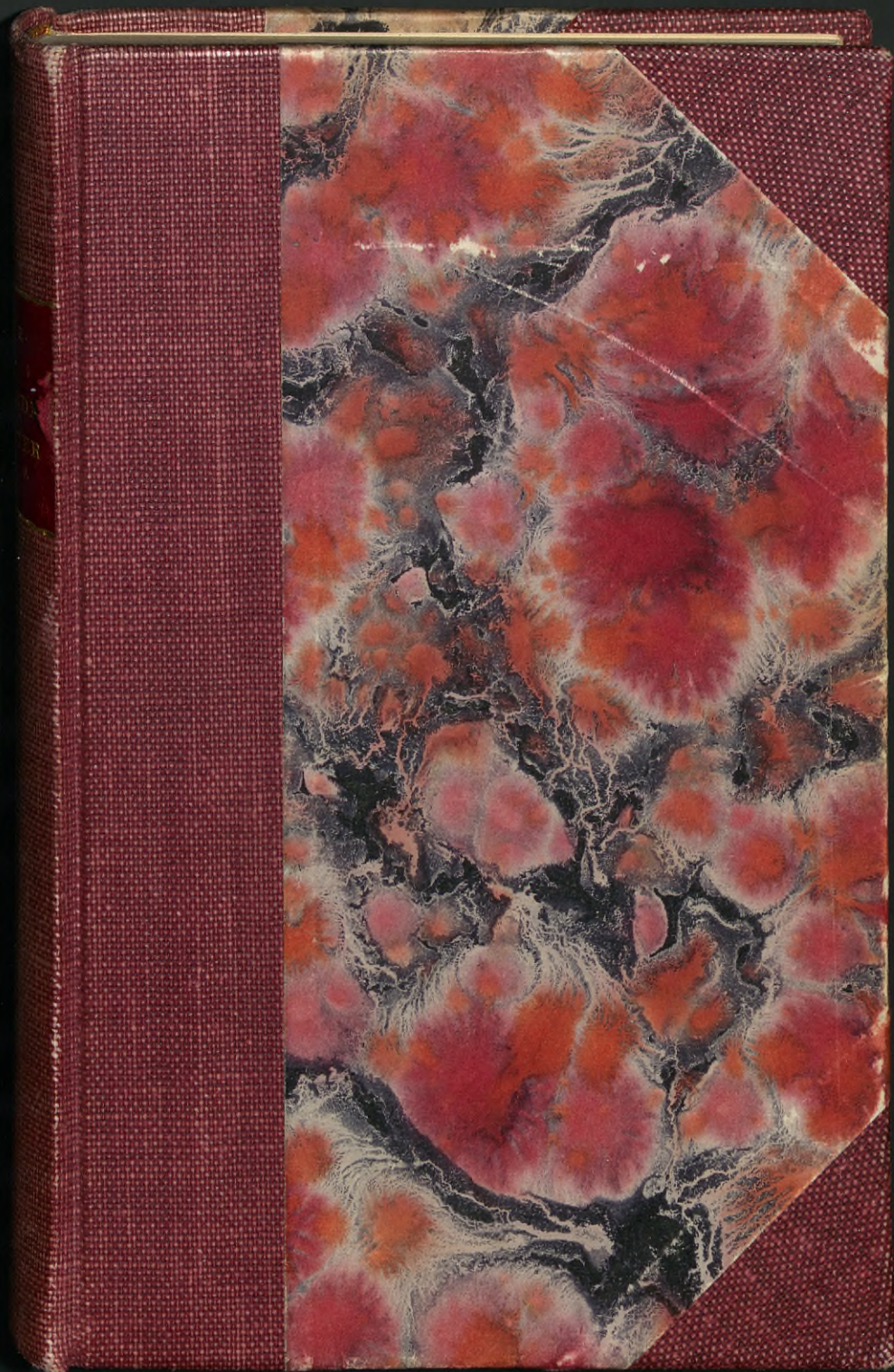

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

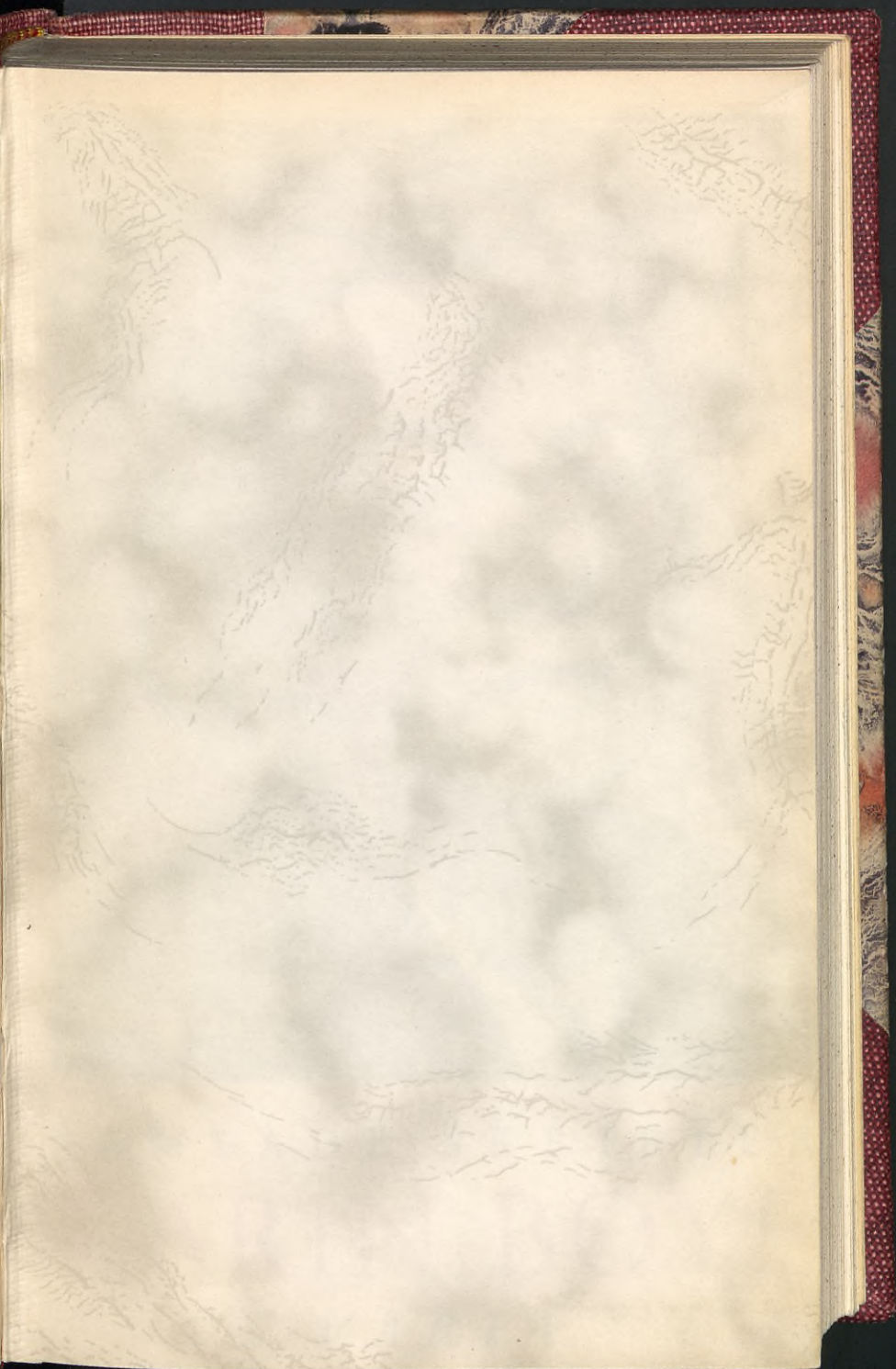

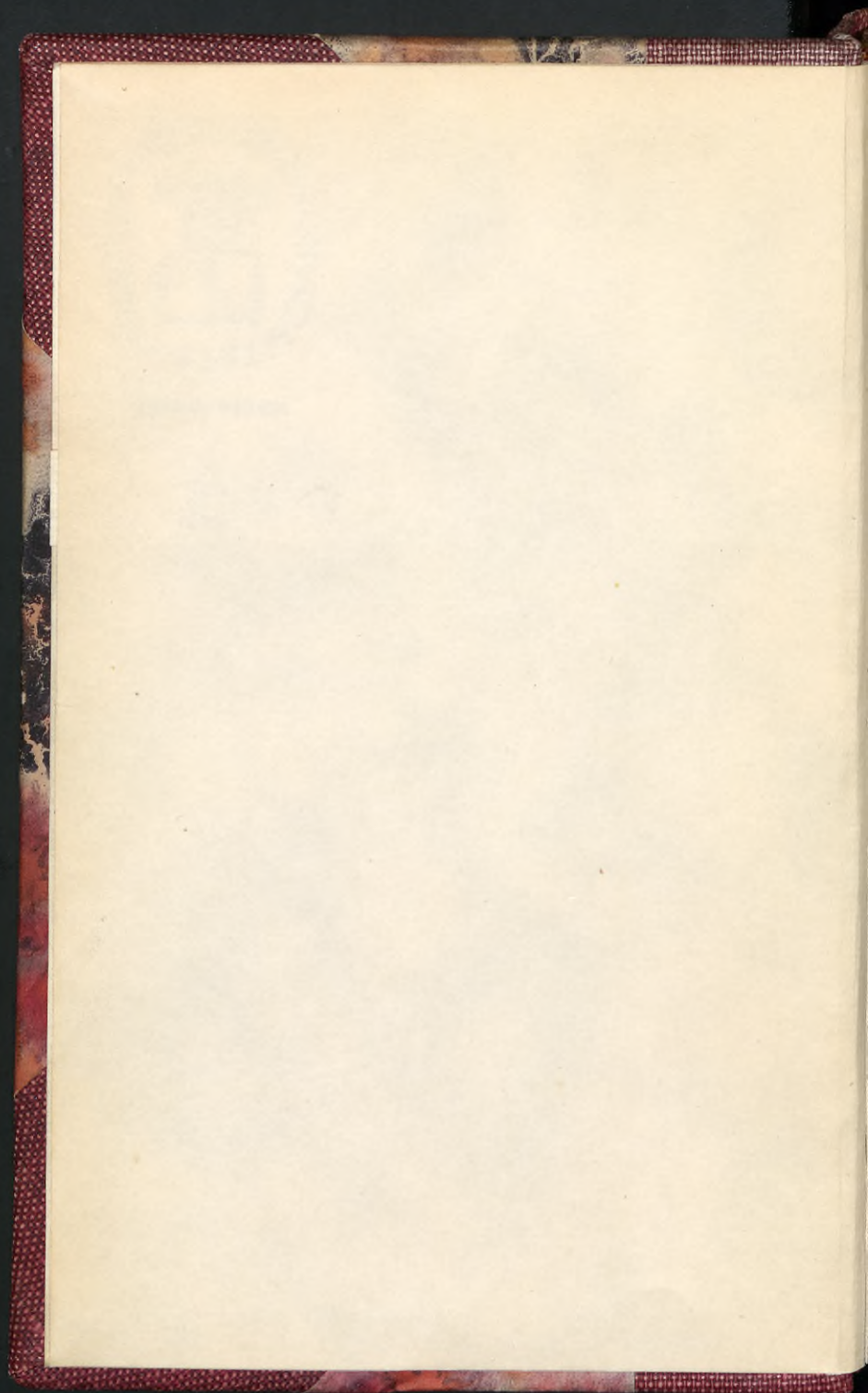

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

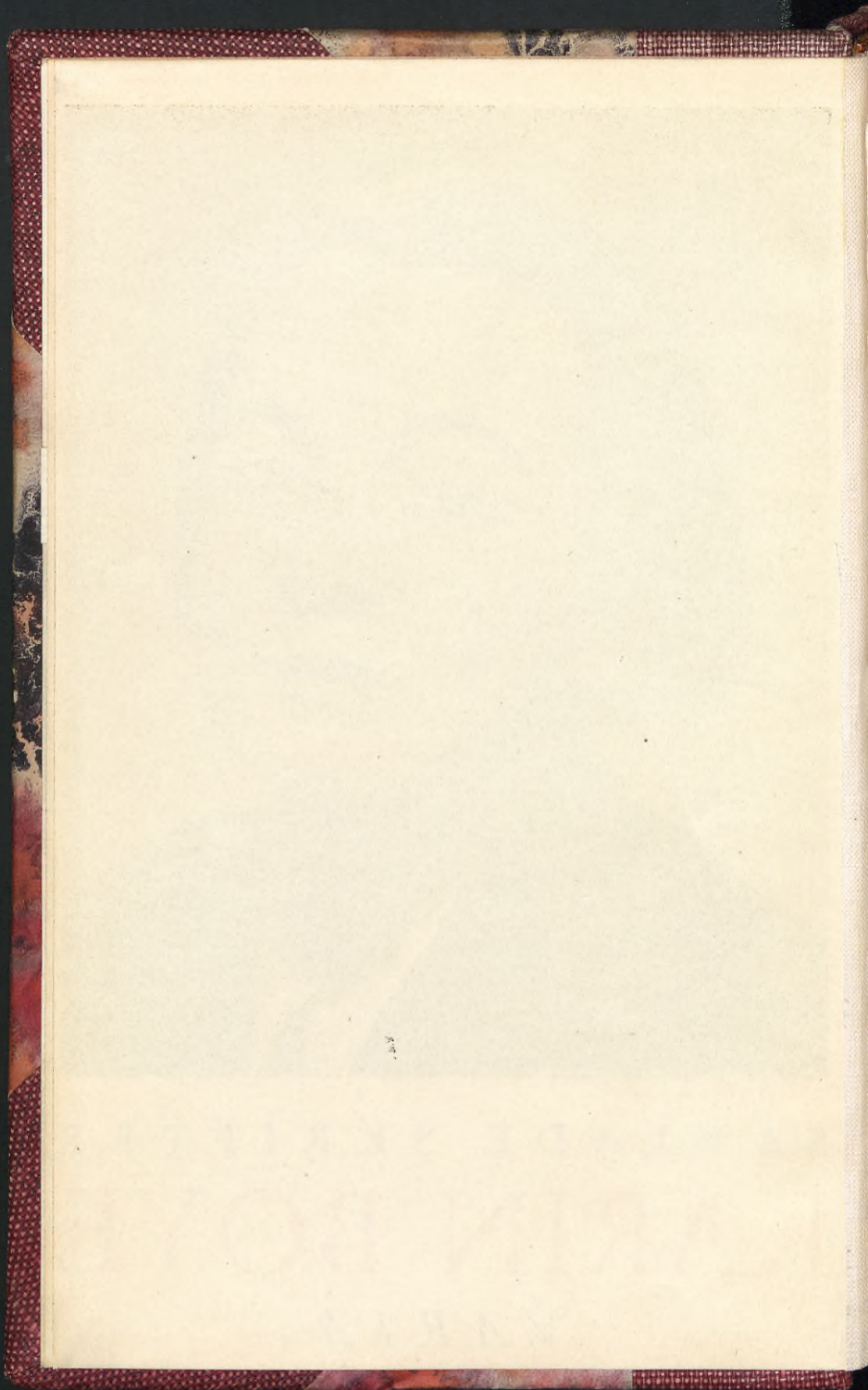

S A M L A D E S K R I F T E R

KARIN BOYE

V A R I A

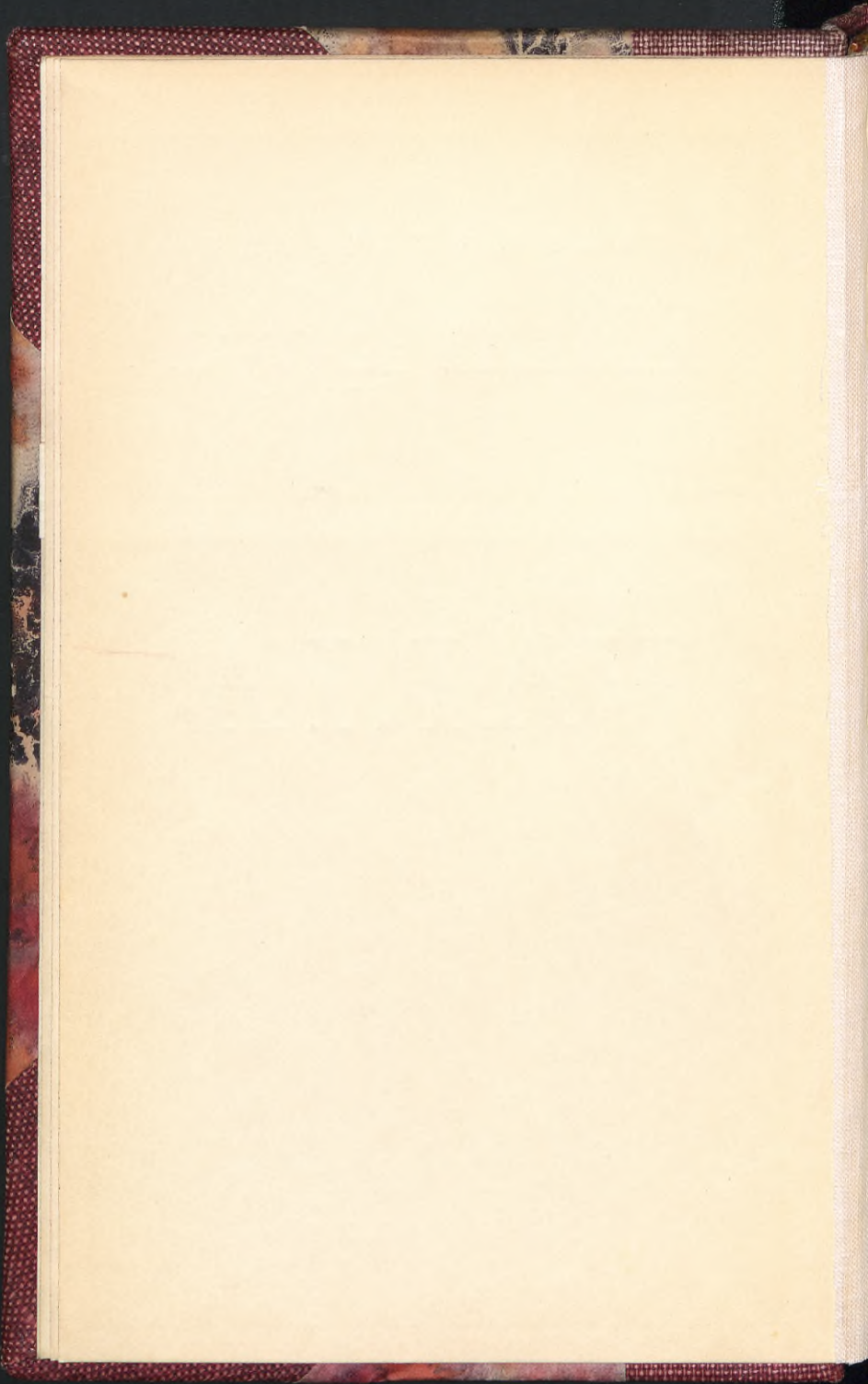
SAMLADE SKRIFTER AV

Karin Boye

VARIA

BONNIERS

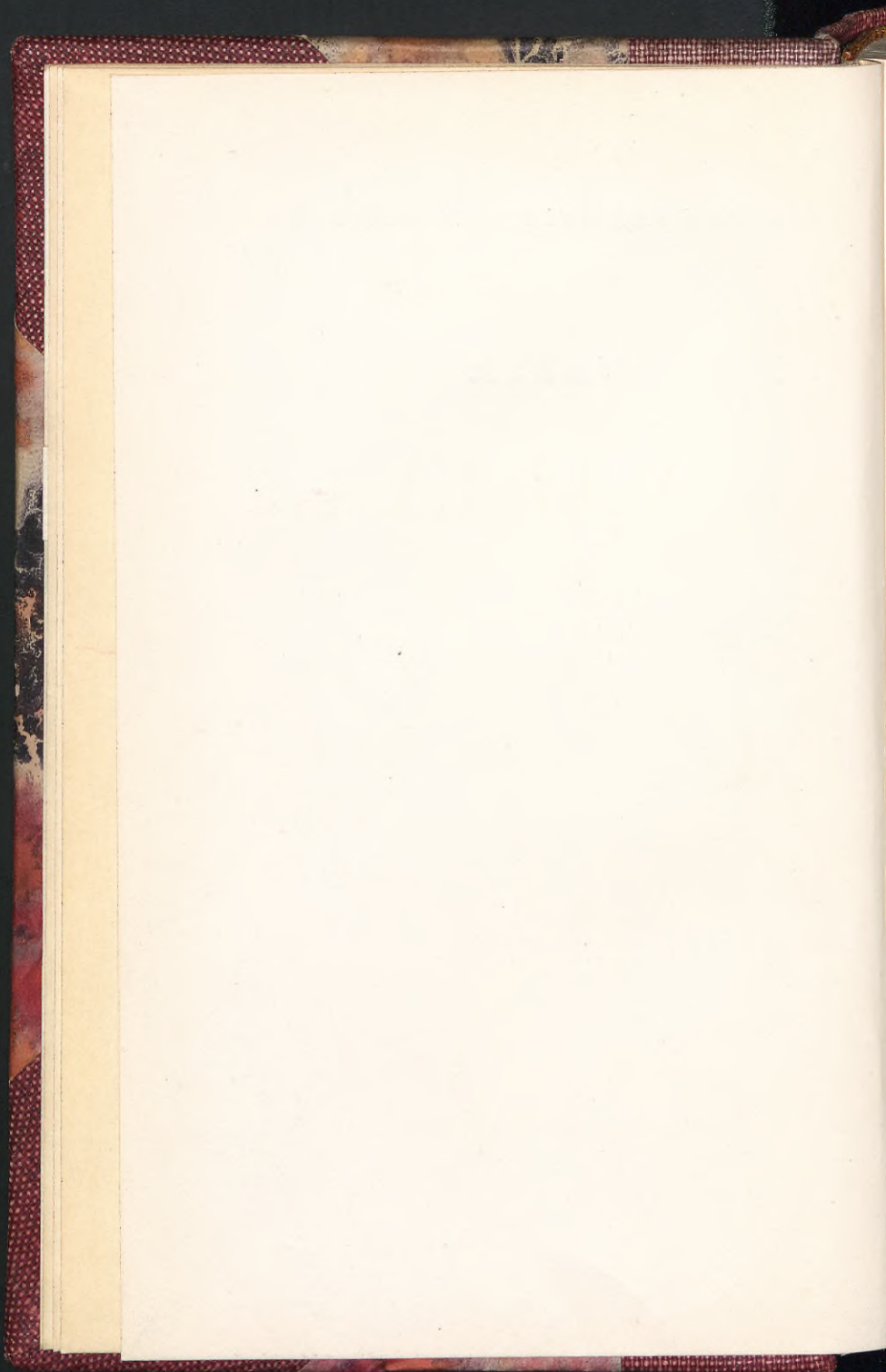

SAMLADE SKRIFTER AV KARIN BOYE

VARIA

SAMLADE SKRIFTER AV

KARIN BOYE

VARIA

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonniers förlag 1949

Stockholm

Alb. Bonniers boktryckeri

1949

INLEDNING

I en anspråkslös liten notisbok skrev Karin Boye under åren 1917—1921 ner tankar, infall och reflexioner som tycktes henne betydelsefulla. Den avtryckes här för första gången i sin helhet och har av utgivaren döpts till Tankejournalen. Några dagboksblad, nedskrivna år 1919, då den unga studentskan stod under starkt inflytande av kristendomen, har också medtagits — de kallas här Den kristna dagboken. Båda är värdefulla mänskliga dokument som belyser Karin Boyes personlighetsbildning och återspeglar grundmotiven i hela hennes diktning.

Man möter i Tankejournalen en brådmogen, allvarlig ung själs stränga självvrannsakan och förväntan inför livet. En del av satserna är, kan man kanske säga, karakteristiska för ideell ungdom i allmänhet. Andra åter läser man med häpnad över den helt unga flickans klarsyn, förmåga av introspektion, själsliga spännvidd och starka andeliv. Grundtonen är ett renhjärtat livsallvar, den viktigaste frågan är och förblir denna: Hur bör jag leva och varför bör jag leva så?, och religiositetens väsen karakteriseras i en anteckning 1917 som "denna livliga känsla av sammanhang mellan lära och liv, detta djupa medvetande om att vår levnad

bör gjutas i idealets form, som gör de religiösa människorna till hela och samlade människor". "En religiös personlighets handlingar", heter det, "äro delar av samma enhet, grenar av samma träd, kronblad i samma blomma. De äro ingenting självständigt och lösryckt, de äro blott, alla tillsammans och var för sig, det förkroppsligade idealet." — Tankejournalen tillåter oss följa de olika skridningarna i Karin Boyes tidiga utveckling, som enligt hennes egna ord förlöpte både i plötsliga klarhetsögonblick och genom undermedvetna processer, och som i dagboksanteckningarna ter sig som ett organiskt växande. En period av etisk strävan och med ett drag indisk oändlighetsmystik avlöses sommaren 1918 av en personlig upplevelse av kristendomen. Med högtidlig ritualism antecknar Karin Boye den 19/7 1918: "Domine, rex, venisti, vidisti, vicisti." Andra anteckningar från samma tid ger uttryck åt lycka och en mystisk känsla av gudomens närvaro, men också upprörda stämningar, vittnande om nederlag och samvetskamp, kommer till tals — den kristna perioden var rik på spänningar. Så inträffar februarikrisen 1921, varefter en utjämning sker i det harmoniska personlighetsidealets och skönhetens tecken. Den unga seminaristen sysslar nu med frågorna om hälsa och sjukdom, om norm och undantag, och den 2/7 slår hon fast: "Lyckliga de, som av en eller annan orsak äro *tvingade* att självständigt bryta vägar för sin moral." — De psykologiska motsättningar som bryter sig mot varandra i Tankejournalen verkar sällsynt rika och fruktbara och balanseras ofta i harmoni: tankeklarhet förenas med känslodjup, sval längtan till den vita idé-

världen har sin rot i de starka passionerna, det intuitiva sinnet för sak och verklighet utesluter inte formvilja och begreppslig tydlighet, vördnaden för personlig egenart går hand i hand med starkt engagemang i det allmänna, en böjelse för kvietism omväxlar naturligt med handlingslust och längtan efter dåd. Ingenting tyder på olösliga konflikter, även om författarinnans starka lyckobegär inte alltid går att förena med den asketiska driften till offer och självutplåning. Stilen i dessa aforismer är genomskinligt klar, värdig, högtidlig, med ett drag av ritualism; den psykologiska nyanseringsförmågan är betydande. Bland de idégivare som Karin Boye citerar märks Vilhelm Ekelund, det manligas representant, och den danske psykologen Ludvig Feilberg, det kvinnligas talesman. Feilberg syssette Karin Boye mycket under seminarieåret. Med sitt sinne för de undermedvetna krafternas rätt var han en av djuppsykologins föregångare.

Den kristna dagbokens glödande religiositet är både innehållsligt och stilistiskt påverkad av Augustinus. Karin Boyes tro är av väldiga mått och tillåter inga förbehåll; man märker hur hon till sist förlyfter sig.

Fyra uppsatser från det livaktiga seminarieåret avslutar sig tämligen naturligt till det föregående. Självbiografiskt intressant är revyn över barndomens roliga böcker, på en gång individuell och allmängiltig med sin klassiskt svenska kulturbakgrund och sina träffande iakttagelser av ett barns sätt att uppleva dikt. Studien över Bergspredikan visar att Karin Boye i evangeliernas huvudperson framför allt har sett Hjälden. Kristenomens kärna blir för henne den hänförda bragden,

det villiga offret i absolut lydnad för Guds vilja. Den kulturpessimistiska uppsatsen om skolan vittnar om hennes alltid brinnande pedagogiska intresse: i en brännpunkt har man här hennes reformatoriska patos för glädje och lust i studierna. I den fint nyanserade analysen av Rydbergs Clemens-gestalt utformas ett tema som Karin Boye gång på gång skulle återvända till: den underkuvade, en ursprungligt ädel men vek och brytbar människotyp, vars trevande egenvilja tidigt krossas av en starkare vilja — med fullkomlig desorientering som följd.

Karin Boye försökte sig också som dramatiker. Enaktaren "Hon som bär templet" skrevs ursprungligen för radioscenen men kom aldrig att uppföras där. I stället omhändertogs den av några dramatiskt intresserade ungdomar (Dramatikerstudion) som uppförde den på Nya teatern den 6 april 1941. Den hade då stått att läsa i BLM:s februarinumner samma år. Herbert Grevenius skrev om uppförandet i Stockholmstidningen:

Man behövde inte ångra [vågspelet]. Pjäsen fick i mitt tycke starkare pregnans på scenen. Den har en sval och ren intellektuell dager som vi inte är bortskämda med och spänning i förloppet. Det får väga upp vad som är konturlöst hos figurerna. Hos två av dem, de bägge herrarna. Men de bägge systrarna är fint skisserade, särskilt den ljusare, och som Birgitta André i några enkla och glasklara ord bekände sin tro på den demokrati bortom alla statsformer, som själva pjäsen vill bekänna sig till, så kände man några ögonblick både att hon bar templet och att bygget hunnit en bit... Den diskret utnyttjade episoden med sömnmedlet röjer något av det som är diktaturmentalitet även hos de bägge flyktingarna. Det är den gamla motsättningen

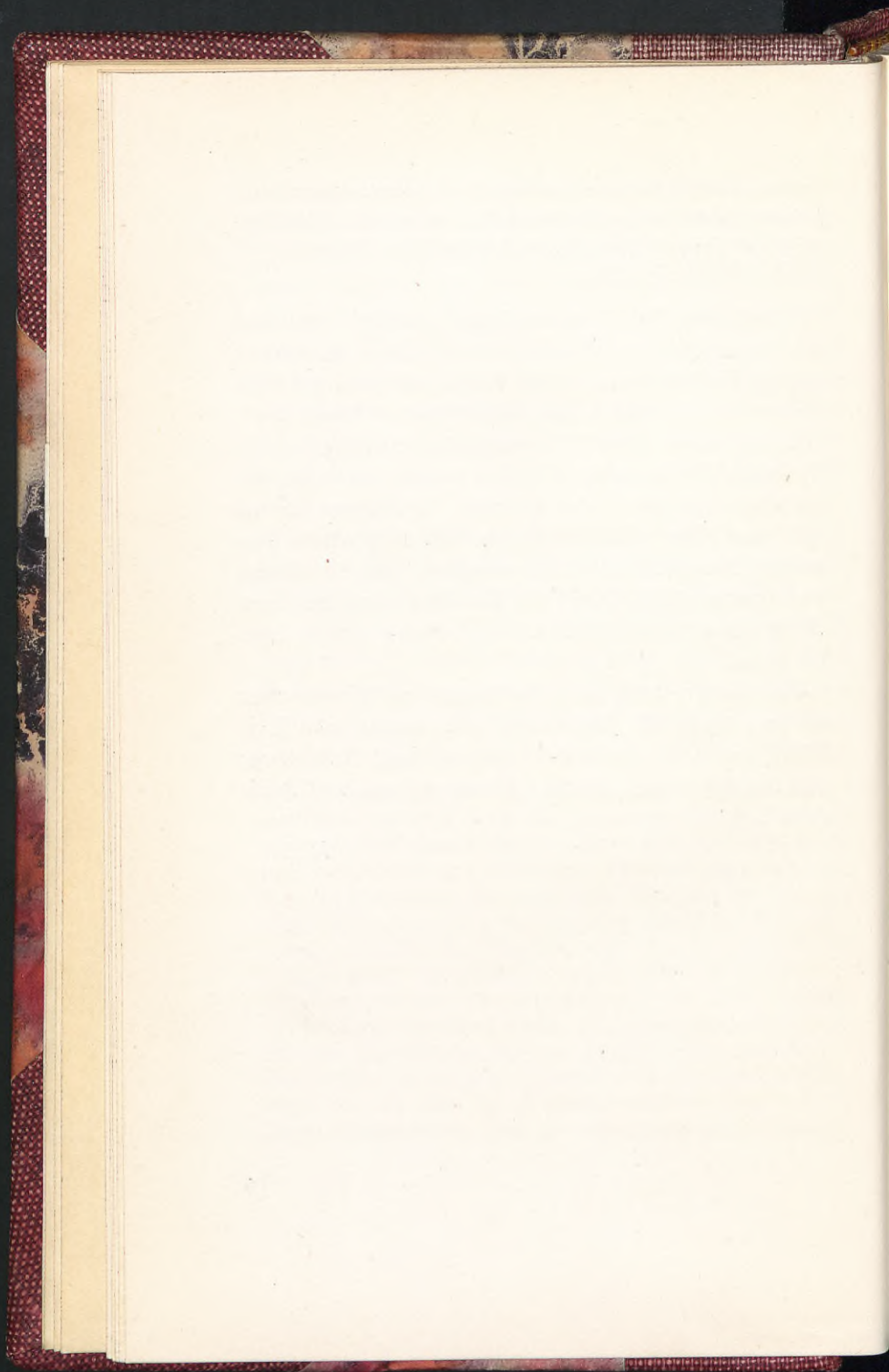
mellan statsformernas demokrati och sinnets demokrati, mellan människan och samhället, i en otäckt tillspetsad situation som vi alla någon gång under dessa år sökt göra konkret för oss.

Treaktaren "Idol" verkar högst valhänt i uttrycket och stereotyp i sin människoteckning, men skådespelet upptog författarinnan starkt, hon omarbetade det flera gånger och prövade olika titlar, såsom "Tungt arv", "En stor mans minne", "I skuggan av ett namn" m. fl. Syskonen Berenius är i själva verket två Clemensgestalter, fostrade i den glödande idealismens farliga luft, om vilkas själar äkthetens och förtryckets livsmakter kämpar. Utökat och omarbetat erbjöds dramat 1940 under titeln "Arv" till Blancheteatern men kom aldrig att uppföras. Här har en tidigare version lagts till grund.

Reseskissen från Sarajevo bygger på minnen från en resa 1931 till Jugoslavien tillsammans med Leif Björk och f. d. seminariekamraten Birgit Anderberg; den har förut varit tryckt i första utgåvan av "Bebådelse".

M. A.

TANKEJOURNALEN

¹⁷/₄ 1917.

Sann glädje finns endast där sant allvar finns.

⁸/₅ 1917.

Varje människa borde dagligen ägna en liten stund åt sin andakt. Hon må tro på en gud eller icke, tro på ett liv efter döden eller icke — därav lider icke hennes andakt. Hon borde stanna en stund helt stilla inför det hon anser vara det högsta, lägga alla andra tankar åt sidan och försjunka alldeles i denna betraktelse. Hon borde göra det för sin egen skull.

⁷/₆ 1917.

Villkoret för all förståelse är ett oinskränkt, uppriktigt förtroende utan förbehåll. För att ett tankeutbyte skall hava den ringaste nytta fordras att båda parterna skola känna sig som om de andligen skakade varandras händer. Utan denna känsla blir förståelsen halv, hindrad av en viss förlägenhet och osäkerhet.

¹²/₆ 1917.

Naturen är som en spegel. Den stämning, vi finna hos henne, är intet annat än reflexen av vårt eget sinnes-

tillstånd. För en fridfull håg ligger ett visst lugn också i ovädret. För en orolig ande äger den tystaste afton ljud, som också de äro fulla av oro. Om en människa icke älskar naturen, är hon missnöjd med sig själv.

17/8 1917.

En bok bör aldrig läsas på korta mellanstunder eller med avbrott varje minut av kallprat eller skötandet av tusen andra små intressen. För att man skall förstå en bok, måste man försänka sig i den. Vid läsning äro ensamhet, stillhet och god tid ibland nödvändiga, alltid fördelaktiga.

18/8 1917.

Det är möjligt att jag inte är humoristisk. Jag tycker om humor i lagom kvantitet och anbragt på rätta ställen, alldeles som en god krydda, men lika litet som jag är förtjust i en rätt, som helt och hållet är lagad av nejlikor, lika litet tycker jag om utplockad humor i stora samlingar. Liksom nämnda rätt förslöar och förgrovar den ens smak.

25/8 1917.

Endast två ting äro nödvändiga för vår lycka: frid och den stora, osjälviska allkärleken.

26/8 1917.

En god handlings storhet beror icke på följderna, icke ens på ändamålet, utan på den kraft, som behöves för att utföra den, på det offer av själviska önsknings som erfordras vid dess görande. Det är därför oriktigt att kalla vardagslivets gärningar små. Samma handling är av himmelsvitt olika storhet för olika människor.

För en verkligt upphöjd ande måste sannolikt alla handlingar vara småsaker.

28/8 1917.

"Självbetraktelsen", säga somliga, "är ett hinder för vår tillväxt och ett band för vår utveckling. Den blir ett tryckande slaveri." Andra ha funnit, att den uträttar mycket gott. Vilket är sant? Allt beror på sättet. Om vi uppleta våra fel med bitterhet mot oss själva, otåligt, förtvivlande, då förtager oss sannerligen detta sökande både lugn och mod. Men om vi se våra fel med lika stor mildhet som om de funnes hos en annan, om vi med fasthet och tålamod och ständig strävan arbeta för att bliva av med dem, då för oss väl dock detta arbete framåt? Intet självhån, intet självförakt, ingen misströstan eller otålighet! Låt oss betrakta oss själva som en främmande varelse, som vi äro satta att uppfosta! I och med detta äro vi också befriade från "slaveriet", ty vi kunna, när vi så vilja, lämna denna främmande varelse, när vi veta, att det inte är någon fara för att den skall spela oss ett fult streck.

29/8 1917.

Jag tror icke, att Sanningen hel och hållen kan inneslutas i ord och dogmer. Den innersta kärnan, det sannas sanning, kan icke uttryckas med något tungomål. Men den kan intränga i vårt medvetande. För att finna den, måste man uppleva den. Åsikter från skilda håll kunna tyckas motsägande och dock alla innehålla sanningen, eller åtminstone kunna de, som hava uttalat sanningen, vara medvetna om sanningen. Det är därför

icke vist att för hennes åsikters skull utpeka en människa såsom förblindad och förmörkad till sitt hjärta.

³⁰/₈ 1917.

Det som verkligen i sig själv är något värt, ligger ändå alltid i våra egna händer.

¹/₉ 1917.

Det är mycket lättare att älska dem, som ha gjort oss ont, än dem, som vi ha gjort ont.

²/₉ 1917.

Rymden är full av tystnad, om man endast vill lyssna därpå. Vårt eget inre överflödar av tystnad, om man endast vill giva akt därpå. Tystnaden är högre än alla ljud, ty ljuden äro barn av tiden och förgängligheten, men tystnaden är evighetens ofullkomliga jordiska uppenbarelse. Den, som har förnummit tystnaden, han har anat en skymt av det stora Bortom.

⁴/₉ 1917.

Verkligt fördragsam är du icke, förrän du fördrager även ofördragsamheten.

³⁰/₉ 1917.

Vad är religiositet? En människa behöver icke vara religiös därför att hennes känslor då och då sättas i stark rörelse av religionen. Hon kan mycket väl dess- emellan glömma, att något sådant som religion finns till. Snarare är väl religiositeten denna livliga känsla av sammanhang mellan lära och liv, detta djupa medvetande om att vår levnad bör gjutas i idealets form, som gör de religiösa människorna till hela och samlade människor. En religiös personlighets handlingar äro

delar av samma enhet, grenar av samma träd, kronblad i samma blomma. De äro ingenting självständigt och lösryckt, de äro blott, alla tillsammans och var för sig, det förkroppsligade idealet.

⁸/₁₀ 1917.

Tårar komma ofta från ett slags medlidande med oss själva. Det är knappast hugnesamt att upptäcka.

¹¹/₁₀ 1917.

Livet ute bland människor är en stor slipsten, som slipar av kanter och ojämnheter. Det kan nog behövas ibland. Man skulle kanske annars bli alltför gendomlig.

³¹/₁₀ 1917.

Människor bedöma i allmänhet hos andra det fel hårdast, som de själva äro medvetna om. Det är kanske därför, som de ädlaste personligheterna äro de mildaste i sina domar.

¹⁴/₁₁ 1917.

Vad vi alla äro ohyggligt långt ifrån varandra! Ingen känner jag, och mig känner ingen. Vi gå omkring som slutna gåtor, innanför våra masker gömma sig världar, okända för alla andra. — Vänskap — vilken underbar dröm! Har den verkligen funnits till som en verklighet? Åtminstone måste den vara ytterst sällsynt. Kunna två människor känna varandra? Jag tvivlar därpå.

¹⁵/₁₁ 1917.

För att kunna förstå, uppskatta, erkänna andras ord måste vi själva ha känt och tänkt detsamma, medvetet eller omedvetet. *Endast* utifrån när intet till vårt inre. Starka impulser, väldiga rörelser kunna komma från

yttrevärlden, men för att de skola intaga vårt hjärta måste det finnas en beröringspunkt, ett frö i vårt inre, som det yttre blott vattnar.

¹⁹/₁₁ 1917.

Det finns två slags människor: de starka, som giva — ont eller gott — och de svaga, som taga emot. O måtte jag få bli en av dem som giva!

²⁶/₁₁ 1917.

Vad är en låga? Den är varken kolet eller syret, inte heller båda tillsammans, den är varken värmet eller ljuset, de äro snarare beståndsdelar eller följder därav. Lågan är blott och bart förbränningens fenomen, något som sker. Äro icke vi livets fenomen?

¹⁷/₁ 1918.

Ack att vårt liv kunde bli en enda lång andakt!

²⁰/₁ 1918.

Förvrängda åsikter? Vem har rätt att säga: den åsikten är absolut galen? För övrigt tror jag, att vilken som helst livsåskådning är bättre är likgiltighet för alla livsåskådningar. De värsta åsikterna äro de, som lysa med sin frånvaro.

²³/₁ 1918.

Man kan vända på Pelagius' lära och säga: "Människan har förmåga, men ej vilja att göra det goda." Om hon verkligen har allvarlig vilja, månne hon då icke så småningom också vidgar sin förmåga?

²⁶/₁ 1918.

Det farliga tvivlet är icke det tvivel, som uppstår rörande en viss lära, utan det tvivel, som ångestfullt

frågar, om det goda, det högsta, ens är eftersträvansvärt, om det ej är tomt, värdelöst, som allt.

⁷/₂ 1918.

Det är ohyggligt att tvivla på sin egen uppriktighet, men om man ej gjorde det, skulle man nog ofta utan att veta det förledas till falskhet mot sig själv — den falskhet, som är svårast att inse och svårast att övergiva.

¹⁸/₂ 1918.

”Utan att I bliven som barnen, kunnen I alls icke inkomma i himmelriket.” Hur outsägligt sant det ordet är, vet endast den, som själv klappat på himmelrikets portar. Vi kunna bli stora människor, ädla, höga människor — men hjälpande och själva lyckliga kunna vi icke bli, om vi icke tillägna oss den heliga enkelheten även inom oss själva, den barnsliga oförbehållsamheten, detta rättframma, sorglösa något, som icke drar sig undan, som tillhör barnen. Barn äro icke bättre än fullvuxna, och även de äga sin fåfånga, men det ligger dock i allmänhet en omedvetenhet, som gör allt enklare och klarare, hos dem. De hängiva sig åt de tankar, som fylla dem, de rygga icke tillbaka för sig själva. Och med alla dessa ord har jag inte kunnat uttrycka ens en bråkdel av vad jag menar. Det är ogripbart, luftigt som doft och ljus.

²⁵/₂ 1918.

Den starkaste kraftkälla på vägen mot fullkomning är åsynen av mänsklighetens största söner. Icke genom att förguda dem och kalla dem ouppnåeliga, men genom att betrakta dem som våra bröder och genom att följa

deras föredöme för att hedra deras minne bliva vi dem värdiga.

$26/2$ 1918.

Hur tröttande min väg blir, hur mörka och täta skuggorna falla omkring mig, o måtte jag alltid kunna låta mitt öga spegla en strimma av återglans från stjärnorna, en enda liten strimma, ty det är nog!

$27/2$ 1918.

En talträngd mun är tecken på en icke samlad själ. De, som ha inriktat sin ande på ett mål, vämjas vid det värdelösa pladdrandet.

$28/2$ 1918.

Det är icke rätt av stora lärare att undanhålla en del av sanningen för hopen och endast meddela den åt invigda. Det är bättre, att massan förvränger sanningen till oigenkännlighet, än att några få skola sitta inne med dess kunskap — bland massan falla frön, som bliva underbara blommor, ty även om blott en på tiotusen förstår, är hans upplysning värd stora offer: men sanningens frön fordra frihet och öppenhet, och hemlighet och mysterier äro för dem en mager jordmån. Må den taga emot som kan taga emot! Icke förnedras det heliga av att mängden missförstår det.

$2/3$ 1918.

Vilken stor mängd av plågor och lidanden vore icke borta, om man kunde övervinna sin fåfänga!

$3/3$ 1918.

Skrymteri är nog icke så ovanligt, men det allra vanligaste skrymteriet är nog av det underliga slaget,

att man låtsar sig vara sämre än man är. Många, många bära skatter av kärlek och ädelhet inom sig, men få vilja låta dem glädja andra. De dölja sin rikedom så noga som möjligt och skulle skämmas, om de trodde, att någon anade, hur vackra tankar de kunde ha, tankar, som de aldrig skulle våga omsätta i handling.

⁶/₃ 1918.

Vårt förhållande till andra betingas icke av dem, men av oss. Det är märkvärdigt, vad vi känna oss hjärtliga mot de människor, som vi händelsevis ha förtrott något av våra innersta tankar åt — åtminstone så länge gärningen är färsk.

⁹/₃ 1918.

Ont är det, som länder oss och andra till större lidande än som är nödvändigt.

Samvete är vårt halvt oklara medvetande om lagen om gärningen och gärningens följder.

¹⁵/₃ 1918.

Vad det är underligt! De människor, som man innerligt skulle önska att komma närmare, äro så ytterst svåra att komma i beröring med. De, som jag helst skulle vilja umgås med, med dem växlar jag få och flyktiga ord.

²¹/₃ 1918.

Allt kan icke förståndet döma över, men vad det *kan* döma över, det *skall* det döma över.

²³/₃ 1918.

Vårt tänkande måste tjäna praktiska ändamål. Icke vetandet, utan dess följder, äro det värdefulla. Ett

vetande utan betydelse för vårt känsloliv och vårt handlande är onyttigt, värdelöst, tomt.

²⁹/₃ 1918.

O Verklighet, heliga Verklighet, endast dig vill jag tjäna! Drömmarna kunna skapa drömd kärlek, drömd frigörelse, men du, allenahärskande Verklighet, verklig kärlek, verklig frigörelse.

³¹/₃ 1918.

Två ting borde vi lära oss: en rätt ensamhet och en rätt samvaro. Må vi verkligen vara ensamma, då vi äro för oss själva, utan att omgiva oss med ett helt litet skådespel av fantasiens dimbilder! Må vi verkligen vara tillsammans med dem vi träffa, så att våra andar mötas, och icke blott betrakta dem som våra egna drömmar, bilder utan eget liv eller åtminstone utan samband med oss.

⁴/₄ 1918.

Religionen är ett svar på frågorna: "Hur bör jag leva, och varför bör jag leva så?" En människa är religiös i den mån hon ställer dessa frågor på allvar. Sålunda finns det även religiösa materialister. Det hjälper ej att de påstå sig förakta allt vad religion heter.

⁵/₄ 1918.

Det kallar jag en rätt självbehärskning, som behärskar icke kroppen, utan själen.

⁸/₄ 1918.

Finkänslighet är kärlek, förenad med någon psykologisk skärpa i blicken.

¹²/₄ 1918.

Man bör aldrig taga ett stort steg i ögonblickets iver. Endast den hänförelse är sann, som dag efter dag tvingar vårt liv in i en ny fåra, den hänförelse, som icke blott hastigt intager oss utan växer samman med vår vilja.

¹⁷/₄ 1918.

Lita på dig själv och du skall bli en bättre människa.

²³/₄ 1918.

Ja, jag är lycklig, ty mig leder ett ljus, som icke är höljt i dimma. Måste varje människa ensam söka sin väg? Det vore så utsägligt underbart att kunna hjälpa. Skall icke den, som känner samma tvivel, som jag har känt, också kunna vandra samma väg som jag? Käraste, käraste, om jag kunde hjälpa dig!

⁵/₅ 1918.

Religionen kan liknas vid ett klot. När man omfattar dess yta med handen, vet man, att man även håller det inre och själva medelpunkten i sin hand, men utan att kunna se, *var* denna medelpunkt är och vad den består av.

⁹/₅ 1918.

Aldrig, aldrig få vi någon kunskap om något, som består. Den enda kunskap vi kunna nå, är den om eviga lagar. Men — är det ej nog?

²⁶/₅ 1918.

Man finner ibland, att människor, som beundra någon stor tänkare, ha tillägnat sig dennes termer och använda dem på ställen, som äro allt annat än lämp-

liga. Tankar, som äro tydliga hos mästaren, verka hos lärjungen än djupsinnigare genom sin oförståeliga dunkelhet. Ty slagord älskar mänskligheten. Och däri ligger ju intet ont bara de placeras något så när rätt.

²³/₆ 1918.

Det finnes ett ont högmod och ett gott. Det förra är det, som säger: "Jag är något!" det senare det, som säger: "Jag kan och vill bliva något!"

Likaså finnes en vacker ödmjukhet och en, som är en stor synd. Den förra säger: "Jag är intet!" Den senare säger: "Jag kan icke och vågar icke bliva något! Jag är för ringa!"

²⁵/₆ 1918.

Nej, friskt mod! Jag vill icke förtvivla om sanningen. Må vi följa vår övertygelse och framför allt vara ärliga, och allt skall väl slutligen antingen redas upp eller avklippas. Om vi icke finna svar på våra frågor, kunna vi dock göra mycket, som är väl behöfligt här i världen, och framför allt — friskt mod!

¹/₇ 1918.

Den, som begär livet, han förstör livet. Den, som begär döden, han förstör döden. Vadhelst vi begära, förstöra vi. Vi borde vara de kärll, som fyllas av olika vätskor utan att fråga efter det, var och en borde vara "kristallen lik, som kysk, orörlig silar med samma jämnmod sol- och månvarvs ljus". (T. Fogelqvist: Benedikt Spinoza.)

⁴/₇ 1918.

Är detta icke sällheten, som så småningom vuxit fram? Jag är lycklig! När jag ser tillbaka på de senaste

dagarna, finner jag få mörka punkter, men överströmmande ljus. Taga emot — öppna sig — lämna allt begärande, all sorg över det gångna och allt bekymmer för framtiden — är detta då lyckans enda villkor?

Är detta att "vara såsom barnen"?

¹²/₇ 1918.

Kan en gåva givas utan en givare? Ett på samma gång oändligt och personligt väsende är omöjligt, ett allsmäktigt väsende likaså, denna värld kan icke vara skapad av en allgod och allvis gud — och likväl: där finnes en makt, som leder till gott och som kan komma i beröring med oss. Alla förnuftsskäl emot tron på ett högre väsende stå kvar — men varför skall man förneka en verklighet? Hur skall man förnuftigt kunna neka, när en god makt "tager en i nacken"? Någon, något eller några — en personlig eller oändlig — jag vet ej! *Men detta, detta goda finns.*

Och så må sökandet förnyas.

¹⁹/₇ 1918.

Domine, rex, venisti, vidisti, vicisti.

²²/₇ 1918.

Gud är det ursprungliga, omedelbara, det källsprång, som vi kunna möta djupast i vårt inre, den verklighet, *inifrån vilken vi kunna leva utåt*. Han är icke samvetet, ty samvetets anklagande röst kan misstaga sig. Källsprånget i vårt inre är svårt, svårt att tränga in till, och det gör aldrig väsen av sig — man behöver aldrig lyssna mot sin vilja. Det anklagar aldrig, rosar aldrig — endast svalkar och leder. Denna intuitiva ledning är påpekad av Almquist i hans "törnrosliv".

$\frac{7}{8}$ 1918.

Det gudomliga finnes i all skönhet även i den s. k. demoniska: i dess storslagenhet. Det absolut onda — om något sådant är tänkbart, alltid brukar det ligga en pärla gömd däri —, det absolut onda måste vara absolut fult, futtigt och lumpet. En Lucifergestalt är som det ondas representant oegentlig, ty i Lucifergestalten finnes en hel del av det gudomliga. Mefistofeles är något bättre, men också där finnas drag av det höga, ehuru svårtydda. Det är omöjligt att tänka sig något *enbart* ont, det skulle vara *enbart* oförnuftigt, ja, värre än så — strävan efter det, som *synes* gott för en själ, nyttigt, förande till lycka, är ju något, som icke *kan* tänkas bort ur en varelse.

$\frac{14}{8}$ 1918.

Heliga ord mäktar ingen tyda av sig själv. Den, för vilken intet ljus uppgått, ser idel dunkel däri, men den, som har sett ljus, han vet ordets mening. Vi äro blinda, tills vi själva i vårt innersta hava erhållit den förborgade betydelsen, men då tycks det oss enkelt. Det är invigningen, som behöves. Det finnes ett hemligt brödraskap i världen — de invigde. Men de utvälja icke själva nya medlemmar och kunna icke hindra någon från att deltaga i deras kunskap. Själva kunna de ej uppenbara sina lärors djupaste visdom — ty för att förstå dem, fordras en skänkt kraft, och de oinvigde se icke, där de invigde se.

$\frac{18}{8}$ 1918.

Allt på -ism är dårskap. Panteism — teism — dårskap! Pessimism — optimism — dårskap! Sanningen

kommer icke vid termer, och verkligheten skrattar åt dem.

²³/₈ 1918.

Människans innersta vilja är ej *livs*vilja, utan *lycko*-vilja — och den kan ingen komma ifrån. Om den är förenad med kunskap om vad sann lycka är, skapar den en god människa. Är den förenad med okunnighet, trängtar den efter kunskap. Sålunda är den till sitt innersta väsen god. Den är den gudomsgnista, som bor även i den lägsta varelse.

²⁸/₈ 1918.

Dygder, vilkas överdrifter äro laster, äro inga verkliga dygder, endast tillfälliga hjälpmedel.

³¹/₈ 1918.

Fastän jag inser, att så måste ske, är jag nästan rädd för att avlägsnas för mycket från mina gamla tankar och åskådningar. Utvecklingen är ju ett gott, men ack, detta, som ligger bakom, har givit mig så oändligt mycket, och jag har älskat det, älskat det så innerligt! Det är vemodigt att kasta bort det, som gjort oss lyckliga — även om det är för ett bättre.

³/₉ 1918.

Icke fruktar jag döden eller grubblar och ängslas över det, som väntar därefter. Vad som möter mig, kval eller sällhet, evigt liv eller timligt liv eller förintelse — jag vill taga emot det. Vad vi tänka om *detta* livet är av mycket större vikt än vad vi tänka om det tillkommande, ty nu gäller det att handla och att göra det bästa av varje ögonblick.

5/9 1918.

Under den förhistoriska tiden genomgingo troligen alla en ungefär likartad erfarenhet. Det tycks, som om klyftan mellan olika människor alltmer skulle vidgas. Nu leva somliga i stor lycka, andra i djupaste kval — jag syftar ej på sociala missförhållanden utan på inre liv. Vart går utvecklingen? Både mot höjden och mot avgrunden? Så lycklig som den lyckligaste nu har ingen stenåldersmänniska varit, men ej heller så olycklig som den olyckligaste.

8/9 1918.

Vad jag är glad att jag inte är präst, eller ännu värre ärkebiskop! Det måtte vara förfärligt att ha förbundet sig till en viss tro, som man trots alla erfarenheter ej kan svika. Man känner sig trolös nog (samvetets villfarelse), när man måste övergiva en kär åsikt. Hur svekfull måste ej den känna sig, som i sitt ortodoxa hjärta känner kätterier spira!

15/9 1918.

Det händer nog ofta, att författare icke veta riktigt, vad de mena, när de skriva de djupaste och sannaste verk. Vi äro stundom visare, än vad vi äro medvetna om. Till och med en så oansenlig poetissa som under-tecknad har upptäckt nya sanningar i sina egna blygsamma utgjutelser — hur mycket mer då de stora skalderna, som vid skrivningen varit verkligt vad man kallar "inspirerade".

1/10 1918.

Den kärlek är icke nog stark som icke vågar önska lidande över sitt föremål.

²¹/₁₀ 1918.

Är tacksamhet moralisk? Är det ädelt, att önska en människa mer gott än andra, därför att hon händelsevis gjort mig själv en tjänst? Otacksamheten är omoralisk, icke emedan den är otacksamhet utan emedan den är kärlekslöshet.

²²/₁₀ 1918.

Det yttersta i vår uppfattning är icke de förnuftiga slutledningarna, utan de obevisliga axiomen. Varpå vilar ett axiom? Alldeles icke på någon slutledning, utan på sig själv, på erfarenheten. All tanke, allt förstånd längtar efter att få vila i ett axiom, en omedelbar och obevislig erfarenhet. Att *förstå* är att fatta delvis, att fatta helt är icke givet förståndet. Där intet hinder för vårt seende finns, där upphör tanken.

²³/₁₀ 1918.

Det är knappast så, att man är högmodig över en viss sak, på grund av en viss sak, utan man *är* högmodig och tager någon sak som förevändning och ursäkt. Man behöver icke vara högmodig, därför att man är självmedveten. Den rena självkännedomens och högmodet ha mindre att göra med varandra, än man tror.

³⁰/₁₀ 1918.

Hur förhålla sig kärlek och medlidande till varandra? Är icke all kärlek medkänsla *plus* medvilja, nämligen denna: bort från lidande, fram till lycka! Eller finns en kärlek, i vilken denna vilja är ensam kvar utan att beröras av känslan? Den skulle i så fall vara den starkaste. Förutsätter begäret känslan, är

detta slags kärlek omöjlig. Men förutsätter känslan begäret, är den möjlig.

¹/₁₁ 1918.

Åsikter tillägnar man sig delvis genom tankestrider, delvis genom plötsliga klarhetsögonblick, men ojäm-förligt mycket oftare genom undermedvetna processer. Man upptäcker, att man äger en viss åsikt, man vet icke hur eller var eller när den utvecklats sig, endast att den vuxit fram inom en och är ens egen.

¹³/₁₁ 1918.

Om Gud är grunden, veta vi icke, men att han är målet, veta vi. Hur det onda har kommit till, veta vi icke, men att det skall bort, veta vi. Om vi även visste *hur* detta skall ske, vore vårt vetande nog.

⁷/₁₂ 1918.

Den förnämsta grunden till all kärlekslöshet är att ingen vill sätta sig in i den andres känslor och tankar. Så fort man gör det, försvinner oförståendet. Men man är rädd för att — ja varför? Möjligen för att förlora sin egen mening. Det är dumt. En åsikt blir fastare från ju fler håll den ses.

¹²/₁₂ 1918.

Att leva som man lär är beundransvärt. Men att lära som man lever — det är bestämt inte alltid rätta sättet.

²⁹/₁₂ 1918.

Det är, som funnes det två slag av lycka, den ena begränsande, hindrande, sammansnörande sig inom sig själv och med målet: "Jag för mig!", den andra ut-

vidgande sig, överlämnande sig, mottagande, enkel, ödmjuk. Den förra tager sig uttryck i fåfångans begär, den senare i det sinnelag, som aldrig såras av anfall mot dess egenkärlek. Den förra är just genom sin begränsning dömd att förbliva ett styckverk, den senare är just genom sin oändlighet en av evighetens uppbyggelse: kraften i viljan.

$1/1$ 1919.

Nyårsnatt! Mitt födelseår är till ända.

$22/1$ 1919.

Vad jag drömt om och törstat efter har i dag förunnats mig: vänskapen.

$26/1$ 1919.

Hela statskyrkan tycks vila på negligierande av tanken: det finns knappast *en* i hela kyrkan, som verkligen tror på alla dogmer den förkunnar, men likväl kan man vara en god medlem. Man låter helt enkelt bli att söka ett uttryck för sin tro i tanken. Ett sådant försök kan ju aldrig lyckas helt, men det bör göras för klarhetens skull!

$8/2$ 1919.

Det är stort att icke ha felat, men det är också stort att förmå avvinna varje felsteg allt gott, som kan avvinnas det. Mången, som icke var ett helgon, har givit en oändligt stor hjälp åt mänskligheten ur sin erfarenhet.

$22/2$ 1919.

Materien ond? Nej. Den är en god tjänare, men en dålig herre, som det mesta här i världen. Anden bör

vara den allenahärskende — en god och rättvis husbonde, som dock fordrar (inom rimliga gränser) obetingad lydnad. Detsamma som om materien kan sägas om fantasien, känslan, det logiska förnuftet. Äro de verkligt goda tjänare (= om husbonden gjort sig älskad), behövas inga befallningar, utan det, som skall utföras, utföres av kärlek.

$27/2$ 1919.

Det är betydligt mycket lättare att vara ädelmodig, när man har rätt, än när man har orätt. "Åt den som har..."

$4/3$ 1919.

Det är nog ej målet, att vi skola komma ur det ondas närhet, att inga frestelser skola möta oss — utan det är målet, att vår vilja, nej, Hans vilja, skall bliva så stark i oss, att den största frestelse blir intet. Icke undfly, utan övervinna!

$9/3$ 1919.

Man lär kunna allt man vill, endast ett kan man dåligt: vilja.

$31/3$ 1919.

Tanken är helig. Ve den, som undertrycker den! Anden är hög, men en tyrannisk ande är ganska oandlig. Ve den husbonde, som låter sin tjänare svälta ihjäl! Ve den ljusvårdare, som kastar ljussaxen! Ty som ljusets veke är andelivet, som är positivt, och tankelivet, som mest är negativt, är som saxen. Saxen klipper bort, men om den kastas, brinner lågan mindre klar.

11/4 1919.

Ännu en gång. Denna "villa" är sannare än all "verklighet", ty den är vårt livs liv och vår dröms dröm. Vad är meningen med den sällhet, som slösas på mig kryp? Vad skall jag uträtta? Vad fordras av mig?

"Du var mig mera nära
än doften blomman är,
än den, som har att bära,
till bördan, som han bär"...

16/4 1919.

Han är den evigt närvarande kärleken, överväldigande i sin närvaro, livgivande, verklighetsgivande i sin kärlek.

17/4 1919.

Om också det inte *är* bäst som sker, så kanske en gång det kan *bli* bäst, som har skett, så att det onda vändes i gott.

22/4 1919.

Så gåtfull, så omöjlig att känna, så höjd över varje tanke och erfarenhet är Gud, att ehuru jag är medveten om honom såsom en personlighet och måste känna det så, vågar jag likväl icke säga: "Han måste vara personlig." För mig är han personlig — men vem vet, om det icke är den form, vari han, höjd över alla bestämningar och gränser, uppenbarar sig för mig, ändliga och oförstående varelse?

27/4 1919.

Så länge du själv kan bära dig utan främlingskänsla, är din känsla mänsklig. När du icke kan det, är den djurisk eller gudomlig.

1/6 1919.

Det mest övertygande vittnesbördet om evighetens tillvaro tycks mig vara den förkrossande längtan, som överväldigar mig vid åsynen av något skönt (d. v. s. en hel skönhetsvärld, icke ett enstaka föremål), en längtan mot något i djupet av skönheten, dess fullbordan, ty det sköna tycks mig alltid ofullbordat. Det är också en längtan efter mer — efter att fatta *all* skönhet. Hade Platon rätt, då han sade, att vi längta åter till Skönhetens eviga idé, som vi en gång skådat öga mot öga? Hur som helst — det vore mig en outhärdlig eld att se något skönt, om jag ej just då finge hoppas på en evighet, där allt vore uppnått.

2/6 1919.

Att lyda är ej nog! Man måste lyda villigt — ja med glädje!

3/6 1919.

Människorna lida för varandras synder — d. v. s. på grund av varandras synder. Om de lida med kärlek, lägga sig onskans dyningar, då de ju intet förmå mot dessa ståndaktiga klippor och icke kunna nå vidare utöver dem. Sådana människor, de som stilla stormen, äro försonare.

7/6 1919.

Hellre starka lidelser och seger genom Hans kraft än inga och okunnighet om den segers härlighet!

¹²/₆ 1919.

Den som på fullt allvar tror på personlighetens värde, måste också erkänna, att alla ej kunna ha samma ideal och att få människor finna sin väg utstakad: var och en måste söka sin egen för att fullkomnas i sin egenart. Detta är en naturlig följd. Frågan gäller verkligen personlighetens värde.

¹³/₆ 1919.

Leva eller dö betyder intet. Segra är allt!

²⁰/₆ 1919.

Om människor visste, vilken kraftkälla deras aktning och sympati är, skulle de litet oftare låta den springa i dagen.

²⁴/₆ 1919.

Det är ej så mycket de stora lidelserna, de röda synderna, som förgifta världen, som de små vardagliga egoistiska slitningarna, de tusen sinom tusen gråa synderna.

¹/₇ 1919.

"Kärlek" i dess tiotusen betydelser kan i allmänhet återföras till det ena av tvenne grundbegrepp: 1) Kärlek = begär (icke nödvändigtvis erotiskt). Hit hör t. ex. kärleken till döda ting: man älskar rosor, emedan man åtrår deras doft och fägring, man älskar sköna utsikter, d. v. s. man åtrår dem. Hit hör vidare delvis kärleken till människor: man åtrår deras väsen, deras tankar och umgänge. Hit hör vidare kärleken till Gud. Det är om denna kärlek (*'Σωφς*) Platons "Gästabudet" handlar.

2) Kärlek = välvilja, en sorts identifikation av själv et med ett främmande själv. Hit hör den "allmänna kristliga kärleken", oegentligt nog kallad "ointresserad" (man är aldrig ointresserad, men härvidlag riktas ingen åtrå mot själva föremålet). Hit hör delvis den kärlek till en vän, som redan omnämnts i 1. (Den vänskap, som icke i någon mån hör hit, är vad man kallar egoistisk.) Denna kärlek är icke utan önsknin gar, men dess önskan är: lycka för den älskade.

När nu människor tala om kärlek, blanda de ihop de båda slagen, eller rättare de båda tingen med samma namn, och man kommer varken ut eller in.

⁷/₇ 1919.

Symbolen för lönen, som väntar dem, vilka helga sitt liv åt det gudomligas tjänst, är — korset.

Det är gott. Det är ett renhetens kännetecken.

Må ingen säga, att de kämpa för snöd vinning! Om korset är en vinning, är det likväl ingen snöd sådan.

²⁹/₇ 1919.

Det är mindre viktigt, om idealet heter Kristus eller Buddha eller Pytagoras, än att det för varje människa kommer så nära hennes *individuella idealjag* som möjligt. Ett ideal måste växa inifrån personlighetens grunder, ej påklistras utifrån. Intet utifrån hämtat ideal motsvarar helt det individuella idealet, gudamänniskan inom oss, därför blir måhända alltid en människa, som hunnit tillräckligt långt, på sätt och vis "utan ideal", d. v. s. hon letar sig in mot sitt eget dolda källsprång (kanske blott halvt medvetet och nästan (?) alltid utan

att få se det), hon är på visst sätt "sin egen lykta, sin egen tillflykt".

$\frac{2}{8}$ 1919.

Kan det vara så någonsin att en villa på ett lågt stadium är nyttigare än sanningen? Det låter underligt, och dock kan det tänkas — ehuru jag ej tror det.

$\frac{3}{8}$ 1919.

Just i *viljans frihet* (att välja) ligger vår *ofrihet*. Frihet är att handla i full enlighet med sin natur: den verkliga friheten har sålunda intet val, endast en väg att gå.

$\frac{4}{8}$ 1919.

Vår strävan efter enhet (jag menar den strävan, som finns i vårt tankeliv att återföra allt till ett ursprungligt, "det absoluta") behöver ej betyda, att ursprunget är ett enda. Den kan också betyda, att vårt högsta mål är enheten, antingen denna finnes eller ej. Den kan betyda, att vi innerst längta efter att Gud skall bliva allt i alla (oavsett om han en gång varit det eller ej).

$\frac{5}{8}$ 1919.

Kaos är nu. Kosmos är ännu ej till.

$\frac{29}{9}$ 1919.

Det är lång tid sedan jag vågade skriva. Bittra nederlag ligga emellan. Min Herre och min Gud vare lovad att de äro över och att mina nederlag kunna förvandlas till Hans segrar.

$\frac{8}{10}$ 1919.

Det fordras icke så litet ödmjukhet för att ej vidare ångra gångna synder.

9/11 1919.

Mystikens språk är ett språk, som varken äger förnuftets mening eller musikens dans, men musikens mening och förnuftets dans!

11/11 1919.

Mången reses upp av det mörka i världen, och hämtar mer kraft därav än av det ljusa, emedan mörkret uppkallar hans innersta krafter till motstånd, en förlösande vrede, vari livets kraft flammar upp och gör sig kännbar.

12/11 1919.

Om Gud icke funnes till, måste han nu eller i framtiden födas till världen.

15/11 1919.

Mina två stora fiender heta *lögn* och *fruktan*. Lögnen är livets grundsynd. Det är roten till våra förvillelser, att vår själ ej alltid är hänsynslyst bittert naken. Fruktan är ingången för allt ont: det vi frukta, kunna vi ej behärska.

21/11 1919.

Jag drages alltmer, slö i samvetet, mot den punkt, där jag inte längre kan hejda mig och själv bestämma mig. Har jag alls ingen viljestyrka? Är vår vilja inte fri? Gud hjälp mig.

För att få hjälp måste jag äga vilja. Men varifrån skall jag få vilja?

Hur många gånger skall denna bittra löjliga ömkliga historia upprepas?

23/11 1919.

De, som tala vackrast och djupast om kärlek och vänskap äro sällan de, som älskas eller äga idealiska vänner. De, som mest prisa hemlivets fröjder, äro sällan de, som hava ett lyckligt hem. När Aladdin första gången såg lampans ande, blev han rädd och förbjöd honom visa sig i en sådan gestalt, medan Nureddin, som hela sitt liv sökt lampan utan att finna, noga kände och uppskattade alla dess egenskaper. Om man ville ha en god beskrivning på lampan, borde man be den längtande Nureddin därom, ej den ägande Aladdin.

26/11 1919.

Det finns rena känslor och bevekelsegrunder, det finns osjälviskhet inom oss. Det är skönt att ha sett allt uselt inom sig, så att man rätt ödmjukt kan tacka för det gudomsfrö, som finnes.

”Den gode är väl ej så god,
som själv han tror i sitt övermod.
Den onde är ej så ond ändå,
som själv han tror, när kvalen slå.
Ty bör du ej mycket berömma,
ej mycket häckla och döma.”

(G. Fröding: En fattig munk från Skara.)

6/12 1919.

Talesätt kunna brukas i var mans mun utan att de betyda ett medvetande. Allmänt erkända satsar tagas fram, utan att uttalararen har upplevat dem eller känt dem. Lycklig, lycklig den, som äger upplevelsen! När de andra tala och tänka ”det är heligt”, genombävas han av andakt. Endast han äger den sanning, varom

fråga är, medan de andra fatta tag i ordet men rygga tillbaka för meningen däri, när de alls bry sig om att söka själva saken. Vad gör en så lycklig att äga det djupa medvetandet, när man hör dem tveka inför sin konsekvens? Är det högmod? Kanske. Men lycka är det.

⁵/₁ 1920.

Contemptio divina. Det är stjärnehimlen och skärselden av oändligt djup, tomhet, bitter skoningslös nakenhet och styrka i själva den höjning över småsaker, som det hänsynslösa genomskådandet medför. Det är det lutherska syndamedvetandet och innesluter i sig medlidande och humor, även motsatsen till sentimentalitet, även sanningen själv, men kanske icke kärlek(?) Det ger evighetens lugn, en salt smak i själen, liksom av havet.

²⁰/₁ 1920.

Mot "flitning" av tankarna (se Feilberg, Nutids själavård) hjälper endast en barnslig fromhet, jag menar en religiös andaktsstämning, utan vilja till makt, inför vårt eget inre. Lyssnandet inträder, när vi knäböja för guden i vårt inre, för våra okända heliga krafter. En viss spänning och nyfikenhet kan också tillsammans med fromheten driva bort flitningen.

²/₂ 1920.

Varje handling är ovillkorligen förorsakad av inre eller yttre omständigheter. Men att därför kalla varje handling ofri, är kortsynt. Den vilja, som är vårt väsens djupaste grund, är naturligtvis en naturprodukt och icke dess mindre *vårt eget jag*. Utanför denna äga

vi intet väsen. *Ofri* är en handling, som framtvings icke av vårt väsens egen natur utan i strid däremot. Men en handling, som är orsakad av *mig själv, min vilja*, är fri.

¹⁶/₂ 1920.

Vad drev från början två varelser att förena sig? Två encelliga varelser sammansmälta med varandra och skiljas åter — två som förut, *icke fler*, alltså var orsaken knappast någon önskan att breda ut sitt släkte över jorden. Vilken glädje låg i detta till synes meningslösa sammansmältande? Är självuppgivelsen en inneboende längtan hos varje gnista liv? Har Eros samma ursprung som religionen? Är självuppgivelsen kanske vårt sannaste skådande av oss själva, vår starkaste självhävdelse, sådan som den mångcelliga organismens cell måste erfara, då den ser sig vara en del av organismen, sådan som människan känner, då hon vet sig vara en lem av människosläktet?

²²/₂ 1920.

Det är underligt att tänka på att varje tanke, som synes oss enkel, varje rättsbegrepp, varje känsla, som tyckes oss självklar, ha våra förfäder kämpat sig till med svett och tårar. Vi tänka: "Kunde de då inte begripa något så naturligt?" i stället för att känna oss djupt tacksamma för alla strider och lidanden de för vår skull utstått.

⁵/₃ 1920.

Många människor vitsa i det dagliga livet utan att veta det: de röra sig icke med begrepp, utan med ord, och därför ha de lätt att kasta sig från den ena bety-

delsen till den andra. Det är rätt svårt att alldeles undvika denna ovana: ordet har en förvånande makt över tanken.

⁶/₄ 1920.

Världens själ är god. Ty händer oss det värsta, kan intet, intet hindra oss att likväl säga: Amen.

¹¹/₄ 1920.

Min fulla, hela, vissa trosbekännelse är något mager kanske, men sannerligen en övertygelse fast nog att leva och dö på: min källa är världens källa, ty jag är en del av världen, och min källa är god, ty jag älskar det goda med naturnödvändighet.

¹⁴/₄ 1920.

En åskådning lever alltid på sin sanning, aldrig på sin lögn. I djupaste mening existera inga "livslögner". Vi borde icke fråga oss, om en förgången tids uppfattning innehöll någon sanning, ty det bevisas redan av det faktum att den *levde*, utan blott, vari denna sanning bestod.

Nästan allting är sant, om man blott kan tränga till botten:

"Om bland tusen stjärnor
någon enda ser på dig,
tro på den stjärnans mening,
tro hennes ögas glans!
Du går icke ensam.
Stjärnan har tusen vänner,
alla på dig de skåda,
skåda för hennes skull.
Lycklig, du är och säll.
Himlen dig har i kväll."

(C. J. L. Almquist.)

15/4 1920.

Endast i andakt kan man förnimma det heliga, det gudomliga.

Andakt är uppgivandet av all vilja till makt över det andaktsväckande föremålet.

Kritik är ett försök att göra sig till herre över fakta.

Du finner alltså det gudomliga hos någon eller något först om din kritik av någon orsak tystnar.

19/7 1920.

Hela världen, hela livet är ett ständigt sakrament. Det ställföreträdande lidandet är universellt. Buddhismen ser Korset, men ej strålglasen omkring korset.

20/7 1920.

Om man skall antaga en evighet, måste man däri inbegripa all tid, således även detta ögonblick och alla jordens och alla världars föregående ögonblick, med allt lidande och all lycka. Om vi tro på en Fullkomlighet, en Alltings återställelse, kan man ju, som vanligen sker, gjuta sin föreställning i tidens form och säga: *när* skall den äga rum? Men man kan likaväl säga: *var* äger den *nu* rum? Man utbyter då tidens form mot rummets, vilket tycks mig mer tillfredsställande, då man besinnar evighetens innebörd. Alltings återställelse äger rum i detta ögonblick i Gudomens urgrundssköte, och lika visst springer världen i detta ögonblick nyskapad fram ur Faderns tanke. Guds Nu är allt. Gud är ett enda evigt Nu, inneslutande allt.

21/7 1920.

En bok och en människa äro för dyrbar malm för att man skall lägga hela stycket som hörnsten till en

byggnad. En bok och en människa måste gå genom smältugnar för att den äkta metallen skall komma i dagen.

²⁴/₇ 1920.

Det godas idé, vilken såsom en av de enklast tänkbara idéer också är en av de mest hopsamlade, har uppkommit, tycks det mig, dels av det nyttigas, dels av det skönas idé. För barnet och till stor del för den, som icke är hjälte, är det nyttigas idé också det godas. I ungdomen vaknar medvetandet om en *norm inom jaget*: föreställningen om det goda omformas i enlighet med ens skönhetsideal.

²⁶/₇ 1920.

Ett egendomligt handlingsförlopp:

1) Man ställes inför ett val (det moraliska momentet) och väljer — det, som är det minst goda, det minst vackra.

2) Man handlar tvärtemot sitt val, ej på grund av val, utan av en oemotståndlig drift, ett tvång (det religiösa momentet).

Efter en sådan handling är det rätt naturligt, om man ej känner sig högmodig.

¹/₈ 1920.

Det finns människor, som icke få välja. Jag tror att jag är en av dem. Det tycks mig stundom, som om jag icke skulle *kunna* trivas i mer än en omgivning, som om allt annat — rikedom, ära, kärlekslycka — blott skulle öka min längtan till denna omgivning: det är kallelse. Kanske kommer jag att tycka något helt annat om en tid. Det kan också vara kallelse. Det är

nog sant, som Anita Nathorst säger, att kallelsen ej går i rak linje utan i bukter.

⁴/₈ 1920.

"Rättvisa" är ett helt och hållet mänskligt begrepp. Utom oss finnes ingen rättvisa: ej i naturen, ej i ödenas gång, ej hos Gud. Hur skulle också viljevärden kunna betalas med känslvärden? Orättvisan är långt skönare än rättvisan. "Orättvisan är till för människornas storhets skull."

(Heidenstam.)

¹¹/₈ 1920.

Det är svårt att få något ur människor, som ha lätt för att tala.

¹²/₈ 1920.

Tid efter annan intages jag av en tärande längtan efter Världens Hjärta, livets innersta, tillvarons livsknut. Det är längtan efter det gudomliga och likväl är det olydnad mot Gud. Böner i denna sinnesstämning äro smärtsamma och ofruktbara, ty den enda bön, som alltid ger frid är: "Ske icke min vilja, utan din!"

Just för denna längtans obestämlighet fruktar jag den och anar allehanda i den. Eros? Ja, den platonske Eros! Det tycks mig, som om det vi kalla Eros skulle vara en avart av den stora längtan mot Tillvarons Hjärta.

²⁰/₈ 1920.

Vi kunna åt eftervärlden överlämna våra högsta tankar och stormigaste känslor i konstverkets form, vi kunna mottaga detsamma från dem som gått. Men vårt livs stora kärlek, eller snarare: vår stora kärlek

till livet — kunna vi uttrycka den och överlämna och mottaga uppgiften om det största älskade? Nej. En grå morgons ljuvliga regn, dimmorna över vattnet, vägen till vårt dagliga arbete, adventstidens mörker — allt det är ting som väl kunna skrivas i böcker och målas på tavlor, men som då aldrig ge den friska och intensiva njutning, de skänka som verklighet. Och alla älskade medelmåttiga människor, omvärvda av den atmosfär, som säger: obegränsad möjlighet — en personlighet! Det kan ej överlämnas, ej mottagas, endast upplevas. Verklighet! Det är ett mildsjupt ord.

²⁸/₈ 1920.

Egentligen är det mera gudom i en binnikemask än i Nike, ty den förra lever som en skapelse i första hand. Eller lever måhända Nike än mer?

²⁹/₈ 1920.

Ofta ha människor, som knappast själva sitta inne med någon större erfarenhet eller utveckling eller upphöjdhet, en mycket större och mer livgivande inverkan på ens utveckling än stora, djupa, långt hunna personligheter, endast emedan de förra kanske följa en helt annan linje än man själv, äga helt andra ideal och en annan livsföring och därigenom ge en en stöt, en självprövning, en ändrad kurs och en annan syn på tingen.

²⁵/₉ 1920.

Skönhet! O beundransvärda eld i våra ögon, att de se vad aldrig den oändliga etern, aldrig de väldiga rymdens klot skådat. Och likväl, har jag rätt att säga så? Vad vet jag om den skönhet, som dallrar genom

alltet, materiens för oss okända kontakt med gudomen, som är upphov till all skönhetskänsla?

²⁹/₁₀ 1920.

Bildningen ligger ej i de kunskaper man slagit i sig, utan i de kunskaper man smält.

⁸/₁₁ 1920.

Tanken är den grav, där vi mylla ned vårt förflutna. Det tänkta är det döda inom oss.

Det levande fattas ej av intellektet. Den är en däre, som bevisar, att han finns till, innan han tror det.

¹/₁₂ 1920.

All filosofi av värde är till sitt innersta väsen levnadsvishet, vunnen genom erfarenhet, och har till mål ett själstillstånd. De åtföljande metafysiska spekulationerna äro förklaringar, lämpliga till teoretiskt underlag för det åsyftade tillståndet, och som sådant nödvändiga i någon form.

²⁹/₁₂ 1920.

Ett exempel på hur illa det går att använda lärobokens logik, geometrins och matematikens "tankeklarhet" i livet:

A: "Det är synd om en människa först då hon tror att hon ingenting är."

B: "Det är synd om en människa först då hon tror att hon är något."

Logiken säger: A är här icke B, B är icke A. Är A sant, så är B osant, och tvärtom.

Men ser man psykologiskt på saken, så har både A och B rätt. Logiken rör sig här med abstraktioner,

dragna ur orden. Logiken har vant sig vid att identifiera ord och begrepp, och de som tänka logiskt skematisera gärna. (Måtte himlen skydda och bevara "kvinnologiken"!)

För de psykologiska verkligheterna är det emellertid inte lika lätt att uppställa allmänt gällande namn, då de ju endast uppfattas av en enda individ, och för att här kunna handskas med enkla ord stryker logiken ett streck över olikheten mellan de betydelser människor lägga i ett ord.

Naturligtvis är detta riktat mot en *falsk* logik. Men det är den man lär sig i skolan. Jag har hört människor säga, att geometrin och matematiken (den högre!!) lärt dem att tänka klart. Det är nog misstag. Den matematiska logiken är oduglig för livets behov. Den s. k. kvinnologiken är mycket kvickare.

¹⁷/₁ 1921.

Tron på de klassiska språken såsom allena saliggörande är en sorts filologisk transsubstantiationslära: den som anammar regler och grammatik, han anammar också den klassiska anden, som tagit gestalt i språket. Ingalunda! Anden kan man mottaga utan grammatik. Och språkstudier få vara *mycket* djupa för att man skall förnimma språkets ursprungs fläkt. De klassiska studierna i våra skolor ge oss ingen ersättning i klassisk ande för den tid som spilles därpå.

⁴/₂ 1921.

De, som säga: "Människan är till för mänsklighetens skull", säga endast en halv sanning. Människan kan vara till för andra människors skull, men någon mänsklighet, som ej består av enskilda, kan ej tänkas. Ett

folk är lyckligt i den mån de enskilda inom folket äro lyckliga. Mänsklighetens framåtskridande kan aldrig vinnas genom de enskildas krossande, underordnande, olycka. Låt oss vara lyckliga!

$5/2$ 1921.

Har jag nu äntligen genomgått denna kris ordentligt? Till full frihet, till yttersta individualism! Det är egendomligt, att man inte vet, vart ens båt kastas, när man känner havet storma som vildast.

$21/2$ 1921.

Psykologien i sin nuvarande form (indelande själslivet i olika områden och studerande vart och ett för sig) tycks mig likna Linnés sexualsystem: det är just ingenting att anmärka på, inget *fel*, om inte det, att det är dött. Naturen själv gör ingen sådan indelning. Det är ett horisontalsnitt i stället för vertikalsnitt. Det vore lämpligare att studera olika själstyper i sin helhet och därefter draga konsekvenser, som sannolikt bleve mer praktiskt användbara än nu. Så gör psykopatologien till stor del. Måhända kommer psykologien att på det området hämta sina djupast ingripande rön.

$11/3$ 1921.

De flesta sätta likhetstecken mellan det normala (= det vanliga) och det friska. Men är hälsan det vanligaste?

Goethe är alldeles ingen normaltyp. Men sjuk verkar han inte.

När en ny typ inom biologien uppstår, måste den kallas abnorm. Huruvida den är frisk får dess livsduglighet visa.

Kanske inte ens det? En objektiv måttstock kan kanske inte läggas på hälsan? Var och en får kanske bedöma sitt eget livsvärde.

Men bevarare oss för dessa inskränkta, självbelättna, förstelnade småmänniskor, som säga: "Hälsan det är jag! Vad därutöver är, det är sjukt."

27/3 1921.

När lidandet kommer, är det svårt att inte söka tröst i tanken på en individuell odödlighet. Men jag känner, att om vi avböja den billiga trösten och dyka ned i vårt lidandes djup, så skall där finnas en pärla, klarare och oförgängligare än ett aldrig så strålande paradishopp.

4/4 1921.

Tinget i sig, d. v. s. tinget utan egenskaper, är = ingenting. Ett ting utan egenskaper! Det enda, som existerar *i sig* är den uppfattande, d. v. s. medvetandet. Medvetandet är alltså det primära, det enda verkliga.

Att vi verkligen uppfatta tingen lika, beror kanske på att *vi ha en del av medvetandet gemensam*, att våra individuella medvetanden äro kvistar på samma gren av världsträdet.

10/4 1921.

Faran med Eros är att han tenderar att uttränga allt annat ur vår själ, samla alla våra krafter i en alltför ofta förgäves bildad brännpunkt och alltså för tillfället slösa bort oss till ingen nytta. De stora världsproblemen, de stora handlingsmöjligheterna skymmas undan: kärleken gör oss blinda, utom åt ett håll.

14/4 1921.

Att folk kan *idas* fundera på nya maskiner och förbättrad teknik, när vi inte ha reda på det allra minsta om det som gör tusentals människors inre till kaos. Utåt lära vi känna naturkrafterna allt fullständigare, men de krafter, som upplösa eller förlösa vår själ, har man intet intresse för att utforska, ty man tänker inte på, att också där måste finnas lagar.

8/6 1921.

Hela ens liv är ett framträngande *inåt* — till alltmer grundläggande och enkla sanningar, till allt större närhet till det egna innersta jaget. *Hjälp* i svårigheter kan endast finnas på denna väg: om man söker "hjälpa" en människa genom att tvinga på den ens egen väg, orsakar detta endast dröjsmål i utvecklingen och hårdare kamp. Man måste för att andligen kunna hjälpa en människa, kasta bort alla sina begrepp om "objektiv" andlig sanning och i stället söka den människans subjektiva sanning.

30/6 1921.

Man lär känna sig själv rätt väl på en resa — hur usest liten och ynkelig man är. Det är ohyggligt att ha så svårt att vidga sig till inre sanning.

2/7 1921.

Lyckliga de, som av en eller annan orsak äro *tvungade* att självständigt bryta vägar för sin moral.

4/7 1921.

Vad man *tänkt*, är det än aldrig så skönt, kan brista till intet. Vad man *sett* kan aldrig förgås: en karaktär,

ett ideal, vad som helst, blott en verklig erfarenhet av skönhet — det tål att leva på. Därav förstår jag nu, varför *kristendom* (∴: upplevelsen av Kristus som karaktär) är en fastare grund än gudstro i allmänhet är (dock kan gudstron även bygga på en verklig erfarenhet av skönhet).

⁵/₇ 1921.

De stora banbrytande andarna, religionsstiftare och filosofer, ensidiga? Var människa är ensidig i den bemärkelsen, att hon icke lever av alla existerande värden. Begränsning är vår djupaste och första nödvändighet. Men den, för vilken *ett* värde nått den omfattningen, att det skänker full harmoni — den äger nog av värden, och att säga "ensidig" om en harmonisk människa är tydligen meningslöst.

⁶/₇ 1921.

Så fort man överhuvudtaget *dyrkar*, så fort är askesen där: den är lika livsnödvändig som glädjen, hindrande först när den blir sitt eget mål i stället för glädjens medel.

¹¹/₇ 1921.

I kärleken tycks det finnas en katolsk och en protestantisk del av vårt jag. Den förra fordrar the Real Presence, och den senare vill tacka mest för Anden, d. v. s. en människas en gång skådade väsen. Tar den förra tendensen överhand, uppstår smärta, lidelse, oklarhet, men smärtan vid den andra tendensens seger är endast en rening till klarhet.

21/8 1921.

Ibland undrar jag, om tron på en personlig Gud är nödvändig för att hålla mig sann invärtes — *nu* är jag förljugen, det vet jag. Men det var ju en lång tid av stor ärlighet, då jag inte trodde på någon Gud alls. Hur som helst, en *andakt* (det är: ett själens djupaste hem och viloställe), är nödvändig för min någorlunda sanning. Man är ibland hemlös. Men det skall också gås igenom.

28/8 1921.

Jag tror inte, att man kan bli sann i det subjektiva. Så fort man ser inåt, är lögnen (uppskrivningen) ofrivilligt där. Låt oss se utåt! I det objektiva ligger befrielsen.

1/9 1921.

Vår tids djävul är Karlfeldts Isacharum, herren över "de ruvande drömmarnas öken", som i "kvällarnas kväll" härskar över sitt slott på "hedarnas hed" — subjektivismens, romantismens, den svårmodiga självbetraktelsens demon, han som iskänker den törstgivande, oförklarliga dunkla trånaden till man vet ej vad åt människors barn — denna trånad, som närmast liknar leda och håglöshet. Det är honom vi måste förklara i akt. Låt oss ej längre fjäska för de Stora Olyckliga. De *verkligt* stora äro stora *för sin lyckas skull* — mitt i bittra öden. *Det är inte stiltigt att vara olycklig.*

5/9 1921.

Det måste vara så, att ju vidare horisont man får, d. v. s. ju mindre ens eget öde tyckes i förhållande

till de stora idéerna, dess mer behållning måste man få av allt som möter en, ty ens blick blir lugn och sval och skymtar det allmänna bakom det enskilda.

En självupptagen människa kan nog lida med sina medmänniskor, nämligen dem hon älskar, men hon kan ej fatta idéernas storhet. Att älska dessas eviga skönhet är sättet att vidga synranden — "makrobiotik".

7/9 1921.

Måtta i demokrati! En rättighet får ej göras avhängig av ett "emedan", endast av ett "på det att". Samhällets rättvisa består däri, att det ser på sitt eget bästa (som till en del är den enskilde medlemmens, men till en annan del beror på hur dess håvor äro fördelade mellan dessa). "Största möjliga lycka för största möjliga antal" kan bli ett synnerligen svårt problem, då somliga naturligtvis mer se på lyckans kvantitet och nära förestående, medan andra mer se på kvaliteten och arbeta på lång sikt.

8/9 1921.

Det finns en passivitet inåt och en utåt — den förra ett lyhört aktgivande och en blind lydnad mot ens eget allra innersta, den senare eftergivenheten dels mot andras viljor, dels mot det inom en, som ej är man själv. Det förra skulle jag vilja kalla "das ewig Weibliche" i god betydelse, det senare i dålig. (Das ewig Weibliche: den fullkomliga, alltuppoffrande hängivenheten.) Det är så mycket mer "kvinnligt", som endast det passiva i oss kan föda nytt till världen. Det finns också en manlig, aktiv del av själen. De båda måste antagligen komplettera varandra, och båda bära äras.

Olika författare luta åt olika håll: lika starkt som Feilberg och Almqvist föra det kvinnligas talan, lika avgjort står Vilhelm Ekelund på det manligas. (Han om någon borde dock kunna förstå, att man äger båda, och varför icke då värda båda?) Feilberg inser dock de båda andliga könen beroende av varandra och deras nödvändighet, ehuru han med sin sympati är helt på ena sidan.

13/9 1921.

Homeros' fromhet är icke folkfromheten, ty denna dyrkar naturmakterna, men Homeros' gudar äro människans apoteos. Denna dyrkan av människans gudom erövrar ej blott Hellas, utan även det naturmaktsdyrkande Rom. Är icke Homeros på detta sätt antikens fader?

22/9 1921.

När man är förälskad, kan man under få veckor intuitivt se så mycket av en människa, att det skulle behövas år av vänskap för att få samma syn.

23/9 1921.

Det förefaller mig ibland som om det vore *okyskt* att dikta. Likväl äro de stora diktarna vår tillflykt både i nöd och harmoni.

2/10 1921.

"Det stoff, som drömmar äro gjorda av", äro Rackhams teckningar gjorda av: ja, intryck från skilda håll, sammangjutna till sin skiftande form av längtan och trånad, av vårt underjordiska jags vilja. Trånad ligger i dessa bilder, så att man vid betraktandet kan känna

verklig smärta — helt olik det klara lugnet hos en monumental skönhet, såsom hos antikens bästa statyer och arkitekturens mästerverk. Man kan jämföra med musiken: Chopins oroande vemod och Bachs lugnande starka solighet. Man *skulle* kunna kalla Rackham mindre etisk än Polyklet och Chopin mindre etisk än Bach.

⁴/₁₀ 1921.

När man *bemödar* sig att se något vackert, går det inte alls. Varför har man de starkaste naturintrycken från barndomen? Kanske för att man då aldrig gick ut *för att se*, utan alltid i ett praktiskt syfte, för att leka eller för att gå något ärende. Endast det ofrivilliga blir överväldigande.

¹¹/₁₀ 1921.

Människorna ha kallat det sköna i sitt inre *stort*, det osköna *litet*. Jämför också ordet "storslagen". Är det för oss i själva storleken något tilltalande, ej blott överväldigande (eller kanske just det överväldigande är det tilltalande)? Här skulle möjligen första början kunna spåras till förklaringen av jämförelse mellan färgsymfonier och ett enkelt linjespel: den *stora* linjen, det icke plottriga, kanske i sig självt har en angenäm inverkan på sinnet.

²⁴/₁₀ 1921.

Jag tror, att vad man får i kärleken är just det man ger — ej nödvändigt av och åt den andra människan, men av och åt kärleken.

²⁶/₁₀ 1921.

När geometrin från ett axiom, låt oss säga: "en del är ej större än det hela", sluter sig till något, så

är slutledningen relativ, ej absolut. Varför? Jo, detta axiom har visserligen giltighet för oss, som aldrig ha erfårit en del större än det hela, men det utesluter inte, att varelser med andra förutsättningar kunde ha andra erfarenheter och alltså helt andra geometriska begrepp, fastän vi naturligtvis ej kunna tänka oss något sådant. Likväl är geometrin *sann*, ty vad vi med den vilja undersöka, är icke det absoluta, utan vår relativa värld.

Filosofien däremot (nämligen den metafysiska), som utgår från våra synnerligen bristfälliga logiska och psykologiska erfarenheter och vill på den grunden undersöka världens byggnad och framtränga till den absoluta kunskapen, är misslyckad.

(Jfr anteckn. ²²/₁₀ 1918.)

²⁰/₁₀ 1921.

Att *definiera*, m. a. o. göra allmänföreställningar till begrepp, — vad är det annat än att söka uttrycka allmänföreställningar så riktigt som möjligt? Ett begrepp alltså = en så riktigt som möjligt uttryckt allmänföreställning. Begreppet är det sekundära, allmänföreställningen det primära.

Förr räknades valen till fiskarna. Vad var då fiskens begrepp? (Jag säger icke *är*, något oföränderligt begrepp "fisk" vill jag inte anta a priori: begreppet växlar med språkbruket, eftersom begreppet vilar på en språklig definition.) Antagligen ungefär: djur som lever i vatten, av spolforn, utan fötter, eller något dylikt. Sedan undersöktes djuren närmare, man fann valens släktskap med andra djurarter och hänförde honom till däggdjuren. Detta berodde på, att man nu-

mera indelade djuren efter inre byggnad, efter utvecklingens art och grad ej blott i yttre utseende, utan i allt. Nu var *fisk* ett djur, som — ja, jag vet inte definitionen, men bl. a. heter det där, att den andas med gälar.¹ O därskap, den definitionen ha vi ju själva ställt upp, varför inte ändra den? Begreppet är sannolikt alltid i någon mån en godtycklighet, variabelt efter allmänförest[ällningen].

Jag misstänker det är likadant med andliga ting. Naturvetenskap och historia ha här liksom där mer att säga än matematik och logik.

³/₁₂ 1921.

Man kan inte vara lycklig av att ha uppnått en viss punkt. Den stadigvarande utvecklingen, rörelsen, ger lycka.

⁵/₁₂ 1921.

För att man skall få en stark stämning av en tavla, fordras, att man erfarit denna stämning eller någon liknande förut. Att mottaga en helt ny och frisk stämning endast genom en tavla torde vara omöjligt därför att stämningar bildas ej bara av synförmåelser, utan lukt-, känsel- och andra förmåelser, av vilka associationer kunna framkallas genom en tavla, men icke nyskapas, där inga erinringar finnas. En modern tavla kan alltså endast uppskattas av dem som sett naturen ungefär på samma sätt som målaren, medan en realistisk har alla förutsättningar att hos de flesta väcka

¹ Duger det nu att föra lungfisken till fisk? En fisk andas ju med gälar.

många och livliga idéassociationer, som tillsammans bilda en enhetlig stämning.

¹¹/₁₂ 1921.

Ett tings största värde, oavsett nyttigheten, tycks för mannen ligga i skönheten, för kvinnan i affektionsvärdet. Därför är kanske mannen mer arkitektoniskt och skulpturalt begåvad, medan kvinnan mer sätter värde på det måleriska. Det måleriska är nämligen ofta snarare affektionsvärde än skönhetsvärde.

¹⁹/₁ 1922.

En lögn är lättare att uttrycka på ett lysande sätt än en sanning, ty sanningen är mer ömtålig.

²⁵/₁ 1922.

Det rörande är det område av ett tuppfjäts bredd, som ligger på gränsen mellan det löjligen och det sublimes.

²⁸/₁ 1922.

Om en känsla är farlig för ens själsfrid, så vore rätta sättet att oskadliggöra den, icke att undertrycka den, ty det gör den blott ännu starkare, utan att blåsa upp den, kokettera inför sig själv med den, beklaga sig själv för den och beundra dess smärtsamma styrka — då är den känslan redan död. *Men* — man mister i så fall något, som torde vara ändå omistligare än ens själs frid. Man mister det lilla av sin andliga renhet, som man till äventyrs ännu har kvar.

¹⁹/₄ 1922.

Den mesta fanatismen kommer av idolatri, dyrkan av uttrycket i stället för väsendet, ordet (och ordets definition) i stället för föreställningen och erfarenheten därbakom.

DEN KRISTNA DAGBOKEN

Dig allena, Herre, Du Ende, tillägnas denna bok.

Den 4 juni 1919.

Bedjen, och eder skall varda givet;
söken, och I skolen finna; klappen,
och för eder skall varda upplåtet.

(Matt. 7:7.)

Jag trodde aldrig, att jag sökte Herren min Gud, men jag sökte Sanningen, och Sanningen är Han, ehuru jag då icke visste det. Därför upplåt Han för den, som klappade. Han har återfött mig i sig på gränsen mellan juni och juli. Dagen vet jag ej, ty det gick småningom. Jag vaknade till medvetande om att jag var utsägligt lycklig och att Han var närvarande. Stundvis kände jag också min vilja fullkomligt förenad med Hans, så att jag visste, att finge jag än lust att dräpa en människa, och följde jag än min önskan, så vore det fullkomligt rätt, och ingen skuld lådde vid mig. Så kände jag — och gjorde intet annat än gott. Ty min vilja var uppgången i Hans. Detta är den sanna enheten med Gud. Sedan dess har jag syndat tiotusen

gångar, och likväl är jag för evigt Hans: ty vart jag vandrar, måste jag återvända till Honom, evigt bunden av Hans kärleks band.

Herre, Du Ende, låt mig dagligen födas på nytt i Dig! Den nya födelsen är icke ett ögonblicks verk allena, den sker dag för dag, som när en ört gror. Du allena ger växten. Och örten är Ditt liv i människan. Låt Ditt liv spira ur mig!

Min längtan, Gud, i Dig fullkomnar sig.
Ett enda, som är allt, förunna mig:
att dag och natt få leva blott och bart
med Dig, för Dig, i Dig och genom Dig!

Min Fader, om detta icke kan gå
ifrån mig, utan jag måste dricka
denna kalk, så ske din vilja.

(Matt. 26: 42.)

Då vi tala med Gud, må vi icke säga: "Giv mig det eller det!" utan: "Giv vad du bjuder och bjud vad du vill! Ske din vilja, icke min!" (Det är bönen om helig ande.) Ty vi äro icke här för vår personliga frälsning eller lycka, utan för att Han skall kunna utföra sitt verk genom oss. Om det sedan än skulle behåga Honom att kasta bort oss, förinta oss, så skola vi alls icke fråga efter det. Ha vi utfört Hans verk, då är Hans ande i världen vår andes verk, och Han skall evigt förbliva. Således förbliver också vårt högsta mål och vår högsta kraft, ty det är Han.

O Du Helige! Ingen sorg, ingen frestelse, ingen möda vill jag klaga över, om Du genom den formar mig till ett fullkomligare redskap för din vilja. Intet lidande är mig för hårt, om Du vinner seger därigenom. Om jag mister all världen för Din skull, har jag likväl intet mist, men vunnit allt, ty Du är allt!

Jag tillhör Dig, Ditt redskap och Din lem
Du är min källa, Herre, och mitt hem.
O, mina sorger och bekymmer lugnt
jag lyfter av — ty Du skall bära dem.

*

Men vi veta, att för dem som älska
Gud, samverkar allt till det bästa, för
dem som äro kallade efter hans råd-
slut.

(Rom. 8: 28.)

Sorg och lidande kunna ofta föra oss till Gud, ja, stundom är synden det, som binder oss fastast vid Honom. Alla strider, både de som sluta med seger och de som leda till nederlag, alla tvivel, som kasta oss som flarn på havet och komma själens grundvalar att vackla, skola endast låta oss så mycket mer oförbehållsamt gripa efter det ljus, som en gång skymtat för vårt öga. Vår egen svaghet skall låta Hans styrka bliva vår enda tillflykt. Om vi sträcka oss mot Honom, kan intet hindra oss: synden blir endast några steg tillbaka från målet, vilka man går för att taga sats, så att man kan sätta över hinder, som man utan de stegen aldrig hunnit förbi.

O Du, som gör min svaghet till styrkans frö! O Du, som ger mig kraft att resa mig ur mörkret mot Ditt ljus! Ur din hand vill jag mottaga allt, glädje och smärta, lugn och strid, väl vetande, att du kan låta ditt rike växa även ur den bittraste synd, som liljan ur mullen.

Du vakade, när jag mitt öga slöt.
Du helade, vad jag blott bröt och bröt.
O Herre, tag mig åter, rädda mig,
Du, som en gång Ditt ljus i själen göt!

*

Att dö, fullständigt dö för att uppstå i ny gestalt, detta är livets sanna innebörd. Endast så kunna vi befrias från vår tyngande självhet och vårt förflutna onda och av Gud mottaga aningen om vårt sanna jag och vårt tillkommande goda. En enda gång i sitt liv dör man lekamligen, men denna död i Gud måste ske åter och åter och åter. Vem kan upprättas, som icke först är böjd ända till marken?

”Und so lang du das nicht hast,
dieses: stirb und werde,
bist du nur ein trüber Gast
auf der dunklen Erde.”

(Goethe.)

Och om jag icke kan dö utan att du giver mig bittert lidande, så vill jag tacka dig, Herre, att du icke hör min bön om förskoning. Rena mig till Ditt liv, ty intet liv är liv utom Ditt!

*

O Fader, himmelske Fader, se till mig, som faller på nytt och på nytt och på nytt! Det är evigt samma historia, när jag tror, att du övervunnit mig, sliter jag mig åter bort ifrån dig. Gör mig ödmjuk nog att kunna med fullaste tacksamhet taga emot din förlåtelse varje kväll, ehuru jag vet, att följande dag åter skall giva mig sår och fläckar! Herre, du helige, din Andes rena dryck gjutes i skröpliga och orena käril. Och likväl, Herre, vet du, att jag innerst är evinnerligt din.

O sänd din stjärna, där jag vilse går,
o bryt mitt stängsels täta törnesnår!
På nytt, min Gud, giv mig din andes dop,
ty utan dig blott falla jag förmår.

Herre, icke som jag vill, utan som du vill! Om du så bjuder, så låt mig lida, för ditt rikes klarhets skull! Och dock, o Gud, stå mig bi, ty jag är sannerligen ett flygande flarn i vinden!

*

Det är underbart att sjunka i andakt inför dig, Herre, men giv mig mer än detta! Giv mig det bödens svidande eldrike, som jag i sanning ville kalla en reningseld, en reningseld till syndernas förlåtelse! Låt mig se mig som jag är, låt mig bliva bittert hänsynslöst naken till själen, bränn alla de masker, som själen påtager sig inför mitt medvetande! En bottenlös stjärnerymd, kall, obönhörlig, allvarlig, allvarlig utan gräns, sådant är sanningens rike. Och detta allvarets rymd är du, Herre! Giv, att jag må finna dig innerst i mig och aldrig mer rätta mig efter det som är smått! Fader,

giv mig din sannings stjärnehimmel, låt mig slippa ifrån
allt som är lögn, sken, skådespel inför mig själv!

I lågan luttras både guld och stål.
Du vet, du Ende, vad metallen tål.
Så härda mig i eld, att jag må bli
allt bättre redskap åt ditt ändamål!

*

Icke vet jag, vartill du ämnar mig, men låt det gå
mig efter din avsikt! Och om det behagar dig att jag
skall leva ett grått liv och tro mig vara fjärran från
dig, så må det ske så! Du är mig likväl nära i min
längtan, som icke kan slockna. Ty jag vet, att vilka
vilsevägar jag kommer att vandra, skall min själs
innersta mitt i synden och trotset trå till dig, och aldrig
någonsin kan något, som icke är du, vore det än all
världens härlighet, tillfredsställa mig. Därför, o Gud,
giv mig vadhelst du vill, men vad du än giver, är det
ej nog, förrän du giver mig Dig själv.

Som Petrus, blott tusen gånger mer, har jag förnekat
dig, min Ende Herre! Och som Petrus ropar jag till
dig i all min nöd: "Herre, du vet, att jag älskar dig!"
Du ser mitt innersta. Handla med mig efter ditt heliga
beslut!

*

"Vi glömmer för ofta, att det inte är vi som behöver
klamra oss fast vid Gud. Han håller oss nog i nacken
ändå. Vi kan lugnt släppa." (Anita Nathorst.)

Det finnes ofta tider, då man tyckes vara borta från

Gud; jag menar nu ej den mystiska frånvaroskänsla, som förnimmes som svidande ensamhet och brännande törst, utan den religiösa likgiltighet, som stundom smyger sig på själen i högre eller mindre grad och som väl kanske träffar även de frommaste. Den innebär likväl intet motstånd mot Guds vilja. Man hör icke längre sin Faders röst, men man gör hans vilja nästan utan att veta det. Just detta visar, att Gud icke är borta från oss, liksom i den andra frånvaroskänslan själva törsten efter honom visar hans närvaro. Även om vi skulle upphöra att bedja, upphöra att längta, upphöra att känna andakt, behöva vi alls icke varken frukta en evig skilsmässa eller ångra vår köld. Våra andliga ögon äro för svaga att se Gud överallt: han är likväl allt i alla.

En liten löjlig liknelse har kommit för mig: själen är som en sådan där leksak, en boll med gummisnöre i, som knytes kring fingret. En sådan boll kan ägaren ej tappa, ty när den kommit för långt bort, drager sig det elastiska bandet samman, och bollen snuddar vid handen. Vi äro på samma sätt fästa vid Guds finger, och bandet, som binder oss, är Guds kärlek till oss (icke vår till honom!).

Lugnt kan vår själ slumra in och glömma Gud: hon skall väckas av beröringen av hans hand.

*

Det stora undret Förlåtelse är sannerligen en verklighet, vad kloka människor än säga därom. Det kan icke bevisas, lika litet som ljuset kan logiskt bevisas, men tusenden ha förnummit dess svalka över sina

hjärtan. De kloka säga: "Förlåtelse! En gärnings följder kunna icke upphävas. Om man släpper en krita i luften, faller den till marken, den lyfter sig aldrig. Med samma nödvändighet måste en ond gärning få sitt straff."

Och de hava rätt. Och likväl är syndaförlåtelsen ett faktum. Ty den angår icke våra gärningars jordiska straff, endast förhållandet till Gud.

Detta förhållande är vår evighet (här icke taget i tidsbetydelse). Ty var är himmelen? Där Gud är. Och Gehenna är där Gud icke är.

Tro och du skall varda frälst! Detta är syndaförlåtelsen. Den sker genom tron allena och av Guds nåd allena, ty även tron, även den goda viljan mottaga vi av Guds nåd.

Syndaförlåtelsen innebär icke avlyftande av timligt straff, endast av evigt straff, som är bortovaron av Gud. Den är löftet om Guds närhet mitt i straffet, salighet (som är Guds närvaro) i någon mån mitt under olyckan. "Där syndernas förlåtelse är, där är liv och salighet." (Luthers katekes.)

Som skyarna på himlens yta
i solens värme lösa sig,
så ser jag allt till intet flyta,
du Store Evige, för dig.

— — —

Och vad jag handlat ont och illa,
och allt det goda jag ej gav —
det bär du, det försvinner stilla
djupt i Barmhärtighetens hav.

— — —

*

I natt drömde jag, att jag kröp fram på en sluttande väg med bråddjup på båda sidor. Den sluttade allt brantare, och fastän jag krampaktigt klamrade mig fast, tröttnade mina händer och funno intet fäste, och med en skälvning av vansinnig ångest störtade jag ut i rymden. Strax därpå vaknade jag med en stöt — vaknade till det klara dagsmedvetandet och kände mig oändligt lättad.

Genast föll mig den tanken in, som jag så många gånger tänkt: "*Så måste det vara att dö.*" Just så måste man störta ut i det okända utan något som helst fäste, just denna fasa måste lura, då man känner sitt grepp om livet lossna.

Och samtidigt blygdes jag över min ångest. Borde jag icke ha vetat, att jag skulle vakna upp ur en dröm till ett klarare, intensivare, mer sammanhängande medvetande? Jag har ofta drömt liknande drömmar och vetat, att jag skulle vakna.

Och om jag icke hade vetat det, borde jag likväl icke ha fruktat. Ty den, som överlåter sig åt Gud, vad gör honom allt fördärv? Om han aldrig skulle vakna igen, eller vakna till en sorgligare verklighet än drömmen var, vad gör det, om han i sin ångests stund håller fast vid Gud? Gud är i honom och han i Gud, och resten gör intet och mindre än intet.

"Herre, när jag haver dig, frågar jag efter himmel och jord intet."

(Ps. 73: 25.)

O du vår enda tillflykt och vår enda klippa, vårt fasta ankare på världens hav av ovisshet! I dina hän-

der överlåter jag mig fullständigt och utan förbehåll, gör med mig som dig för gott synes! Jag förtröstar på dig utan tvekan, du är floden, du bär mig flarn till den strand du vill. Jag vill ej fråga, ej ängslas, ej klamra mig fast någonstädes, ske din vilja, icke min! Du är rymden och jag fjunet i vinden: varthän jag föres, är jag i dig. Vad skulle jag frukta? Hjälp mig att alltid lämna mig åt dig, aldrig själv välja min väg utan ledas av dig! Hjälp mig att när döden stundar lugn luta mig tillbaka på dina fadersarmar, så att du får bära ditt barn varthelst du vill. Gör mig rotlös i världen för att du må bli min enda rot, mitt enda stöd! Gör mig hemlös för att du må vara mitt hem! Gör mig utan ägandekänsla till det som lägges i mina händer, för att du må vara min enda skatt, du Väldige, du Outgrundlige, du, som är värd att förtrösta på!

”Säll är den, som sina händer
i Guds händer sluter in.
Vart hans värld och lycka vänder,
har han dock ett roligt sinn’.
Han är nöjd i sorg och nöd.
Han har tröst i liv och död.
Allting till hans bästa länder.
Han är alltid i Guds händer.”

*

Herre, Allomfattare! Det ögonblick, som nu är, bär du i din evighet liksom alla föregående och alla efterföljande ögonblick, med all deras lycka, med allt deras lidande. O vilket djup av lidande du bär, du Alltomfattande! Men din salighet fyller även lidandet. Du

är allt! Du är korset och strålglansen kring korset, och den långa, långa uppåtstigande väg, som vi vandra *en del i sänder*, det är i tidens form, och den allfullkomning, *αποκράτασις πάντων* som vi ana i framtiden, allt detta innesluter du i ett enda evigt Nu, blödande av allt lidande, glödande av allt lidandes mening och hugsvalelse och av den fullkomliga saligheten, den ostörda återställelsen av allt. Och evigheten är *nu*, återställelsen är *nu*, och likaväl som vi kunna fråga: *när* kommer Fulländningen? likaväl kunna vi tänka i rummets form och fråga: var är Fulländningen *nu?* och själva svara: i dig, Herre, Herre, djupare än vi ana, i ditt aldrig störda, orörliga, strålände, av ingen anade, bottenlösa gudomsdjup. Du, som aldrig har pejplats, du, som lever all världens liv genom tiders tider i ett enda Nu, du lever ett liv, som är Livet, ej de skuggor och skymtar av liv, som tillhöra oss, nej, Livet självt. Varför lät du denna ljusa strimma genomtränga min natt? Var det för att jag skulle betrakta allt som dig? Gör mina ögon klara, att jag må se gudom i allt!

*

Jag har beslutat mig för att uppteckna en vacker dröm, innan jag glömmer den.

Jag gick genom en underlig kyrka med slingrande gångar av egendomlig form och färg. De voro byggda i olika stil, målade i skilda tiders smak, och dock sammansmälta till en enhet. Min vägvisare sade: "Det är ett valv, uppfört av alla tiders och generationers tro och längtan." Och han visade mig olika spår av tidsåld-

rarna. Plötsligt började den slingrande gången, som hittills varit skum, ljusna och vidga sig. De underliga slingringarna upphörde, de lysande färgerna bleknade, och jag steg ut i ett stort valv med mild dager. Det var byggt av trä och så enkelt som möjligt, utan målningar, utan bilder, men det gjorde ett rent, svaltt, lättande intryck efter vimlet och dunklet. "Här mynnar gången ut", sade vägvisaren, "det är Mysterium Magnum. Se, så enkelt! Här behövs det inga prydnader." — "Mysterium Magnum?" frågade jag. Någon svarade — jag vet inte, om det var vägvisaren eller en röst ur mitt inre: "Det är när människans liv blir Guds liv."

*

När vi träffas av ett lidande eller en förolämpning, kunna vi antingen "låta svärdet gå tvärsigenom oss" eller också göra oss hårda, skapa ett slags skal omkring oss. I förra fallet blir smärtan större, i senare fallet blir en del av smärtan förvandlad till bitterhet, köld, högmod. Vi få icke ut hela innehållet av vad lidandet hade att säga oss. Botemedlet, det säkraste, är *bön*.

Bön är sannerligen något förunderligt. Den håller oss svävande i Gud, när jordens tyngd vill dra ner oss. Den dova ledsnaden, otacksamhetens olust, det själens illamående, som kallas dåligt lynne, allt detta kan smälta i bönen. En djup och ihärdig bön är läkemedlet mot de flesta själsliga osundheter.

Vi bedja för litet: vi skaffa oss inte tid. Som om något vore oss angelägnare än vår själs hälsa!

När vi i bönen söka omsätta lidanden och förolämp-

ningar till rikedom, gör det ont. Det är en eld, som vi måste igenom. Guds närhet är för oss orena ej en oblandad glädje. Men säll den som låter Guds andes eld bränna bort all orenhet.

O min Gud, brinn i mitt hjärta! Skona mig icke, låt mig icke stelna i ohelig småaktighet, torka, fåfänga! Giv mig lidande i dig, så att jag må kunna ta emot den omätliga fröjd du dagligen ger ett ödmjukt och försontligt och glatt och kärleksfullt sinne!

*

Julens evangelium: Gud är född! Nej, ännu är han icke född. Han är i denna världen till såsom en, som håller på att födas, och varje själ i hans rike är Maria, Guds moder. När den eviga julnatten, eller om man så vill den långa julnatten är till ände och dagen gryr, då Gud är född, då den heliga stjärnan är upprunnen för all världen (ty för den enskilde går den upp långt förr) då är fullkomningens dag.

Jag förstår, hur de gamla teologerna, nyplatoniker och kristna, kunde skilja mellan Fadern och Sonen (eller Ordet) i gudomsväsendet: Han är allt, Uppehållaren, Källan och Varat självt — och på samma gång Den som förverkligar sig alltmer genom sekterna.

Tiden ligger i födslovåndor för att föda Evigheten. Världen har sedan sin begynnelse alltjämt fött Gud. Genom oss födes han.

”Ich muss Maria sein und Gott aus mir gebären, soll Er mich ewiglich der Seligkeit gewären.”

(*Angelus Silesius.*)

MIN BARNDOMS ROLIGA BÖCKER

MINNEN OCH ERFARENHETER

Mitt första minne av böcker är ett dunkelt intryck av en bilderbok, som barnjungfrun läste högt ur. Bilderna har jag glömt, och av texten minns jag bara: "Bing bång, fager i sång, fager i röda rosor" — antagligen omkvädet på någon folkvisa — och ordet "rosendelid". Vad jag förstod av detta, vill jag lämna därhän. Säkert är, att orden gjorde ett starkt intryck på mig — det var min första erfarenhet av diktens skönhetsvärld.

Sedan har jag på flera år intet minne av någon boklig upplevelse. Visserligen kommer jag ihåg en hel rad barnböcker, Pelle Snygg, Putte i Blåbärsskogen, Prinsarnas blomsteralfabet och många andra. Men de ha glidit tämligen spårlöst förbi. Böckerna hade ännu inte fått mig i sitt våld, som de sedan fingo.

Vid fem sex år lärde jag mig på något för mina föräldrar gåtfullt sätt att läsa, och därefter var mitt öde beseglät. Sagovärlden upplät sina dörrar, och jag blev bergtagen av min egen fantasi. Var ledig stund läste jag, och mamma måste formligen köra ut mig för att jag skulle få frisk luft. Naturligtvis var det inte sunt — men sådana äventyr, sådan glädje, så mycket underligt och så mycket vackert man upplevde!

Först i raden av de älskade och omlästa böckerna kommer Den gyllene sagoboken — de gamla kända sagorna, Törnrosa, Askungen, Rödluvan, om jag inte missminner mig; sedan bröderna Grimms sagor i Barnbiblioteket Sagas bearbetning (i rött band, därför kallad "Röda boken"!). Den var jag särskilt förtjust i, trots, eller kanske *just därför* att den snuddade vid ömtåliga punkter i ens inre. I dessa gamla folksagor framskyntar ofta ett mörkt drag av primitiv grymhet och hemskhet, som rörde vid en mycket stark, men mycket hemlig sträng i min själ.

Så kommer Andersen. I grund och botten tyckte jag nog om Andersen, särskilt De vilda svanarna. Men somliga av hans sagor ville narra en att gråta, och det fanns ingenting jag var så rädd för som saknad och vemod. Och så kunde man rätt som det var träffa på repliker och funderingar, som man inte förstod. Det var något rysligt med sagor, som man inte förstod! Det var som mardrömmar. Fastän jag hade en utomordentligt stark fantasi, ville jag ha logik också i fantasivärlden. En tid gick jag och tänkte skriva en zoologisk bok (illustrerad av förf.) om Sagornas djur, i samma stil som pappas De levande djuren på jorden. Där

skulle enhörningen, Fågel Blå, olika arter av drakar m. fl. torrt och sakkunnigt beskrivas. Då kan man ju förstå, att jag inte var trakterad av alltför laglösa drömsagor. Till och med Helena Nyblom var mig ibland lite väl hemlighetsfull — hemlighetsfull utan att förklara sina hemligheter.

Men Topelius! Han var inte svår att förstå. Han var rolig, vad han skrev om. Sagor, som handlade om barn, brukade jag annars avsky hjärtligt, likaså berättelser ur verkligheten — men hos Topelius blevo de roliga. Han kunde ta fasta på just det man själv tyckte var roligast, han visste precis vad man helst ville veta. Naturligtvis kan jag inte neka till att hans *riktiga* sagor, om prinsar och prinsessor och häxor, voro nöjsammast, särskilt sagospelen, men man smälte allt, och moralen inte minst villigt, så mycket ett barn nu kan smälta moral.

Av alla Topelius' sagor var det en, som gick mig djupare till hjärtat än någon annan: De nio guldtavlorna. Det är svårt att förklara, hur ett barn, som i skolan ännu inte har läst medeltiden, kan ur en enda berättelse få en intensiv medeltidsstämning, men så var det. Från De nio guldtavlorna har jag också mitt första minne av ett slags svärmeri för en bokhjärte, det svärmeri, som består i att man oupphörligt leker, att man är den personen, talar, som om man vore han, alltid är på vippen att röja sin hemlighet, men aldrig gör det, allt under det ens hjärta klappar av stolt glädje. Furst Igor i De nio guldtavlorna var mitt första svärmeri av den sorten. Jag var då åtta, nio år.

Ungefär från samma tid minns jag en sagobok, som

hette Från östan och västan. Vem den var skriven av, minns jag inte, men ingen av min barndoms böcker var någonsin så älskad som den, möjligen med undantag av den, som jag sist kommer att nämna. Det var "riktiga" sagor! Där fanns en, som hette Lyckans gåva; där skildrades en ond fes underjordiska trädgård så, att ett barn med livlig fantasi fullkomligt såg den. Där fanns en, som hette Prinsessan som inte hade något hjärta, rätt kuslig på sina ställen, men spännande och fantastisk, och där fanns en, som hette Dvärgarnas skyddsling, en österländsk saga i starka färger. Voro verkligen de sagorna skrivna med en överlägsen konst, eller var det fantasien, som gav dem det underbara skimret? Boken kom slutligen bort, och jag har aldrig sedan läst om min barndoms mest älskade sagor. Illustrationerna måste ha varit av Jenny Nyström, och jag beundrade dem högt. Jenny Nyströms och Elsa Beskows teckningar voro de, som föll mig mest i smaken. Så skulle bilder se ut, realistiska och på samma gång formfulländade och felfria! Möjligen satte jag Ingeborg Uddén ändå högre. Men Otilia Adelborgs och Carl Larssons illustrationer fann jag inte tillräckligt vackra och alldeles för vardagliga. Carl Larsson ritade prinsessor i rutig klänning! Det var nästan majestätsbrott.

Åtta, nio år var jag väl också, när Nils Holgersson sattes i mina händer, och något äldre, när jag fick läsa Svenskarna och deras hövdingar. Nils Holgersson tyckte jag mycket om på sina ställen, men på sina ställen var den rätt långträdig. Svenskarna och deras hövdingar gjorde intryck på ett helt annat sätt. Ju

mer jag tänker på den, dess mer beundrar jag den. Den är skriven för både barn och vuxna; detsamma kan sägas om Andersens sagor — men vilken skillnad! Heidenstam låtsar aldrig om, att han vet mer än han säger. Det finns hemlighetsfullhet hos honom, men den liknar inte Andersens mångvetande leende, den är allvarsam och otydbar som ett skogssus, och den ligger som en dämpad stämning av andäktigt ödestro över hans historiska diktning. Andersens hemlighetsfullhet avskräckte mig, men Heidenstams tjusade mig.

Sedan börjar romanernas tid. Flickböcker ville jag helst slippa — som sagt, tyckte jag bara om att läsa om *vuxna*. De verkligt trevliga flickböckerna gjorde jag alltså inte bekantskap med förrän barndomen var slut. Men jag läste ofantligt mycket. Ständigt och jämt kom jag till pappa och bad att få en bok, och han plockade ner den ena efter den andra från hyllorna. Fädernas gudasaga slukade jag med förtjusning — jag måtte ha varit nio år då — och något senare Singoalla. Fältskärns berättelser, Stjärnornas kungabarn, Ljungars saga, Starbäckes och Ingemanns romaner, Ivanhoe och många, många andra läste och älskade jag vid en nästan väl tidig ålder.

"Verser" satte jag i allmänhet inte värde på. Undantag var Frithiofs saga, där det ju verkligen hände något. En lyrisk diktsamling minns jag emellertid, som kanske inte borde uppräknas här, då den inte föreföll mig så överväldigande *rolig* precis, men som det oaktat gjorde ett djupt intryck på mig, halvt tilldragande och halvt avskräckande som den var. Det var Frödings Gitarr och dragharmonika. Det var väl inte meningen,

att jag fick läsa allt, som stod där, det hade jag på känn, och det gav boken det förbjudnas tjusning. Det var också med en viss moralisk förtrytelse, jag läste hans sorgsna eller trotsiga visor: barn äro konservativa, och i Fröding anade jag instinktivt upprorsmannen. En dikt som Salomos insegel var absolut otillåten, jag såg på den ungefär som en väluppfostrad ung flicka av burgen familj betraktar ett nummer av Syndikalisterna, likaså fann jag något "fult" i Belysningsfrågan, utan att jag naturligtvis begrep någondera av dessa dikter. Däremot tycks jag ha anat något litet av meningen i Mefisto. Det kan synas underligt. Men barn ha ofta ganska lätt att förstå symboler och bilder och äro alls inte så främmande för själviakttagelse, som en vuxen skulle förmoda. Den avdelning av boken, som kallas Stämningar och stämningsbilder, förstod jag bäst, helt naturligt, och mest grep mig dikten Vid myren med sin koncentrerade melankoli.

Från samma tid (ungefär tioårsåldern) minns jag en tilldragelse, vars överväldigande verkan jag ännu i dag omöjligt kan förklara. En kväll låg jag vaken i barnkammaren, och genom den öppna dörren till sängkammaren hörde jag pappa läsa något högt för mamma. Det var Heidenstams Spåmannen, men jag visste inte vad det var. Jag låg andlös för att höra vart ord. Sällan har en bok gripit mig så in i märgen. Diktens mytologiska färg vållade inga svårigheter — i mytologien var jag tidigt hemmastadd — men hur mycket jag för övrigt fattade, är inte gott att veta. Efteråt sökte jag efter boken, men fann den inte. År igenom sökte jag efter den på pappas hyllor utan att

finna den, men hela tiden ringde dess ord i mina öron, och jag skälvde som inför en helgedom, när jag tänkte på dem. Det, som så bränt sig in i mig, var scenen, där erinnyerna tala: "Ett vissnat blad föll från tidens träd. — Ett år av mörker." Och så ropet: "Eurytos!" Sedan åter: "Ännu ett blad föll från tidens träd. — Ännu ett år av mörker." *Varför* detta skakade mig så i mitt innersta, förstår jag inte — antagligen var det av rent estetiska skäl.

Från elva till tretton år svärmade jag nästan oavbrutet för olika bokhjältar såsom förut för furst Igor i De nio guldtavlorna. Först kom Aristodemos, och av Aristodemos tar ingen skada till sin själ. Där mötte mig Hellas levande och segerstrålande, där mötte mig modet och manligheten personifierade. Jag, som bara hade bröder, var nog rätt böjd att se livet från manlig synpunkt, och den benägenheten minskades inte av min lektyr. Jag levde mig in i Aristodemos och Sparta, och därifrån var inte steget långt till indianböckerna. Den siste mohikanen överförde min hänförelse på Uncas. Kan man tänka sig något ståtligare, mer värt att efterlikna, än Uncas, där han leende går till tortyrpålen? Hela somrarna lekte vi syskon indianer i Ulriksdals välvärdade urskogar.

Den siste mohikanen efterträddes av De tre musketörerna. Det är en rolig bok, men efter Uncas äro musketörerna som ideal betraktade avgjort ett steg bakåt. Det ideella patos, som Uncas äger, sakna musketörerna så gott som alldeles; Coopers indianer leva i ren luft, leva ett vildmarksliv, primitivt och våldsamt visserligen, men till gengäld obesmittat av all kulturens

ruttenhet. Musketörerna andas hovluft, parfymerad med en elegant men ytlig kvickhet, full av intriger och galanteri. Jag är rädd, att den boken inte hade vidare god verkan på mig.

Än sämre blev det väl ställt, när 25-öresböckerna fångslade mig. Visserligen minns jag numera ingen mer än Labonlayes Abdallah, och den kan man ju bara beundra, men när man läser ungeför en 25-öresbok om dagen, kan man inte undgå att ta intryck av dem. En god sak hade de med sig — så underligt det låter, renade de min smak: jag vämjdes vid allt det värdelösa skräpet, jag fick sinne för vad som var konst och vad som var smörja. Men i andra avseenden var den lektyren inte att rekommendera.

Emellertid är den sannolikt mer att rekommendera än 1:a Mosebok, som jag en sommar, i brist på andra böcker i mitt rum, gladeligen slukade! (En anmärkning utanför, eller halvt utanför, ämnet: *är Gamla Testamentet verkligen lämpligt att sätta i händerna på läskunniga ungdomar i övergångsåldern?*)

Nu är jag framme vid tolv-, trettonårsåldern, gränsmarken mellan barndom och ungdom. Som en milsten lyser minnet av en enda bok: Kiplings Kim. Det är den sista jag minns av min barndoms böcker, och på samma gång antagligen den, som betytt mest för min utveckling.

I Teshu Lamas gripande gestalt trädde för första gången religionen in i mitt liv som levande verklighet. Det kan tyckas underligt, då det gäller ett barn, som fått en god kristen uppfostran. Men barnets religion är ofta så långt ifrån att förtjäna namnet religion,

att det tycks mig vara gagnlöst — på några undantag när — att bjuda ett barn evangeliernas gudomliga skönhet, och ett helgerån att ge evangelieberättelserna i läxa. För mig voro de "bibliska berättelserna" slitna, vardagliga, redan alltför välkända, när hungern efter religion började vakna. Teshu Lama — förberedd av Djungelbokens Purun Bhagat — kom som ett budskap från en hittills stängd värld, och jag bävade, och jag föll ned och tillbad.

Och så var barndomen slut.

Vad böckerna under hela den tiden betytt för mig, är omöjligt att säga. Hela min barndom går i böckernas tecken — de utgjorde då för mig livets viktigaste del. Det är inte bara så, att jag kan säga: de ha gjort mig stor glädje. Snarare ville jag säga: jag undrar, var jag skulle vara, hur jag skulle se ut inuti och hurudant mitt liv skulle ha blivit, om jag inte haft dem!

KARAKTERISTIK AV NÅGON AV HUVUDPERSONERNA I DEN SISTE ATENAREN

Personerna i Den siste atenaren äro på få undantag när snarare att betrakta som förkroppsligade idéer än som verkliga människor. Som personifikationer av vad Rydberg finner ädlast inom antiken framträda Krysan-teus och hans dotter. Karmides, Olympiodoros och deras vänner äro till för att visa den ruttenhet, som antiken dukade under för. Den härsklystna, hycklande, fanatiska kyrkan företrädes av Petros, medan Teodoros för den äkta kristendomens talan.

Följden är, att en viss orörlighet vilar över perso-nerna. Hela boken är en skildring av idéernas kamp, och människorna stå, där de från början ställts, utan att deras inre undergår någon förvandling. När Her-mione i slutet av boken blir kristen, är det inte fråga om någon genomgripande förändring av hennes liv. Hon är den hon alltid varit, fastän hon nu nått fram till åsikter, som klarare än de förra uttrycka hennes väsen.

En av de få gestalter, som Rydberg bestått en verklig själsskildring, är Clemens. Han är en levande människa. Det vore svårt att finna en idé, som han är personifikation av. Man skulle kunna föreslå den heliga enfalden, men den heliga enfalden går endast sällan själsligen under som Clemens, och den brukar snarare utmärkas av fantasilöshet än av svärmiskt fantasteri. (Jfr fru Margareta i Vapensmeden.) Möjligen kan man kalla Clemens en typ, men någon abstrakt idé är han inte.

Clemens har uppfostrats av Petros och av honom böjts under lydnad för kyrkan. Dock, böjts är icke rätta ordet. Om man jämför Clemens med Eufemios, som lika fullständigt, lika motståndslöst — åtminstone till en början — lämnar sig i kyrkans händer, skall man finna en väsentlig skillnad: Eufemios böjer sig som gräset för vinden, utan att hans egen vilja brytes. Han skall åter resa sig för att härska i stället för att lyda, och den seghet, som sätter honom i stånd därtill, är hans oärlighet. Clemens är av ädel härkomst, hans natur är ej av trälart, och därför saknar han Eufemios' motståndskraft. Under Petros' auktoritet har han ej blott böjts, utan *krossats*. Han äger icke längre en egen ryggrad, Petros är hans outhärliga stöd. Han har uppgivit sin vilja för Petros' — eller snarare den rättrogna kyrkans — så helt, att hans samvete blott är en återklang av Petros' befallningar. Han har ingen tanke på att vara sin fosterfader olydig, och lika litet kan han misstro honom: när Krysanteus anklagat Petros för att ha stulit Clemens, följer denne biskopen till fängelset under försäkringar om sin tillgivenhet. Så

helt har ärkehedningens son överlämnat sig i kyrkans våld.

Likväl framskymtar Clemens' ädla natur inte så sällan, och han är helt och hållet främmande för den krypande opportunism, som hjälper Eufemios till makten. Vad Clemens bundit sig vid, kan han också lida för. I helig vrede kastar han sten mot den hårde uppsyningsmannen utan att bry sig om följderna, och i sista kapitlet berättas det, hur han slutligen lider martyrdöden för sitt fasthållande vid homoiousion.

Fanatismen, som vid första påseende tycks onaturlig för Clemens' veka väsen, är i själva verket ett nödvändigt utlopp för hans inestängda krafter. Utåt är han avstängd: hans handlingar få icke framspringa ur hans eget sinne, de följa Petros' befallningar. Hans tanke får icke arbeta: förståndet skall kuvas. Hela hans rika känsloliv riktar sig inåt, samlar sig dels i hans fanatiska tillgivenhet för Petros och kyrkan, driver dels fram en fantasiens urskog i hans sinne. Hans håg ligger åt mystiken. Genom att brodera vidare på Uppenbarelsebokens färgmättade drömmar vill han finna det skapande liv, som han icke får söka i handling och verklighet.

Mötet med Eusebia ger hans drivhusartade känsloliv en ny riktning. Alltjämt avstängd från varje yttre verklighet, innesluten i sin fantasi som i ett fängelse, brinner Clemens inne i begär, om vilkas natur han ej är medveten, och vilka med alla medel åter och åter drivas till kokpunkten. Slutligen får han i sin hand en bok, som ger honom inblick i arten av hans känslor. Här framträder åter den aldrig fullt förstörda ädla grun-

den i Clemens: utan att blinka ser han sanningen i ögonen. En mindre ärlig natur skulle ha sökt ljuga för sig själv. Men Clemens vill icke skona sig, och frestelsen vill han driva bort med självpålagda smärtor.

Efter ruset med Eusebia inträder alltså för Clemens en tid av svåra anfäktelser, vild ånger och den strängaste askes. Allt detta i förening med de föregående känsloutsvävningarna för hans sjäsliv till bristpunkten, och bristningen inträffar, när det gamla pelarhelgonet ger hans sinne den stöt, som behövs för att bringa det ur jämvikten.

Så är hans utveckling fullbordad: han är fullkomligt lössliten från den levande verkligheten. Det är det följdriktiga slutet på den riktning, Petros givit hans liv. Ingen av Den siste atenarens personer är så från början ödesmärkt som Clemens, och likväl är knappast någon så mänskligt levande som han. Måhända hör det samman? Krysantheus' och Hermiones starka, sköna, sunda uppenbarelser förefalla döda och utan annat intresse än det, vackra bildstoder ha, vid sidan av denne brutne, sjuke, till undergång dömda yngling.

BERGSPREDIKANS RÄTTFÄRDIGHETSIDEAL

Den judiska lagen hade genom århundraden utformats och vidgats, bud hade lagts till bud av de lärda rabbinerna, som visste Guds vilja och ensamma kunde förklara, vad rättfärdighet innebar. Ett visst mått rättfärdighet fordrade Gud, lydnad i bestämda stycken, vare sig nu dessa voro vissa sedebud eller vissa ceremonier. Dessa, lagens skrivna ord, voro okränkbara. Men gällde det vad som därutöver var, hade man att gå sina egna vägar. Och kunde man omtolka lagen till sin fördel eller kringgå den, då hade man ingen synd på sitt samvete.

De lagklokas syn på förhållandet mellan Gud och människan var juridisk och saklig. Den behärskade väl aldrig hela folket, men de ledande klasserna ägde den på Jesu tid. Fordom hade profeterna rest sig mot dess juridiska rättfärdighetsideal. Men mest brinnande, mest hänsynslöst uppträder Jesus mot detta ideal, främst i bergspredikan.

Bergspredikan har ofta betraktats som en ny lag av samma art som Mose. Tydligt är, att Jesus själv icke betraktat sin förkunnelse så. Vad han reser sig mot, är icke Mose lag, utan de skriftlärdas uppfattning av lagen (Matt. 5: 17—20). Hela bergspredikan är ett svar, icke på frågan: "*Vad* skall jag lyda?" utan på den personligare frågan: "*Hur* skall jag lyda?" Svaret på *den* frågan blir i alla tider lika, och det blir bergspredikans svar: "Absolut."

Om ett sådant svar kan betraktas som lag, blir det åtminstone icke en juridisk lag. I så fall skulle man icke så sällan komma till rena absurditeter, t. ex. vid Matt. 5: 39—41. Snarare är det en underbar dikt om den rättfärdighet, som med nödvändighetens makt uppfyller var och en, som älskar Gud med fullkomlig hängivenhet. Att det är en dikt, innebär icke, att den blott är en dröm: de stora dikterna äro alltid sanna, och den, som kan tala sådana ord, måste själv ha erfarit den salighet, han lovar sina lärjungar.

Man skulle kunna säga, att den fullkomliga gudshängivenheten är kärnan i bergspredikans rättfärdighetsideal. Det gäller ej längre att fylla ett givet mått, att göra *nog*, ty Gud fordrar *allt*, varje stund, varje handling, varje tanke i själens innersta vrå. Han begär *fullkomlighet* (Matt. 5: 48).

Den fullkomliga lydningen för Guds bud har icke rum för undanflykter och kringgåenden. Lagbuden skola hållas, men hållas på ett ojämförligt mycket strängare sätt än de skriftlärda någonsin gjort. En känsla, en tanke är brott likaväl som handlingen (Matt. 5: 21—37).

Förhållandet till Gud är utan jordiska hänsyn: ingen

törst efter berömmelse (Matt. 6: 1—6), ingen klen-trogen magisk inställsamhet (Matt. 6: 7) får grumla det. Förhållandet till nästan är oinskränkt kärlek utan tanke på den egna fördelen (Matt. 5: 38—48).

Samma grundton av kärlekens absoluta underkastelse går genom de bergspredikans ord, som röra jordiska ting. Gud, och Gud allena är människans herre: Äro öga och hand till förförelse, så kasta dem! (Matt. 5: 29, 30). Mammon är fiende snarare än likgiltig (Matt. 6: 24). De verkligt saliga äro de, som intet ha fått av jordens goda (Matt. 5: 34, 10; Luk. 6: 20—26) och därför ha större hopp att få ögonen öppna för himmelens. De verkligt saliga äro de, som ingenting äga och därför äro tvingade att som fåglar och liljor förtrösta på Gud (Matt. 6: 24—34).

Bergspredikans rättfärdighetsideal är det strängaste, som någonsin förkunnats, en anklagande, fruktansvärt absolut fordran, men en fordran inifrån, ej som den judiska lagen utifrån. Det är den enskildes lag, icke samhällets, ej ens församlingens — nästans förhållande till Gud kommer ingen vid, utom honom själv. Detta är skälet, varför man bredvid fullkomlighetskravet finner det förlåtande budet: "Dömen icke." (Matt. 7: 1—5).

Är kravet strängt, så finns det också löften för dem som fylla det. "Saliga ären I!" Jesus använder den judiska lönetanken på många ställen, "lönen i himmelen" lovas dem, som lida för rättfärdighetens skull (Matt. 5: 12; Luk. 6: 23), men bakom denna tanke skymtar Jesu erfarenhet av det närvarande himmelriket. Det jubel, som genomströmmar de paradoxala

saligprisningarna i Lukasevangeliet (Luk. 6: 20—23), innebär icke hopp, utan visshet. Man bör också tänka på liknelsen om ögat som kroppens lykta (Matt. 6: 22, 23). Sammanhanget visar, att Jesus menar det andliga ögat, som ser himmelrikets ljus. Det är alltså minst av allt fråga om ett drömt fjärran, som skall gottgöra detta livets jämmer och elände: det är tvärtom den gladaste förkunnelse om en ljus andlig värld, som vi kunna nå, blott vi vilja underkasta oss mödan (Matt. 7: 13, 14).

Av detta följer tydligt, att bergspredikans rättfärdighetsideal på intet sätt kan tydas som många har gjort och gör: resignation, undergivenhet, ett passivt tålamod och en negativ oskuld. En sådan passiv dygd passar illa den, som kallas världens ljus och jordens salt (Matt. 5: 13—16). Undertonen i Matt. 5: 38—42 är icke mild undergivenhet utan hänfört jubel över den oinskränkta kärleken. Vad som fordras av den, som vill gå bergspredikans väg, är icke ett slaktoffers resignation, utan en hjältes hänförelse.

OM ARBETSGLÄDJE I SKOLAN

När man hör barn tala om skolan, kan det ibland förvåna en, hur litet de sätta värde på den. I småklasserna kunna de ännu längta till sitt arbete. Ju högre upp de komma, dess mer försvinner deras arbetsglädje för att till sist vara totalt slut i läroverkens gymnasier.

Man kan visserligen vara övertygad om att denna arbetsleda i många fall är en pose: det vore inte roligt att bli ansedd som en plughäst. Men alltför ofta är det en sorglig sanning, som blir ödesdiger för den uppväxande ungdomens utveckling: den vänjer sig lätt att i arbetet se ett ont och finna sin enda glädje i "förströelsen".

Snarare borde väl arbetets svårighet inverka stärkande på barnens karaktär, kanske någon invänder. Den tunga plikten är ofrånkomlig — är det inte en nyttig lärdom? Plikten först, även om den är ledsam, nöjet först i andra rummet! Skulle det inte göra ungdomen härdad mot frestelsen, viljestark och arbetsam?

Det är ett dåligt resonemang. För det första blir en aldrig så ofrånkomlig plikt, om den kommer utifrån som befallning och övas med inre knot utan annan inverkan på barnet, än att det lär sig lyda andras vilja och undvika att ha en egen, en lärdom, som är en av skolans mest framträdande verkningar, men vars nytta kan diskuteras. Ett karaktärsdanande tvång är endast det tvång, som man av fri vilja ålägger sig själv.

För det andra begås ett sorgligt misstag, när man i handling vill lära barnen den dystra osanningen: "Plikt — det är det, som man inte tycker om att göra." Det *kan* vara så — men det *borde* inte vara så, och jag tror inte ens, att det brukar vara det. Men detta asketiska pliktideal sitter ofta hårt i hos just den bästa delen av ungdomen. Jag känner människor, som valt tunga och främmande vägar, endast därför att "det skulle ha varit för roligt" att få ägna sig åt den bana, dit deras anlag pekade. Det finns ju många, som ej få välja. Men det skulle inte skada, om alla genom vanan vid arbetsglädje tvungos att tänka sig för två gånger, innan de kastade bort de stora krafter i utvecklingens tjänst, vilka kallas anlag och böjelser.

Ty det måste ju medgivas, att ett älskat arbete har alla förutsättningar att gå bättre än ett avskytt. Så är det i livet, så är det också i skolan. En rolig lärobok är lättare att läsa än en tråkig, ty all den kraft, som vid tråkig läsning används att hålla uppmärksamheten fäst vid boken, sparas till andra ändamål, när intresset självmant fångslas. Det som fångslar intresset har dessutom större möjligheter att sitta kvar i minnet — en

självklar sak, som var och en kan kontrollera på sig själv — samt väcka iver för fortsatta studier. Och detta sista får väl betraktas som en av skolans huvuduppgifter i intellektuellt avseende. Ett flitigt använt ordspråk säger: "Vi lära icke för skolan, utan för livet." Att lära sig för livet vad man efter skolans slut aldrig ägnar en tanke åt, torde vara rätt kinkigt. Och man tänker inte gärna på sådant, som aldrig vållat glädje, men mycken möda och olust.

Återigen kan man tänka sig invändningar: om allt i skolan är roligt, få barnen ju inte lära sig arbeta, de få aldrig utveckla den energi, som övervinner motstånd.

Jag tror man kan vara lugn. Så medryckande blir aldrig skolarbetet, att inga döda punkter längre finnas. Men det är troligt, att ett starkt intresse lättare och raskare övervinner svårigheter, än tanken på en sträng befallning gör. Är det inte naturligare att tänka sig arbetet som en glad verksamhet med spridda svårigheter, än som en samling svårigheter med en och annan ljuspunkt?

Då vi nu äro överens om att arbetsglädje bör råda i skolan så mycket som möjligt, kommer den frågan: varför råder den inte mer än som är fallet? Här klagas över skolan dag ut och dag in, mindre kanske i folkskolorna än i läroverken. Finns det verkliga skäl till klagan?

Hittills har saken behandlats, som om arbetsglädjen berodde på arbetets beskaffenhet, anlagen — med ett ord ting, som lärjungarna själva alls inte bestämma över. Ligger det ingen överdrift häri? Kanske allt till sist är beroende på den enskilde lärjungens goda vilja?

Säkert inverkar viljan till glädje ganska mycket på förmågan av arbetsglädje. Men till och med denna vilja är till stor del beroende av yttre orsaker: dels anlagen — ty också i viljefrågor gälla anlag —, dels hälsan. Här inverkar den obetydligaste osundhet skadligt, ej blott den, som läkaren kan konstatera med blodprov och mätning av synskärpan, utan varje rubbning av barnets naturliga utveckling — om det så endast är fråga om ett påbud för småttingarna att sitta som tända ljus under lektioner.

Det låter fruktansvärt: en rubbning av barnets naturliga utveckling! Ha vi verkligen gjort oss skyldiga till sådant? Ja, vi ha gjort det. Vi veta knappast något om de krafter, som leda barnets utveckling, och likväl skriva vi lagar för den. Är det då underligt, om uppfostran är full av missgrepp? Och är det underligt, om våra missgrepp hämna sig och våra väl uttänkta metoder lämna ett annat resultat än de enligt konstens regler borde göra?

Det vore förmätet att nämna några missförhållanden och säga: här ligger felet, rätta dem, och allt blir bra. Det vore den ofrommaste vanvördnad inför naturlagar, som vi knappast ana, än mindre ha utforskat, om någon trodde sig veta, vad som vore idealet i uppfostringsväg. Här finns intet att göra, utom att forska efter vad naturen menar, och innan vi ha funnit något av det, kunna vi blott peka på några av de tydligaste missgreppen, dem, som var och en kan uppfatta som hinder för en sund utveckling och därmed för arbetsglädjen.

I våra gymnasier klagas det för närvarande över

åtskilliga sådana missgrepp. De leda till överansträngning, säger man. Stundom klagas det över mängden av arbete, stundom över arten.

Att arbeta strängt skadar blott, om det går över en viss gräns. Sannolikt överskrids visserligen den gränsen ibland i läroverken, men undersökningar visa, att det inte är så farligt med arbetsmängden, som klagolåten skulle låta förmoda.

Därmed är inte sagt, att klagan är oberättigad. Det är inte fullt samma sak att arbeta 8 timmar med minnet som att arbeta 8 timmar med sina händer. Det är ensidigheten i ansträngandet av en komplicerad och ömtålig förmögenhet, som här är den stora faran. Det är arbetets *art*, som är förvänd.

(Vad som här sägs om läroverken, kan användas i förmildrad form också om andra skolor. Folkskolan har emellertid med sitt starka betonande av karaktärsutvecklingen som uppfostrans mål ställt sig på en något sundare grundval, och jag tror därför verkligen, att den rymmer mer av arbetsglädje, där den följt med utvecklingen, än läroverken i sitt jäkt efter allmänbildning.)

Alltså: arbetets *art* är felaktig. Man anmärker på mångläseri och opersonligt jämnstrukna fordringar. Det är gamla sanningar, som emellertid tyckas ha svårt att leda till praktiska reformer.

Mångläseriet dödar arbetsglädjen genom sin splittning av lärjungens intresse. Av var och en fordras en liten del intresse för allting, men av ingen fordras ett stort intresse för någon viss sak. Personliga anlag tas

det alltför liten hänsyn till — det är nästan ett fel hos ett skolbarn, om det har utpräglad fallenhet i en särskild riktning, men saknar sådan i en annan riktning. Ett skolbarn bör vara "godkänt" i allt. Den uppdelning på olika linjer, som läroverken tillämpa, är yrkesmässig, ej personlig.

Som förut nämnt, är en annan av de mera framträdande bristerna i vår skola den ensidiga minnesutbildningen. En överansträngning av minnet vållar ofta leda för vidare undervisning. Det är ett stort misstag att tro, att barndomen är en enbart mottagande ålder, då man bör passa på att ge de små tomma hjärnorna kunskaper matskedsvis. Barn ha troligen lika stort behov av skapande arbete som vuxna ha, och antagligen kunna de taga skada av det ensidigt receptiva skolarbetet. Den amerikanska metoden "learning by doing" kan betraktas som protest mot det osjälvständiga mottagandet.

En liten anmärkning angående något, som i allmänhet betraktas som en bisak, kan tillfogas: vi bestå ej av bara själ. Den fysiska utvecklingen är av så oerhörd betydelse för vårt väsens harmoni, att knappast någon glädje alls, varken livsglädje eller arbetsglädje, är möjlig, om den försummas. Vår fysiska uppfostran är, trots vår svenska gymnastik, *dålig*, och den plats den intar i jämförelse med minnesövningarna, är hårresande liten.

Denna uppsats röjer en mörk syn på vår nuvarande skola, antagligen överdrivet mörk. Det lider intet tvivel, att vår skola har större möjligheter att ge glädje i arbetet, än vad skolan för hundra, femtio eller blott

tio år sedan ägde. Men ännu är den full av missgrepp och onatur, ännu kväver den alltför mycket av ungdomens naturliga livsglädje och verksamhetsglädje, ännu förlösar den i själlöst minnesplugg de dyrbaraste anlag och möjligheter, som människors barn äga.

STUDENTSKA PÅ 20-TALET

Då man sätter sig ner för att skriva om det Uppsala man varit med om, är det i synnerhet en svårighet, som gör sig kännbar. Visst har man en mängd minnen av alla möjliga slag, men hur många är verkligen be-tecknande för Uppsala och tiden, och hur många är helt personliga, sedda genom ens egna konstigheters glasögon? Jag ber alltså på förhand om överseende med eventuell subjektiv felsyn.

Blyg och skygg gjorde man sitt inträde i studentvärlden som kvinnlig student. De tider Lydia Wahlström och Gulli Petrini skildrat i sina Uppsalaminen var visserligen förbi — då den kvinnliga studenten ännu var en sällsynthet och utsatt för hela stadens mer eller mindre illvilliga ögon och tungor. Men alltjämt hade man nog en känsla av att inte vara fullt i sin goda rätt; alldeles självklart var det inte, att man satt här och njöt undervisning vid det urgamla lärdoms-sätet, skapat av män för män. Förmodligen var stämningen en helt annan för de flickor, som började med litteraturhistoria eller moderna språk, där studentskorna

väl var minst lika talrika som studenterna på föreläsningar och proseminarier, eller för kvinnliga naturvetare och medicinare, som helt enkelt och självfallet gjorde sina manliga kamraters bekantskap under de praktiska kurserna. Själv hade jag opraktiskt nog valt att börja med grekiska och förblev länge ensamt fruntimmer på professor Lagercrantz' föreläsningar. Som mina kurskamrater mest var teologikofilare, var skyggheten synnerligen ömsesidig, min med ett starkt inslag av dåligt samvete för att jag kom hit och trängde mig in på mannens urgamla områden. Jag hade heller aldrig förr vetat vilket underligt djur man var. Vart man kom, slog det en till mötes antingen en fläkt av avoghet mot konkurrenten — detta var dock sällsyntare — eller, betydligt vanligare, en lika obehaglig romantisk vördnad för kvinnan-madonnan-instinktväsendet, så att man inte fick glömma bort, att man i alla fall var en besynnerlig avart av släktet människa. Det föreföll mig, att ju yngre studenterna var, dess praktfullare utsirad var deras föreställning om Kvinnan.

Mycket hade förändrat sig för studentskorna sedan åtti- och nittitalen. Man bodde bara undantagsvis inackorderad numera, det innebar inte den avlägsnaste skymt av fläck på ens rykte, om man hyrde ett rum aldrig så skrånfritt beläget, och man åt på matlag, somliga oblandat kvinnliga, andra blandade. På nationerna sipprade studentskorna in allt mer och mer, dock inte alldeles utan slitningar. Längst hade man i det avseendet hunnit på Stockholms nation, där man också hade det starkaste kvinnliga inslaget och där det alltid betonades, åtminstone från högre ort, hur välkomna da-

merna var i nationslivet. Också Göteborgs nation, dit jag själv hörde, var tämligen frisinnad på denna ömma punkt — vilket inte hindrade, att man privatim då och då hörde beklaganden över hur studentskornas närvaro förstörde den enda naturliga glädjen, spritglädjen, och därigenom också kamratlivet. En vår före valborgsmässoafton kom det till och med ut ett mycket bestämt rykte, att studentskorna den här gången var portförbjudna på nationen. Om det verkligen förelegat något sådant icke-officiellt påbud, vet jag inte. Att det uppfattades som allvar, är visst och sant — det var en känd sak, att kurator var antifeminist — och det stora flertalet uteblev också snällt och lydigt. Även om ryktet var falskt, visar själva faktum att man genast trodde det, vilken stämning som kunde härska mellan manliga och kvinnliga studenter.

Kvinnliga studentföreningen, som en gång varit en ersättning för nationslivet och ett spontant uttryck för en nödvändig sammanhållning, levde fortfarande med ett alls icke föraktligt liv, men det ligger i sakens natur, att den miste sin livsviktiga betydelse i samma mån som nationerna öppnade sig också för de kvinnliga studenterna. Ännu var den likväl en tillflykt, där man verkligen kunde känna sig som kamrat bland kamrater, inte som en flyktig och artig bemött gäst, som borde ha vett att avlägsna sig så snart som möjligt. Men allt fler av de kvinnliga studenterna började anse Kvinnliga onödig, och de som var svårast att få med var inte längre de dygdiga, utan de söta och dansanta.

Lustigt var det, hur gamla rykten och försvarsinställningar envisades att leva kvar. Ett av de rykten, som

varenda vår tog regelbunden fart, var det, att härom-året några *berusade studentskor* varit med i tåget på valborgsmässoafton. Ryktet lär ha varit något tiotal år gammalt, och händelsen lär ha bestått i att några icke-studentskor i lånade studentmössor dragits med i tåget och väckt ett sorgligt uppseende. Man harmades dygdigt, då man hörde det, och vartenda år var den frågan på tapeten, om man inte för att riktigt dräpa ryktet borde fira valborgsmässoafton alldeles för sig med te på Kvinnliga studentföreningen — en hotelse, som aldrig under min tid sattes i verket och som naturligtvis inte skulle avlivat det segslitna förtalet, det lika litet som någon annan åtgärd.

En annan episod, som också är betecknande för studentskornas försvarsinställning, tilldrog sig en vår, då kårordföranden, d:r Karl Thunell, hade beslutat uppliva vårfesten med ett nytt inslag och bad en studentska (mig) hålla ett tal på vers för mannen, liksom ju varje år vid samma tillfälle en student håller tal för kvinnan. Naturligtvis var jag till någon del skräckslagen, men också road av uppdraget och åtog mig det villigt. Allt gick lugnt och fredligt, vårfesten förbereddes i vanlig ordning och jag skrev så smått på min dikt, tills en dag en äldre kvinnlig kamrat fick höra talas om saken och blev mycket upprörd. Hur kunde jag våga åtaga mig något sådant! Visste jag inte, att om det blev dåligt, skulle jag därmed dra evinnerlig vanära inte bara över mig själv, vilket varit min ensak, utan också över alla mina kvinnliga studentkamrater, ”ja ock på de bästa ibland dem”, som Homeros säger om Klytaimnestra i en liknande situation? Det där hade jag ju

inte tänkt på förut, men nu insåg jag det med ens förfärande klart. Jag pilade raka vägen till kårordföranden och avsåde mig uppdraget på stående fot. Han frågade om orsaken, och som jag på den tiden ännu djupt föraktade undanflykter, lade jag fram mina skäl utan att tveka. "Det där har naturligtvis en äldre studentska satt i er", sade han genast, och jag måste ju medge, att det var sant. Han hade en storartad övertalningsförmåga, och slutet blev att jag verkligen höll mitt tal på vårfesten, efter vad jag kan förstå utan svårare men för övriga kvinnliga medlemmar av studentkåren. Överhuvudtaget var den ryktes- och uppseendeskräck, som inympades på oss yngre, i hög grad en kvarleva från äldre och farligare tider.

Den animositet, som verkligen fanns bland manliga kamrater, tycktes huvudsakligen blomstra bland de yngre årgångarna, inte bland de tongivande spetsarna. Likaså hade jag aldrig känning av någon sådan inställning från professorernas sida. Det lär visserligen ha varit litet olika inom olika fakulteter. Hemska historier var i omlopp om den eller den professorn, som med förkärlek kuggade blonda studentskor eller bara godkände söta och förlovade flickor, med mera sådant, men förmodligen var det mesta skepparhistorier.

Inte genom nationen, men genom några få personliga vänner, senare genom Estetiska föreningen och sista året också genom Clarté, fick jag verkligen också så småningom åtskilliga manliga kamrater. I särskilt ljusst minne har jag ett litet blandat gäng, som brukade träffas både på Estetiska föreningen och utanför, gjorde vårutflykter tillsammans, drack kaffe på Flustret

och så vidare. Vi antog det mindre blygsamma namnet The Poets' Corner, därför att vi räknade inte mindre än tre tryckta skalder ibland oss — det var Einar Malm, Nils Svanberg och jag — samt flera otryckta, som egentligen verkade ännu mer stimulerande på sällskapet genom sina ofantligt roliga parodier och tillfällighetsvers. Det enda jag numera kommer ihåg är en parodi på en av mina egna dikter, och om detta synes strida mot blygsamheten, så må det besinnas, att den som har gjort den inte är jag, utan dåvarande fil. lic. Allan Sjöding, numera lektor i Göteborg. Parodin är dråplig, och överhuvudtaget var han ett av de mest upplivande elementen i vårt gäng. Här följer dikten:

Pilsnerdrickat (parodi på "Ett källvatten är rättvisan").

Ett pilsnerdricka är elakheten,
kromgul och klar,
en besk-otäck och bitter
skarp smak den har.
Men sån dryck är så nykter,
då snaps finns att få.
Rena smörjan är pilsnern.
Jag tar den nog ändå.

Bara pilsner är styggheten,
tråkig nog att nå —
alltför billig, svår att älska,
besk klunk att få.
Fröken, ge mig styggheten,
ge min själ dess malt.
Fröken, ge mig drickat,
kromgult och kallt!¹

¹ Dikten korrigerad och införd i sin helhet av utg., eftersom K. B. erinrat sig den ofullständigt.

Under denna tid — jag tror närmare bestämt 1925 — bildades också Teaterföreningen av intresserade amatörer. Själv var jag med om första föreställningen, där vi dels spelade andra akten ur Strindbergs Påsk, dels Synges Ritten till havet. Åtskillig dramatisk begåvning kom i dagen, men ingen av de spelande har sedan på allvar beträtt skådespelarbanan. Först något senare debuterade just i Uppsala Studenters Teaterförening en ung dam, som ägnade sig åt teatern som yrke, Olga Appellöf, då anställd på Carolina rediviva.

Mot slutet av min tid i Uppsala blev jag medlem av Clarté. De äldre politiska studentföreningarna levde ju fortfarande — Heimdal, Verdandi och Laboremus —, men allmänt klagades det över studenternas svaga politiska intresse. Betecknande för tjugutalet är det säkert, att de ansatser till politiska vindar som blåste mest tycktes komma från vänster, och trots att Clarté ju aldrig var kommunistisk, som folkmeningen ansåg den, utan snarast en diskussionsförening på allmänt socialistisk grund, var den stämning som just då rådde åtminstone inom Uppsala Clartésektion avgjort vänster-radikal. Mer utbredda politiska intressen bland studenterna har jag emellertid inte haft något intryck av. En pessimistisk besökare, som jämförde Uppsala med Lund, fällde omdömet: "Ja, här i Uppsala dansar och super ni åtminstone, i Lund super dom bara." Trots att jag varken var med på dansen eller supningen, hade jag ett intryck av att den förra likväl i långt högre grad än den senare satte sin prägel på studentlivet.

Den studenttyp, som brukade dras fram i föredrag och tidningsartiklar för att karikeras och angripas och

som säkert också motsvarade en verklighet, var Skeptikern, som ryckte på axlarna åt allt och dolde sin intighet bakom ett överlägset leende, den enda hållning som var fullt *comme-il-faut*. Åkomsten kallades Uppsala-sjukan, och i vad mån den var typisk för tiden eller platsen kan jag inte bedöma. Kanske var den till någon del helt enkelt typisk för patienternas ålder, i motsats till de föreställningar man i allmänhet gör sig om den flammande och stridbara ungdomen.

I de kvinnliga studentkretsar jag kom in i var den snarare sällsynt. Det *kan* ha berott på en större målmedvetenhet inom vissa kvinnliga studentkretsar. Visserligen var urvalet inte längre så strängt som förr i världen, men alltjämt var det dock ett större företag för de flesta flickor än för de flesta pojkar att ta till studierna. Detta märktes naturligtvis i olika grad inom de olika fakulteterna. Strängast var urvalet säkert inom den teologiska fakulteten, dit ingen kvinna vågade sig utan brinnande intresse och mer än medelgod begåvning, medan just vid samma tid konjunkturerna på den prästerliga banan lockade en del manliga studenter dit, vilka annars kanske skulle hållit sig borta från universitetet överhuvud. På de moderna språkens område däremot kunde man inte märka ett sådant urval. En kvinnlig typ, som i hög grad upptog de manliga studenternas intresse — negativt hos somliga, framför allt skribenter och andra framstående personer med kulturella pretentioner, positivt framför allt hos de dansanta — var den så kallade lyxstudentskan, som väl vid den tiden var en jämförelsevis ny företeelse. Lyxstudentskan använde universitetet på samma sätt som hemmadottern förr i

världen gick på kurser: hon allmänbildade sig i väntan på giftermål. Till detta ändamål ansågs moderna språk lämpa sig bäst, men naturligtvis kunde hon också välja andra ämnen; i allmänhet tycktes hon dock hålla sig till humaniora. Lyxstudentskan ägnade sig emellertid minst åt sina studier, mest åt sitt utseende, flirt och dans, och inte bara hennes yttre, utan även hennes konversation var angenämt fri från varje påminnelse om universitetets inflytande. Denna typ, målad i svartaste tusch på väggen, borde av de ständiga angreppen att döma ha varit en synnerligen vanlig typ. Själv har jag inte haft nöjet att påträffa henne i renodlat tillstånd, men att vissa av de omtalade dragen började blanda sig i Studentskans fysionomi, det kan man inte förneka. För resten, hur ville de ha oss då? Förut hade det alltid klagats över att studentskan inte pudrade sig, inte hade höga klackar, inte var söt nog, inte dansade nog bra och inte konverserade nog luftigt. Nu, då hon tycktes bättra sig i dessa avseenden, klagade man över motsatsen. De stackars studentskorna saknade med andra ord klara och entydiga riktlinjer för sitt utseende och uppförande. Ännu levde för övrigt vid sidan av dessa klagomål den gamla uppfattningen kvar om studentskan som ett könlöst — eller endast i sina hemligaste suckstunder kvinnligt — väsen, frånstötande och lärt. Jag minns, med vilken förtjusning en söt studentska, som kom till middagen på Fackskolans studentskematlag, utstötte sitt segerrop: "Jag har blivit tagen för fax i dag! Jag har blivit tagen för fax i dag!" Ty fackskoliten var dock och förblev det uppsaliensiska kvinnoidealet.

För att sluta med något allvarligare och något all-

männare, vill jag nämna de ansikten, som man vid den tiden då och då såg under sin vandring på Uppsala gator och som etsade sig in i ens minne med stygn av vördnad för de universitetets inre sidor, som det knappt var förunnat en liten fil. stud. att ens skymta. Det ena tillhörde gamle professor emeritus Danielsson, klassikern. Honom visste jag inte mycket om, det är sant, men själva hans utseende förkroppsligade så mycket av det vetenskapliga arbetets eld och askes, att det var en upplevelse var gång man mötte honom. En annan, som väckte min djupa vördnad inte genom sitt utseende men genom vad jag läst av honom, var professor emeritus Adolf Noreen, vars stora arbete Vårt språk hör till mina största studieupplevelser. Och slutligen fanns där bland många andra också en då ännu verksam akademisk lärare, som på ett egendomligt sätt behärskade tankarna. Det var professor Axel Hägerström. Redan hans yttre var ju ägnat att väcka intresse: så måste en filosof se ut. Men dessutom tycktes han på något märkvärdigt sätt vara närvarande, som det tycktes inte bara i samtalen på studentkulorna utan i själva luften. För min del var jag ju inte filosof och hade inte genom mina ämnen någon anknytning åt det hållet; att jag ändå fick en så stark känsla av denne mans andliga inflytande visar just, hur kännbart det hade blivit en beståndsdel av Uppsalas atmosfär.

Detta är som sagt lösa iakttagelser utan större översikt. Man har ingen översikt, när man ung och grön kastas in vid universitetet, och det vore också orimligt begärt. Mina intryck är bara avsedda att utgöra en komplettering till vad andra samtida väl har att berätta.

HON SOM BÄR TEMPLET

SPEL I EN AKT

PERSONER:

ROBERT, skriftställare.

VERA, hans hustru.

MAGDA, hennes syster.

ANTON, läkare.

Handlingen försiggår i ett landområde, vars öde just håller på att avgöras genom folkomröstning.

Scenen: ett rum hemma hos Robert och Vera. Skrivbord, bokhyllor, soffa med lågt bord framför. Till vänster leder en dörr ut till tamburen, till höger en in till andra rum. På bordet framplockade böcker, dessutom en statyett: en karyatid från Erechtheion. Robert sitter och läser, verkar orolig. Det ringer på dörrklockan, Robert går ut och öppnar, kommer in med Anton, som sjunker ner på en stol.

ROBERT: Vad du har dröjt länge! Jag trodde knappt jag skulle få se dig mer.

ANTON: Om du visste vad det var svårt att ordna. Men jag tror vi ska lyckas. Vi ger oss av i kväll — helst medan det är ljust än. Riskabelt är det naturligtvis.

ROBERT: Men över gränsen? Tror du verkligen vi kan ta oss över gränsen? Utan att bli hindrade?

ANTON: Han säger åtminstone, att han känner till en bra väg — det vill säga dålig för bilen, men bra för oss, om vi vill komma undan osedda.

ROBERT: I alla fall är det bättre att göra ett försök än att stanna kvar.

ANTON (*stiger upp, går fram och tillbaka*): Uppriktigt sagt vet jag knappt, om det skulle göra mig så värst mycket, ifall vi blev skjutna.

ROBERT: Men mig. Nu om någonsin vill jag leva och sätta in all min kraft för de demokratiska idéerna i världen. Nu finns det inte en av oss, som kan undvaras.

ANTON: Ja, du som arbetar med pennan, du kan ju leva överallt. Vet du egentligen vad vi andra lämnar?

ROBERT (*går och sätter in sin bok i hyllan*): Å jo. För resten kan du inte stanna. Du är lika komprometterad som jag.

ANTON: Dels det, och dels — hur kommer det att bli? Ett är då säkert: min klinik kommer inte att få fortsätta i samma anda som hittills. Och där har jag lagt ner allt — inte bara alla mina pengar, utan all min kraft, allt mitt arbete, alla mina förhoppningar och framtidsdrömmar. Fyrti år av mitt liv har alltså varit meningslösa.

ROBERT: Du pratar! Meningslösa!

ANTON: När ens livsverk blir förstört, har man väl rätt att tala om meningslöst. Att bli utkastad i ett liv utan mål — är det inte meningslöst?

ROBERT (*sätter sig vid skrivbordet*): Fyrti år. Men

du är ju knappt mer än fyrti år. Du räknar din barndom med till det som är bortslösat.

ANTON: Det är väl fel förstås. En barndom ska man ju alltid ha, här eller där — det går ju inte för mindre. Jo, jag medger, att jag inte precis vill räkna mina kanotfärder eller mina skidturer till det meningslösa. Tänk, att det består i alla fall, somligt.

ROBERT: Och din klinik skulle haft mindre mening?

ANTON (*skrattar till*): Du anser den hade samma värde som hobby? Nå ja, det är ju sant — den slök mig med hull och hår på samma sätt som pojklekarna. Fast jag svor många gånger över arbetet, som aldrig hade något slut, så kommer jag väl att minnas alltihop som ett himmelrike... Men det hjälper inte. Det är väl ändå inte bara ögonblickets innehåll vi lever för när vi är vuxna. Vi vill ju få fram något — en enhet, en helhet — ett livsverk — nej, gör mig inte tänkande nu, Robert, här är det farligt att se sig tillbaka. Det har för resten aldrig varit min vana att se mig tillbaka.

ROBERT: På ett sätt förstår jag, att du har det värre än jag. Men det är något — om helheten — och våra mål — som jag skulle vilja säga, men som jag ännu inte kan uttrycka. Det ligger på lur i mig, men jag kan inte se det riktigt än.

ANTON: Ni författare! — Nå ja, vi har tiden för oss att tänka och uttrycka. Om allt går väl nämligen. Och annars — kan det just kvitta. Nu tänker jag gå hem och hämta mina kappsäckar till att börja med.

Nycklar rasslar i tamburen.

Där har vi Vera.

VERA (*in, trött, går bort och sätter sig i soffan*): Ja,

nu är jag här igen, äntligen. Hur jag har sprungit genom hela stan och hur jag har väntat på olika håll, det kan ni inte göra er en föreställning om. Men det är omöjligt att få tag i någon av de myndigheter som skulle komma i fråga. Ministern lär inte vara kvar längre...

ANTON: Var inte rädd. Allt är ordnat i alla fall. I kväll bär det av. Nu går jag bara hem ett slag, är strax tillbaka.

Nickar, ut till vänster.

ROBERT (*går fram till Vera, stryker henne över kinden*): Vera, jag har varit ängslig för dig. Rädd för att något kunde hänt dig.

VERA: Mig? Vad då?

ROBERT: Jag vet inte. Det är jämt så mycket oroligheter på gatorna. — Men vad du är blek! Har det hänt något?

VERA: Nej, ingenting har hänt. Men det är något — som jag måste säga dig — och som kommer att göra dig ont.

ROBERT: Nu gör du mig rädd på allvar.

VERA: Robert — jag kan inte resa.

ROBERT: Vera!

VERA: Jag kan inte. Jag har grubblat dag och natt på sista tiden och varken vetat ut eller in. Men nu vet jag alldeles klart, att jag kan inte.

ROBERT (*sätter sig bredvid henne*): Detta är ju inte sant. Du kan inte mena det.

VERA: Jag är hemma här. Jag kan inte komma loss.

ROBERT: Hemma... Men Vera, världen och mänskligheten finns överallt — vårt arbete för en bättre tid

finns överallt — ja, där ute för resten mer än här, för här kommer det nu att bli trångt och lågt i tak — nationellt högmod och förtryckaranda.

VERA: När jag satt och tittade på min skolklass i dag och tänkte det var sista gången, så visste jag, att jag inte kunde. Jag satt och såg på var och en — nej, jag kan inte ta på mitt ansvar att lämna dem. Här har jag en uppgift som är min. Där ute — i emigrationen — har jag ingen.

ROBERT: Och du tror du får behålla din plats?

VERA: Varför inte? Jag har aldrig yttrat några åsikter offentligt.

ROBERT: Men privat. Du är verkligen optimist.

VERA: Jag måste åtminstone se om det går. Låt mig försöka.

ROBERT: Ett något dyrt försök. När du ser att du misslyckas, är det för sent att rädda sig.

VERA: I våra dagar är allting ett vågspel: att handla likaväl som att inte handla, att röra sig, att andas, att leva. Att fly är också ett vågspel, och det avskräcker ju inte dig. Varken du eller jag begär säkerhet — utan liv!

ROBERT (*reser sig, går upprörd av och an*): Alla våra vänner kommer att tro att du verkligen har bytt åsikt.

VERA: Det gör mig inget. Hoppas jag. När det är enda sättet att göra nytta. För mig.

ROBERT: Vad då för nytta! Du resonerar så verklighetsfrämmande! Tänker du verkligen inte på alla förhatliga föreskrifter du måste rätta dig efter, mot din egen övertygelse?

VERA: Men jag är ändå här. Jag är svag, jag är ingenting, jag vet det. Men det finns de som är värre för barnen. Mitt i alltihop kan jag ändå försöka skydda en gnista förnuft och mänsklighet.

ROBERT: Nonsens. Du kommer att krossas, inifrån eller utifrån. Värst vore inifrån... Minns du din svåger Hugo, när han var ung?

VERA: Ja — dåförtiden hörde han till dem som man inte glömmet. Idealist med brinnande ögon. Han hade ett drag av fanatism, som alltid stötte bort mig — men levande var han.

ROBERT: Och nu: en skådespelare med lejonstämma och inlärd manliga later. Hur blev han sådan? Han var tvungen att handla mot sitt eget väsen och sin egen natur — och han gjorde det villigt, stoppade sitt individuella samvete i säcken som ett behagligt offer åt en massgud. Men omkring en sådan människa uppstår så småningom en lukt av förruttnelse. Ja, du har känt den kring Hugo — han tror fortfarande, att han kämpar för en helig sak, men han för alltid med sig en tjock stank av ohelig ouppriktighet. Det är det jag menar med att krossas inifrån. Eller upplösas inifrån. Ruttna.

VERA: Och det tror du är vad som kommer att hända mig?

ROBERT: Nej. Det tror jag egentligen inte. Du har inte fått förmågan att hyckla. Så mycket säkrare blir du krossad utifrån. Det behövs bara ett oförsiktigt ord, ett litet utbrott, när det blir för mycket för dig.

VERA (*reser sig*): Så får det väl ske då. Men till dess — kan mycket göras.

ROBERT: Nej, det får aldrig ske. Inte så länge jag

finns till. (*Slår armarna om henne.*) Vera! Du vet att jag inte kan leva utan dig.

VERA: Jo, Robert, det kan du. Bara för några veckor sen skulle jag aldrig trott att jag kunde leva utan dig heller — men allting blir annorlunda i en tid som den här. Förlåt mig, Robert — jag vet, hur ont jag gör dig — men jag måste stanna.

ROBERT: Hör nu på mig. Minns du vad vi så ofta har talat om: att en människa inte bara verkar i världen med vad hon gör?

VERA: Nej, jag vet: på djupet verkar hon kanske mest — kanske bara — med vad hon är. Det är sant. Tonen i hennes röst — det fria eller det bundna i hennes rörelser — hennes hållning i yttre och inre mening — jag vet, att alltsammans är en strålning med lika stark verkan som hennes medvetna ord och handlingar. Ja, det har vi ofta talat om.

ROBERT: Och den verkningskretsen har du där ute också — var du är — vad du gör — som arbetande eller som hjälpsökande.

VERA: Det är möjligt, men jag kan inte. Du kan inte övervinna mig med aldrig så förnuftiga skäl. Det är inte bara mitt förnuft som har lett mig dit där jag står. Det är hela mitt väsen, ända inifrån och ut, varenda fiber och varenda droppe, som har kommit till det samlade resultatet: här måste jag stanna.

ROBERT: Och du menar på allvar, att jag skulle resa ifrån dig?

VERA: Jag förstår ju att du är tvungen. För att kunna verka på ditt vis måste du kunna skriva som du vill.

Det ringer på dörren.

ROBERT: Det är Anton. Jag ska gå och öppna.

Ut till vänster. Vera står tankfull kvar mitt i rummet, skakar på huvudet. Magda och Robert in från vänster.

VERA: Å, Magda! Var det du!

MAGDA: Vad du låter överraskad! Och inte enbart angenämt, tycks det! — Nå, har ni varit ute och sett på omröstningen?

ROBERT: Jag har sett åtskilligt.

MAGDA: Hänförelsen!

ROBERT: Fusket.

MAGDA: Det har jag inte sett något av, och det tror jag inte på. Du som inte kan hänföras! Du är kall som nosen på en hund.

ROBERT: På en frisk hund, ja.

MAGDA: Trösta dig du med din kvickhet! Det blir ändå vi som segrar.

ROBERT: Ja, tyvärr, jag inser det — lite sent.

MAGDA: Fast det inte betyder något, skär det mig i hjärtat, när du säger tyvärr. I morgon kväll har ingen rättighet att säga så mer. Då är vi äntligen fria.

ROBERT: Fria!

MAGDA: Ja, fria! Då hör vi äntligen också politiskt dit vi alltid har hört med stammens och blodets band.

ROBERT: Då hör vi till en diktaturstat och har sagt farväl till allt vad demokrati heter.

MAGDA: Lyckligtvis!

ROBERT: Tyvärr! Tyvärr, säger jag till mitt sista andedrag.

MAGDA: Du säger ingenting, du, Vera?

VERA (*tecknar åt Magda att sitta, och slår sig ner själv också*): Nej, jag säger ingenting nu längre.

MAGDA (*sätter sig. Robert drar också fram en stol och slår sig ner.*) Ytterst förnuftigt. Om du kunde få Robert så långt också!

VERA: Hur mår Hugo och barnen?

MAGDA: Tack, barnen mår bra. Hugo med för den delen, fast han just nu är jäktad och överansträngd av allt propagandaarbete. Å, det har varit arbete natt och dag... Men vad betyder det nu! Med en sådan seger för ögonen. Nu börjar ju livet faktiskt på nytt. Ett nytt liv — en ny värld.

VERA (*reser sig, nervös, plågad*): Å, jag glömde ju... Förlåter ni mig om jag lämnar er ensamma ett slag? Jag måste nödvändigt gå ett par ärenden.

ROBERT: Magda går säkert med dig.

VERA: Å nej, nej! Det blir bara tröttsamt för henne!

ROBERT: Roligare än att stanna här ensam med mig i alla fall.

MAGDA: Åhå — du är då överdrivet blygsam, käre Robert! Nu när jag väl är här, så stannar jag väl också ett par minuter, fast ni tycks vilja bli av med mig båda två. Jag tycker faktiskt det är skönt att sitta ett slag.

VERA: Sitt du, Magda, jag ska inte vara länge borta. Ja, adjö då så länge!

Ut till vänster.

Kort tystnad.

MAGDA: Jag ska säga dig en sak, Robert: du borde se upp med Vera.

ROBERT: Hur så?

MAGDA: En vacker dag är hon kanske borta.

ROBERT: Rymmer ur landet, menar du?

MAGDA: Just det.

ROBERT: Var lugn, Magda. Du får behålla henne.

MAGDA: Är du säker på att du känner din hustru?

ROBERT: Är du säker på att du känner din syster?

MAGDA: Låt oss tala om annat då. (*Tittar bort mot skrivbordet.*) Vad är det för böcker du har plockat fram? Å, jag förstår — sådana som du vill bli av med.

ROBERT (*förvånad*): Bli av med? Varför det? — Aha, nu fattar jag: du menar för kommande husundersökningar? Tror du verkligen — att det går så långt här hos oss?

MAGDA: Det hoppas jag verkligen. Ju förr ju hellre. (*Reser sig och går fram till skrivbordet.*) Men jag hoppas också, att du åtminstone är klok nog att göra dig av med allt skrot — som är föråldrat i morgon kväll. — Får jag se vad du har dömt ut? ... Men vad i all sin dar, det här behöver du väl inte vara rädd för. Dina romantiska lyriker vill väl ingen åt. Då miss-tänker jag du har det som är farligare.

ROBERT (*som följt efter henne*): Nej, ser du — det är inte riktigt som du tror — det är inte farlig litteratur jag har plockat ut. (*Tar upp en bok med öm varsamhet.*) Det är böcker som jag tycker om. Jag — jag har beställt en ny bokhylla — en mycket liten hylla — att ha i sovrummet ...

MAGDA (*misstroget, menande*): På så sätt. En ny bokhylla ... (*Rör vid den lilla statyetten.*) Och den där har du också tagit fram — din lilla statyett.

ROBERT: Karyatiden från Erechtheion. Men tyvärr får den nog... (*Hejdar sig.*)

MAGDA: Får den nog?

ROBERT: Den får nog inte plats på min nya hylla, menar jag.

MAGDA: Det är underligt att se den igen. Vet du när jag fick äran att se den första gången? Du tog fram den och visade den. Du hade den inlåst.

ROBERT: Jag har alltid haft den inlåst. Löjligt nog. Jag var väl blyg för att visa den, rädd om den på något sätt. Den har betytt så mycket för mig.

MAGDA: Jag vet. *S t y r k a n*, brukade du säga. *Styrkan*. Det gjorde ett djupt intryck på mig. — Men du verkar så orolig?

ROBERT: Så? Nå ja, det är ju spännande tider vi lever i. — Vad var det vi talade om?

MAGDA: Om henne där, som bar templet. Och jag frågade dig, om du minns, när du först visade mig henne?

ROBERT: Jag vet inte riktigt — det var visst längesen?

MAGDA: Det var den kvällen du kysste mig första gången.

ROBERT: Å ja. Ja. Det är längesen.

MAGDA: Det var ett grönt skimmer i rummet, för solen silade in genom en lind utanför fönstret.

ROBERT: Ja, du Magda. Vi var nästan förlovade på den tiden.

MAGDA: Varför lämnade du mig för Vera? Det var förräderi.

ROBERT: Det är ett starkt ord.

MAGDA: Men sant. Det var förräderi. Inte bara mot mig.

ROBERT: Mot vem annars då?

MAGDA: Mot dig själv. Du skulle inte ha stått bland de besegrade nu, om du hade tagit mig i stället... Du skulle varit en annan, i åsikter, i kraft...

ROBERT (*småler*): Det är väl svårt att bevisa.

MAGDA: Och det var förräderi mot henne där — mot ditt ideal. Mot Styrkan. Jag var lik henne, brukade du säga. Var det inte sant? Är det inte sant än? Vera var liten och klen. Vad såg du hos henne?

ROBERT: En annan styrka. Av ett inre slag.

MAGDA: Å, tror du inte jag hade inre styrka också! Tror du inte jag kunde uthärdat och lidit vad som helst för det som jag älskade!

ROBERT: Säkert. Men hon var stark på ett annat vis. Har du inte märkt, att Vera får allting att växa omkring sig? Var hon kommer, lockar hon fram det vackraste och friskaste hos dem hon möter. Och det ser ut som en lek.

MAGDA: Med dig — hade jag kanske kunnat det också.

ROBERT: Du litade alltid på list och våld — och gör det än.

MAGDA: Men alltid bara som medel för något större, Robert.

ROBERT: Du tror att resultatet inte tar intryck av medlen, du! — Hon behövde ingenting sådant. Hon litade på livsmakterna själva — hos allt och alla. Du försökte alltid tvinga. Hon lyssnade till de andras eget

väsen. Hon hade råd att lämna dem frihet. Hon hade tid att vänta. Vilken av er var starkast?

MAGDA: Å, ni ohjälpliga himmelsblå idealister! Vilken av oss som var starkast, det kommer mycket snart att visa sig: i morgon kväll. Om inte förr, så framför gevärsmynningarna.

ROBERT: Är du alldeles säker på det? — Gå nu, Magda, jag orkar inte med dig mer.

MAGDA (*griper hans händer*): Jag kan inte gå. Jag vill inte gå. Jag har inte råd att mista dig, Robert!

ROBERT: Mista mig? Det låter som om du redan hade gevärsmynningarna i beredskap.

MAGDA: Tror du inte jag genomskådar det här! En ny bokhylla! Du håller på att plocka i ordning för att rymma ur landet.

ROBERT: Så.

MAGDA: När reser du?

ROBERT: I morgon eftermiddag. Tänker du hindra mig?

MAGDA: I varje fall kan jag hindra dig, om jag vill. Gränsen är spärrad, och om jag säger ett ord...

ROBERT: Det är riktigt. Därför hoppas jag du tiger.

MAGDA: Du hoppas...? Robert — du är värd ett bättre öde än det som väntar dig — särskilt om du blir gripen under flykten. Jag är säker på, att om du bara stannar, blir du snart en av oss. Du kommer att bli övertygad av våra handlingar.

ROBERT: Om jag stannar, gör du och de dina slut på mig inom en vecka. Det blir en av era första handlingar! Jag har aldrig stuckit under stol med mina åsikter, inte heller nu på sista tiden.

MAGDA: Det är många som har svängt om bara på de här dagarna.

ROBERT: Är det den sortens styrka du önskar mig?

MAGDA: Stark, riktigt stark blir du först genom oss. Hos oss blir du en atom i en oöverbärlig helhet. Du mister dig själv, det är sant, men du får ett större jag i stället. Nu slåss du för en förlorad sak. Märker du inte, att du bär dig åt som Don Quijote? På en punkt åtminstone, bara på en punkt följer du din ledstjärna, din heliga bild: du bär och bär vidare på ett tempel, som har störtat för länge sen! Känner du inte, att det nya ropar efter dina krafter, och att dina krafter ropar efter ett verkligt, påtagligt tempel att bära? Ett som du kan se med egna ögon och gripa med egna händer.

ROBERT (*stilla*): Du har orätt, Magda. Templet måste visst alltid vara osynligt.

MAGDA (*snyftar, trycker sig intill honom*): Robert! Robert! Förstår du inte, att jag håller av dig mer än ... Robert! När jag inte begär annat än att du ska finnas till och vara här — när jag inte begär annat för egen del än att jag ska få se och träffa dig ... Jag har ju ändå ett slags löfte inom mig, att du ska stanna kvar hos mig!

ROBERT: Ett löfte?

MAGDA: Den kvällen du kysste mig — då rummet var fullt av grönt skimmer från linden — den har aldrig riktigt glidit ifrån mig. Det är så mycket som har hänt sedan och bleknat bort igen, men den kvällen är alltid lika klar och lika nära. Som om den hade haft en djup mening ... Men ingenting har ju mening, som inte har fortsättning och resultat — det måste ha en

fortsättning, annars var ju alltsammans bedrägeri. En fortsättning, Robert — jag begär ju så lite för mig själv, jag begär ju bara att du ska finnas — å, skratta inte åt mig!

ROBERT: Jag skrattar inte, Magda.

MAGDA: Stanna här! Kom till oss i stället! Jag försäkrar dig, du kan börja ett nytt liv med större möjligheter än någonsin förr...

Det ringer på dörren.

Vem är det? Öppna inte! Låt mig få tala till slut!

ROBERT: Du kunde hålla på i timmar, Magda. Du får mig ändå aldrig dit du vill.

Sliter sig lös, går ut till vänster. Magda stöder sig mot skrivbordet, sjunker ihop, men rätar på sig igen, då Anton och Robert kommer in från vänster.

ANTON: God afton. Jag visste inte att här var besök. Då stör jag kanske.

MAGDA (*kyligt, drar på sig handskarna*): Å, visst inte, det är jag som har varit här och stört i stället. Men jag går nu. (*Går mot vänster, vänder sig om och nickar.*) Så att du reser alltså i morgon. Jag kan bara önska lycklig resa. (*Ut.*)

ANTON (*håpen, efter en kort paus*): Hur visste hon det?

ROBERT: Hon gissade alltihop.

ANTON: Pålitlig?

ROBERT: Pålitlig motståndare, ja.

ANTON (*visslar*): Men hon sa i morgon?

ROBERT: Jag tyckte det var bäst att ge henne en liten frist. Vi är alltså inte nödvändigt förlorade.

ANTON: Bara hon inte genomskådade det med?

ROBERT (*sätter sig vid skrivbordet, lutar huvudet i handen*): Nå — så är det ingenting att göra åt. Mig gör det detsamma.

ANTON: Är du rosenrasande gosse? Det är våra liv som hänger på den saken.

ROBERT: Än sen då? "Våra liv"! Så viktigt.

ANTON: Vad nu, vad nu? Så lät det inte för en stund sen! Vad har hänt?

ROBERT: Vera följer inte med.

ANTON: Fånigheter. Visst följer hon med.

ROBERT: Nej. Om man får tro henne själv så.

ANTON: Hon är galen. Varför vill hon inte?

ROBERT: Rötter här — uppgift — kan inte — allt möjligt nonsens.

ANTON: Hon har ändrat åsikt i behaglig tid.

ROBERT: Vera? Då vet du bra lite om henne.

ANTON: Att stanna nu! Och lämna dig!

ROBERT: Här kommer det att gå illa för henne. Hon klarar det aldrig.

ANTON: Det är ju ren hysteri! Hon har väl fått något slags chock förstås. Nerverna har väl spruckit under de här sista dagarnas påfrestningar.

ROBERT: Å nej. Så lätt är diagnosen nog inte. Men du förstår: för mig är det helt enkelt omöjligt att fara utan henne.

ANTON: Så. Tänker du nu också stanna?

ROBERT: Hur skulle jag kunna det? Men vi måste ha henne med.

ANTON: Lugna dig. Hon låter väl tala vid sig.

ROBERT: Jag försöker säga det till mig själv också, men innerst inne vet jag, att det är självbedrägeri. Jag

förstår mycket väl, att det här var hennes beslut. Det var för likt henne. Det var hon själv, som hon alltid har varit. Det var ingen chock och ingen hysteri.

ANTON: Vi får väl kidnappa henne!

ROBERT (*skrattar till*): Kidnappa Vera! Tyst! Jag hör hennes nycklar i låset...

Tystnad. Strax därefter Vera in från vänster.

VERA: Har Magda gått? Förlåt mig, jag hade så svårt att härda ut med henne just nu, det var mest därför jag gick. Var det grymt mot dig, Robert? Du var väl inte heller upplagd för sällskapsliv.

ROBERT: Har du tänkt på, att om du stannar, blir du hänvisad till henne och sådana som hon — till Magda i tusendubblad upplaga — de flesta mycket värre, med alla hennes fel men utan hennes goda sidor?

VERA: Jo — jag har tänkt på det. Men det är i morgon, inte i dag.

ANTON: Det är väl inte sant, hoppas jag, att du inte tänker följa med? Det vore ju hysteriskt, snälla Vera. Vad har flugit i dig, du som brukar vara så förständig? Sätt dig här nu och ta tillbaka som en snäll flicka.

Tvingar henne ner i soffan, sätter sig själv bredvid.

ROBERT: Försök övertyga henne du, jag går ut och lagar lite te åt oss, innan vi ger oss av.

VERA (*försöker resa sig*): Det kunde väl jag göra.

ANTON (*håller henne kvar i soffan, medan Robert går ut till höger*): Nej, sitt stilla bara, du ska sitta här och bli övertygad, du hörde väl vad Robert sa. — Alltså: först och främst kastar du bort ditt liv. — Än sen, säger du förstås, vad har den där Anton med det att göra? Det är ju mitt? — Alldeles riktigt, egent-

ligen må det vara vars och ens ensak, om han vill leva eller dö — men Robert? Har du tänkt på Robert? Vad blir det av honom, tror du?

VERA: Tror du att jag inte har tänkt på Robert? Och det ska jag svara på?... Jag är rädd jag inte gitter.

ANTON: Nå nå. Men har du alltså tänkt på Robert nittionio gånger, så tänk nu en gång till i alla fall.

VERA (*leende*): Nittionio gånger kan jag inte tänka på honom, för det blir bara en gång, en enda lång gång...

ANTON: Ja, dina ord är det inget fel på — bara handlingarna.

VERA: Du kan varken reta eller såra mig längre, Anton. Du är för långt borta.

ROBERT (*in från höger med en tebricka. Han är en aning forcerad*): Så där ja, här har vi lite te. (*Sätter ner brickan.*) Aj aj då, jag glömde sockret, jag är visst lite virrig av allt som händer. Vera, du vill väl inte — medan jag slår upp teet...

VERA (*upp*): Jo visst, det ska jag hämta, slå du upp en kopp åt mig med så länge. (*Ut till höger.*)

Robert slår upp te i tre koppar, lägger något i den ena koppen.

ANTON: Vad gör du?

ROBERT: Tyst. Det är åt Vera. Det är sömnmedel.

ANTON: Du tänker verkligen kidnappa henne? Du stiger i min aktning! Bättre handla än tala!... Men det blir grumligt i koppen!

ROBERT (*slår i grädde*): Tss!

VERA (*in från höger med sockerskålen*): Den stod undangömd på en helt annan plats än vanligt, men jag hittade den allt till slut! (*Sätter sig på sin förra plats.*)

ROBERT: Å, Vera — vad jag är tankspridd — jag har slagit i grädde åt dig, det vill du ju aldrig ha — jag slog upp åt oss alla tre — gör det något?

VERA: Kära du, vad skulle det göra?... Se, har du tagit fram den också, Robert? Din lilla statyett! Tar du den med dig?

ROBERT: Det går inte, tyvärr — jag får lämna den här. Den tar för mycket plats.

VERA: Då får jag behålla den. Jag ska se på den ofta. Tror du inte jag kommer att behöva det?

ROBERT (*mumlar*): Det skulle du... (*Högre, lugnare, när han ser att Vera läppjar på sitt te utan att märka något.*) Allting blir kanske åtskilligt lättare än du har tänkt dig.

VERA (*tvivlande*): Tror du? (*Uppmuntrande.*) Å jo, visst, det blir det kanske.

ANTON (*muntert*): Ja, precis som man tänker sig blir det ju aldrig.

VERA (*går med tekoppen i handen, går bort mot skrivbordet, stryker över statyetten*): Vad den är fin, Robert. Och ändå bara en kopia — hur ska då originalet vara? Jag minns något som min far brukade säga: att det som skiljer äkta konst från strunt är det, att i det äkta konstverket lever helheten i varenda del. Meningen. Jag minns hur han talade om de stympade gudabilderna som man gräver upp ur klassisk jord — kanske bara en fot eller bara en skuldra — och ändå fulla av gudom. Och han brukade läsa en dikt av Rilke

— om Apollons stympade torso, som ändå ser med varenda flisa av sin marmor.

ROBERT: Jag vet. Jag kommer ihåg den.

VERA: Här hos henne är det fallna templet kvar — i hela hennes hållning — hon är templet...

ANTON: Underligt att du kan stå och tala om konstverk nu. Ja, det är ingen förebråelse, jag tycker det är bra — men det är underligt.

VERA: Men jag menar kanske mer än så. Är inte allting på samma sätt?

ROBERT: Allting, Vera?

VERA: Vårt liv. En helhet, som är vår egen, från vaggan till graven. Vår mening. Vi ser den inte, men vi trevar oss fram mot den — tills den blir till, långsamt, långsamt. Där den finns, i den minsta sekund, i ett ögonblick som vi tycker är oviktigt — där är ingenting förgäves. Där är hela templet.

ROBERT: Vad du säger där är vackert. Jag tror det är vad jag själv har letat efter länge.

VERA: Och är det inte det som finns bakom allt vi tror på när vi säger — demokrati?

ROBERT: Demokrati? Nu förstår jag dig inte.

VERA: Jag menar: att tro på det som formar inifrån — det som trevar sig fram hos var och en — i stället för att vilja trycka på något utifrån. Att tro på den inre meningen... Å, Robert, jag känner mig så underligt tung och trött!

ROBERT (*orolig, reser sig och tar några steg bort mot henne, där hon står vid skrivbordet*): Nej, fortsatt — det här vill jag höra.

ANTON: Demokrati är en statsform, en som vi håller på. Du får väl inte sudda ut begreppen alldeles.

VERA (*sömnigt, något förvirrad*): Men oavsett alla statsformer — och det är vad jag nu får leva på — vad är det annat än min vördnad för din trevande och formande makt — och din — för min...

ANTON: Du är trött, Vera.

VERA: Ja! Så förtvivlat sömnig. — Men detta är så viktigt — det kommer att hålla mig uppe. Hinner jag sova ett slag — väcker ni mig — när ni far?...

ANTON (*går fram till henne, leder henne till soffan*): Lägg dig här på soffan en halvtimme. Visst hinner du, det går så bra.

Robert går ut till höger, in igen med en filt, som han och Anton breder över Vera.

ANTON (*går hastigt bort till skrivbordet, hämtar fram en kappsäck, som stått dold, och packar skyndsamt in de framlagda böckerna*): Var detta allt som var kvar? Allt annat klart?

ROBERT (*som står kvar och ser på Vera, där hon sover*): Och din — för min... Demokratin — bortom alla statsformer. Är vi diktatorsämnen du och jag, Anton?

ANTON (*fortsätter packa in*): Förlåt mig, men här är faktiskt inte tid att filosofera. Nu kommer bilen vilket ögonblick som helst. (*Är färdig, kommer fram till Robert, lägger handen på hans axel.*) Hon sover djupt. Vi sveper kappan och filten om henne. Jag tror inte det väcker uppseende — det kan ju vara en sjuk som vi bär.

ROBERT (*vaknar upp*): Nej — jag vill inte.

ANTON: Vad vill du inte? Resa?

ROBERT: Jag vill inte handla så mot Vera.

ANTON: Har du nu också blivit galen? Det är ju enda sättet att rädda henne. För resten var det din plan från början, och en utmärkt plan.

ROBERT: Men hon hade rätt. Ska jag välja för henne?

ANTON: När du är den klokare!

ROBERT: Vem vet det! Så säger de alla, också de dumaste. Och för resten: även om jag vore den klokare...

ANTON: Hon är ju från sina sinnen. I morgon ångrar hon sig.

ROBERT: Det är inte sant. Hon vet mycket väl vad hon vill. — Så vi får ge oss av ensamma.

En bil tutar utanför.

ANTON: Det är den! Det är vår bil! (*Skakar Robert.*) När nu allt har gått i lås in i det sista, ska du då förstöra alltsammans med dina plötsliga infall! Tänka kan vi göra i morgon! I dag måste vi handla!

Det ringer på dörrklockan. Båda häpna.

ROBERT: Vem är det?

ANTON: Något bud kanske. Eller någon tiggare. Vi öppnar inte.

ROBERT: Och om det är någon som stannar i trappan? Hur ska vi då komma ut? Med bagage?

ANTON: Tror du det kan vara ett överfall? Kan vi vara förrädda?

Bilen tutar igen.

Han skulle väl inte tuta, om han hade sett något misstänkt...

ROBERT: Vänta i alla fall. De kanske går igen.

Lång ringning.

ANTON: Men det kan vara ett bud också, något viktigt kanske! Stå här, så du skymmer Vera, för alla händelser!

Robert ställer sig så att han skymmer Vera för en eventuell inträdande, Anton går ut till vänster.

ROBERT (*ropar efter honom*): Nej, Anton, öppna inte!

ANTON (*utanför, häftigt*): Nej, ni får inte komma in! Vera är sjuk! En svår smittsam sjukdom — jag har alla skäl att tro det är scharlakansfeber...

MAGDA (*utanför*): Ni ljuger! Ni ljuger! Det är bara att de inte vill se mig! (*In, andfådd.*) Robert, jag måste träffa dig!

ROBERT (*rör sig inte från stället*): Vad — vad är det?

ANTON (*som följer efter Magda, också andfådd*): Din svägerska är ju en kvinna med jättekrafter! Hon slet sig ifrån mig och sprang förbi mig som ingenting!

Bilen tutar.

MAGDA: Robert! Jag är här för att varna dig! Ni måste fara genast. Bara om ett par timmar blir det omöjligt att komma ut ur stan, jag har det från säkert håll... Å, Robert, jag måste ju se dig en gång till bara — och varna dig!

ROBERT (*rörd*): Och varför gör du så — i stället för att vänta och låta dem fånga mig? Vi är ju fiender, du och jag.

MAGDA: Jag vet nog — och jag tvivlar på om jag gör rätt — men jag vet ju ändå, att du handlar efter

bästa övertygelse — på ditt sätt — och jag sätter dig i alla fall för högt... Nå, det gör detsamma, hur som helst är det sant som jag säger, att ni måste fara nu. (*Får syn på Vera, ropar till.*) Vad är det? Varför ligger Vera så? Är hon verkligen sjuk?

ROBERT: Nej, hon är inte sjuk. Jag ville röva bort henne, men jag kan inte. Jag gav henne sömnmedel, eftersom hon inte ville följa med frivilligt.

MAGDA: Men Robert! Hur kunde du! Det hade jag aldrig trott om dig!

ROBERT (*trött*): Jag säger ju att jag inte kan. Att jag inte vill. Jag lämnar henne i ditt skydd, Magda.

MAGDA: Vera? I mitt skydd?... Säger du att hon ville stanna? Hos oss?

ROBERT: Ja, hon ville stanna.

MAGDA (*lutar sig över den sovande*): Då hade du rätt: jag kände inte min syster.

Bilen tutar flera gånger.

ANTON: Vi måste gå nu, Robert.

ROBERT (*plötsligt förtvirlad*): O Gud, vad tjänar det till!

ANTON (*drar i honom*): För allas vår skull — för världens framtid...

ROBERT: Världens framtid! Håna mig inte!

ANTON: För Veras skull, som vill veta att du är i säkerhet!

MAGDA: Och för min skull, Robert! Varför skulle jag annars ha kommit! För allt vad jag har tvekat och allt vad jag har slitits hit och dit — ska det vara till ingen nytta, att jag ändå måste komma till slut...

ANTON (*sätter en resväska i hand på Robert, går före*): Kom nu!

Robert följer honom viljelöst. De försvinner ut genom dörren till vänster.

MAGDA: Det ska du åtminstone veta, att Vera är säker hos mig! (*Går omkring den sovande, stoppar filten bättre om henne, böjer sig över henne och sätter sig vid sidan om henne.*) Så får vi väl tid på oss att se vem som var den starkaste...

I D O L
SKÅDESPEL I TRE AKTER

P E R S O N E R:

T O R E B E R E N I U S.
H E R V O R, hans syster.
H E L E N A S A N D V A L L, deras mor.
F a s t e r S I G R I D.
G U N W A L L E R, Tores fästmö.
G Ö R A N H U L T M A N.
E R I K S S O N, förvaltare.
M Ä R T A, husa.
S T U D E N T E R.

Första och tredje akterna spelas på Härsta gård, andra akten i Uppsala.

F Ö R S T A A K T E N

Rum på Härsta. På väggen ett kransat porträtt av Tores och Hervors döde far. Sigrid och Hervor ordnar ett slags altare med blommor och ljus framför bilden.

H E R V O R: Säg, faster Sigrid, var det klart eller mulet, när han dog?

S I G R I D: Det var tidigt tidigt på morgonen, före dagningen.

HERVOR: Ja, det vet jag.

SIGRID: Och det var klart, genomskinligt klart — som hans egna tankar. Det var som om natten stod alldeles öppen, för att ta emot honom mittibland alla sina stjärnor.

HERVOR: Så måste det ha varit. Jag borde förstått det.

SIGRID: Vi var ensamma inne hos honom, sköterskan och jag.

HERVOR: Jag vet.

SIGRID: Och han somnade bort stilla, utan någon häftig kamp.

HERVOR: Jag vet.

SIGRID: Allt vad jag berättar om honom vet du redan. Jag har berättat det så ofta.

HERVOR: Det gör ingenting. Jag tröttnar inte. Aldrig. Jag kunde höra det hur många gånger som helst.

SIGRID: Och i dag är det femton år sedan han gick bort. — Att det just skulle bli i dag Tore kom hem förlovad — det gläder mig så. Det har Tore gjort med avsikt, tänkte jag genast, då jag fick brevet.

HERVOR: Man kan väl inte tänka sig en större glädje för far.

SIGRID: Glädje? Nå, kära barn, det får vi väl se. Något så ovisst vågar åtminstone inte jag glädja mig åt förrän jag känner henne. Om man ens törs lita på sina egna intryck. — Vad som gjorde mig glad var framför allt att Tore visar sig som en god son genom att komma hem just i dag.

HERVOR: Faster, du gör mig rädd. Jag har inte riktigt tänkt på det förut, att Tore kan ha gjort ett stort

misstag, att han kan ha valt fel och kanske blir mycket olycklig.

SIGRID (*ser på porträttet*): När till och med han kunde välja fel — han med sin klarsyn. Det finns kvinnotyper som inte avslöjar sig förrän det är för sent.

HERVOR: Henne kan jag aldrig förlåta — aldrig, aldrig.

SIGRID: Du ska inte säga så. Vi behöver inte hata det som är av lägre art, bara undvika det. Bara undvika att se det — bara se uppåt, Hervor. — Vi behöver bara konstatera, att din fars äktenskap var ett bottenlöst misstag.

HERVOR: Tror du inte jag vet det?

SIGRID: Du vet i alla fall inte hur bottenlöst. Allt kan och bör man inte berätta för en ung flicka. Men därför är det bäst att ingenting tro och ingenting hoppas, när det gäller sådant.

HERVOR: Tore får inte bli olycklig som far! Undantagsmänniskorna, de blir större genom sina olyckor — kan du tänka dig någonting på jorden, som inte skulle gjort far bara större och större? — men Tore är inte ett sådant undantag, han är en vanlig människa.

SIGRID: Det vet vi inte än. Vi vet inte vad Tore kan bli. Han är mycket lik sin far. Och han går ju ändå i hans fotspår.

HERVOR: Tänk, jag kan inte föreställa mig, att Tore är lik far. Tore är så mänsklig på något sätt — som vi andra. Inte var far som en vanlig människa.

SIGRID: Inte precis som en vanlig människa, naturligtvis. Fast nog är Tore lik honom ändå. Men du

måste väl i alla fall minnas din far — du var ju fem år, när han gick bort.

HERVOR (*tvekande*): Å jo — visst minns jag honom. Ganska väl. Jag ser honom för mig. Jag ser honom i så många bestämda situationer — det visar väl, att jag verkligen minns honom? Men vet du hur jag mest tänker på honom? När han kom in på Vetenskapsakademins stora fest i Paris och alla de främmande vetenskapsmännen reste sig för att hylla honom...

SIGRID: Ja, så var det. Just så. — Men då var du åtminstone inte med, lilla barn!

HERVOR: Det var jag inte förstås. Men när det gäller far, är det så svårt att skilja mellan vad jag har sett och vad jag bara har hört berättas. Det är kanske därför han har mist alla mänskliga mått för mig. Nu är han i alla fall övermänsklig. Men var han inte alltid det?

SIGRID: Grubbla inte. Jag tror i alla fall att hans bild är sannast så. Ja — jag är säker på att den är det. Å, finns det något jag hatar så som den iskalla grå cynismen, som vågar förgripa sig på det heliga bara för att den ger sig själv det heliga namnet sanning! Är inte vi människor till för att dyrka? Ni unga, ni känner det mest. Vad ska vi med en så kallad sanning, som inte har hänförelse att bjuda oss! Det som skapar själar av eld, själar av dyrkan — är det inte mycket mera sant, även om de fåvitska kallar det legend! Du Hervor, som har hans eldsjäl — du vet allt det där instinktivt.

ERIKSSON (*i dörren*): Kunde man få tala med fröken kanske?

SIGRID: Strax, herr Eriksson. Hervor, vill du säga

till Märta, att hon har glömt putsa kakelugnsluckorna här inne. Och vill du se över matbordet på samma gång, så ingenting är glömt! Och en sista blick på gästrummen, Hervor lilla.

Hervor går.

ERIKSSON (*ser villrådigt på den smyckade bilden*): Ja förlåt om jag stör — men det är nog bäst i alla fall. För fröken vet väl det är skatt före lördan. Och inte har jag några pengar, som vanligt.

SIGRID: Jag kan inte tala om sådant i dag, herr Eriksson, jag kan inte.

ERIKSSON: Men jag har försökt komma till tals med fröken i väl en vecka nu, och aldrig går det. Aldrig är fröken i rätta stämningen. För resten är det annat än skatten också, som är nog så nödvändigt.

SIGRID: Räkenskaper förstås, alltid räkenskaper. Aldrig får man lugn för herr Erikssons eviga räkenskaper. Siffror och pengar och pengar och siffror.

ERIKSSON: Är det inte viktigt det då?

SIGRID: Det ligger så långt från det som verkligen lever.

ERIKSSON: Å nej! För bakom siffrorna och pengarna ligger vete och potatis och mjölk och ägg, som den levande magen kräver.

SIGRID: Icke av bröd allena lever människan. Hur ofta har jag egentligen sagt det till herr Eriksson? Men det är visst fåfängt.

ERIKSSON: Brödet är mitt område, det är vad jag har fått att sköta. Det andra får andra ta hand om.

SIGRID: Ja! En människa med andliga intressen

borde kunna fordra lite andrum för att få leva sitt liv bortanför och innanför siffrorna.

ERIKSSON: Fröken kunde få slippa siffrorna helt och hållet, om jag bara var betrodd nog att få ta hand om dem efter mitt eget huvud. Men så betrodd är man inte efter arton års tjänst inte. Det där har jag visst också sagt en hel del gånger, skulle jag tro.

SIGRID: Jag tror herr Eriksson tar sig ton. Herr Eriksson tror visst han är outhärlig här på gården.

ERIKSSON: Det vore gott man kunde tro något annat.

SIGRID: Vi ska nog se det. Och så mycket ska jag säga herr Eriksson, att den tonen tål jag inte hos husets folk, och min myndighet lämnar jag inte ifrån mig frivilligt. Det är jag, som har ansvaret för barnens egendom, tills de fordrar redovisning.

ERIKSSON: Nå, för den delen så är ju åtminstone herr Tore myndig själv nu.

SIGRID: Jag råder herr Eriksson att inte intrigera bakom ryggen på mig för att hetsa upp Tore mot mig. Han litar lyckligtvis fullständigt på min heder.

ERIKSSON: Inte tvivlar någon på frökens heder!

SIGRID: På mitt förstånd då! Det är herr Eriksson i så fall den förste som gör. Mig är det rätt likgiltigt vilket. Men jag vill ha fred i mitt hus. (*Ut.*)

ERIKSSON: Nej men fröken då, jag måste ju tala om det här nu genast!

Han skyndar efter. Märta in med putsgrejor, efter henne Hervor.

HERVOR: Tänk att Märta har varit här så länge.

MÄRTA: Jag har varit med sen Hervor var så liten som så.

HERVOR: Då var Märta med i dag för femton år sen.

MÄRTA: Jag vill mena det. Den gången steg jag upp mitt i natten för att göra eld i spisen. Mörkt som i en säck, döden i huset, och regnet slog mot rutorna.

HERVOR: Det minns Märta fel. Det var stjärnklart den natten.

MÄRTA: Det kom i byar mot fönsterna, det vet väl jag, som fick gå till pumpen efter vatten och blev våt som en katt.

HERVOR: Men nu vet jag händelsevis att det var stjärnklart. (*Ut.*)

ERIKSSON (*in, torkar sig i pannan*): Det är lögn att få tala med henne i fem minuter. Det är som förgjort. Folk säger att hon är begåvad, och det må så vara, men då är hon det allt på ett försablat poetiskt vis, för en gård kan hon inte sköta. Och här får man gå och se på hur det går åt pipan och låta skälla ut sig morgon och kväll.

MÄRTA: Om jag kunde begripa vad Eriksson stannar för.

ERIKSSON: Ja och Märta då — Märta älskar ju fröken Sigrid nästan lika högt som jag — vad stannar Märta för?

MÄRTA: För barnas skull.

ERIKSSON: Barnas var det ja — helledudanesmej — de är ju vuxna vet jag. — — Snart kan vi två fira tjuguaårsjubileum, lilla Märta. Om två år.

MÄRTA: Vad då av?

ERIKSSON: Av god och trogen vänskap förstås.

MÄRTA: På Erikssons sida ja.

ERIKSSON: God grannsämja då. Kamratskap!

MÄRTA: Ett sånt kamratskap sen!

ERIKSSON: Det är då också självaste, ja förlåt, jag höll på att säga fa-an, här går Märta år ut och år in och är lika sur och le mot mig. Varför? Varför i himlens namn?

MÄRTA: Det kan han nog gissa, om han försöker.

ERIKSSON: Ja — men smälta det kan jag inte. Är det rim och reson att inte kunna glömma något som hände för nära tjuge år sen?

MÄRTA: Om det är rim och reson bryr jag mig inte om, och glömmet gör jag aldrig.

ERIKSSON: Och för resten: min själ om det var något att bli arg för då heller. Kan Märta tala om, hur en hederlig karl egentligen ska göra, när han blir inkallad som vittne, annat än säga som sanningen är?

MÄRTA: Sanningen och sanningen ja, den trodde Eriksson han visste förstas.

ERIKSSON: Jag kunde väl inte säga annat än vad jag hade sett.

MÄRTA: Men det kunde han! Jestandes vad det gick ledigt.

ERIKSSON: Märta är orimlig. Man står inte med två fingrar på bibeln och vittnar falskt, ska jag tala om.

MÄRTA: Ingen begär att Eriksson skulle vittnat falskt. Men man kan ju ta reda på vad saken gäller först.

ERIKSSON: Och inte kunde jag veta, att Märta höll så förbenat på frun heller. Jag trodde den där frun var ett stycke helt enkelt. Vad kunde man annat tänka,

så som den där karlsloken sprang här alla tider på dygnet? Nå, nu är de gifta och har det bra, så den sorgen är över.

MÄRTA: Jag visste en del jag, som Eriksson inte visste. Han var ju ny i gården och kunde väl ha frågat mig, som hade varit här i flera år redan. Tänk, jag var bara sexton år, när jag kom hit som barnflicka. Men jag hade ögon och öron, mer än som var roligt ibland, kan jag tala om.

ERIKSSON (*sätter sig med armarna i kors*): Hör nu Märta. Det faller mig något in. När Märta visste så mycket, varför var inte Märta oppe och vittnade själv? Det skulle vara roligt att veta.

MÄRTA (*släpper sitt arbete, ställer sig med armarna i sidorna*): Där rör Eriksson vid mitt livs mörkaste punkt. Jaha, för den punkten trodde Eriksson kanske var tösen jag fick som är död nu, men det var ingenting mot detta, och särskilt som hon dog så kan det väl vara förlåtet nu. Nej, men att jag inte gick opp och vittnade för frun, det är den mörka punkten i mitt liv, mörk som graven!

ERIKSSON: Jaha — men varför gjorde inte Märta det då?

MÄRTA: Komma och säga det så här efteråt, när man var en flickstackare på tjuge, och bara tänka på att gå opp oombedd i rätten och inte veta hur man ska bära sig åt. Och jestandes mig såna saker jag hade att säga sen. Nu, ja nu — Eriksson kan vara alldeles lugn för att jag kan säga vad som helst till vem som helst nu — men inte då, när ingen bad mig. Och nu tiger vi med den här saken, för så många sömnlösa nätter som jag

har haft fördenskull, så orkar jag inte höra mer. Att låta barn dömas ifrån sin mor, det är inte småsaker det.

ERIKSSON: Nu förstår jag, varför inte Märta kan förlåta mig. För hon kan inte förlåta sig själv, som har mer skuld.

MÄRTA (*återtär arbetet*): Det är väl annat med en karl.

ERIKSSON (*upp, närmare*): Äsch — Märta — inte är det det. Vi kan väl också vara unga och dumma. Vi är väl ändå människor vi med, vi karlar, va?

MÄRTA: Bevars, det lär man sig nog så småningom. (*Buller, steg och röster utanför.*) Kors, är de här redan! Laga sig undan, Eriksson!

ERIKSSON (*i dörren*): Får jag säga en sak: att Märta är prima. Prima! Fast bra nog trilsk. Trilsk och orimlig. (*Ut.*)

Märta är färdig, städar undan efter sig, reser sig, tittar ett slag på porträttet, knyter näven åt det och går ut. Scenen ett ögonblick tom, men man hör rösterna utanför. Sedan Gun, Tore, Sigrid, Hervor in.

SIGRID: Och så stig in här! Här ska vi vara i dag så mycket som möjligt, det har vi kommit överens om. Å Tore, vad jag blev glad att du kom just i dag! Det var för hans skull, var det inte det?

TORE: Jo visst, jag tyckte det passade så bra. — Gun, ser du, här är min far, Gustav Berenius. Ja, du känner honom, du har redan hört så mycket om honom.

Tystnad.

SIGRID: Ja, kära Gun — för jag får väl säga Gun, och du säger tant Sigrid förstås — om han kommer att hålla av dig, så håller vi av dig allesammans.

HERVOR (*sticker sin arm under Guns*): Jag tror inte att Tore har valt fel.

GUN: Hur så? Valt fel?

HERVOR: Ja, eftersom hans far — — —

SIGRID: Nå nå, lilla Hervor... Ja, du är alltså hjärtligt välkommen hit ut till oss, Gun. Ni får bara förlåta oss, om vi nu är så oartiga och lämnar er ensamma en stund. Ni kom tidigare än väntat, så allt är inte riktigt färdigt än. Kom och hjälp mig du, Hervor, så går det fortare. Slå er ner och beväpna er med lite tålamod — det ska inte dröja så länge.

Sigrid och Hervor ut. Tore går långsamt fram till porträttet och ser på det.

GUN (*följer hans blickar*): Säg, Tore! Var han söt?

TORE (*smälter uttrycket med ansträngning*): Vet du — det är ett ord, som jag omöjligt kan tänka mig använt om min far. Överhuvudtaget — hur kan ni kvinnor använda det om någon karl? Men allra minst om honom.

GUN: Å — att det ska vara så svårt att förstå! Du tror det profanerar på något sätt. Bara för det inte har officiell värdighet och pomp och ståt. När man säger om en karl att han är söt, så kan du väl fatta det är för han har något av barn kvar i sig, något av det som inte är pomp och ståt, och jag åtminstone skulle då aldrig kunna tycka riktigt om någon som inte hade det...

TORE: Så. Det är mig obegripligt. Har jag det där då?

GUN (*omfamnar honom*): Du? Ja mycket! Mycket, Tore! Du är hemskt söt.

TORE: Hu då. Så som du beskriver det, måste det vara något jag vill komma ifrån. Jag vill ha värdighet över mitt liv och komma ifrån det barnsliga.

GUN: Vad gör det, så länge det inte lyckas!

TORE: Men vi kanske inte ska stå just här och kela. Just här — framför porträttet, menar jag. Eller tycker du det själv?

GUN: Åhå. På så sätt. — Säg, Tore — du har talat så mycket om din far. Varför talar du aldrig om din mor? Dog hon, när du var mycket liten?

TORE: Hon dog inte. Om hon hade gjort det ändå. Då skulle hon kanske ha hängt där på väggen bredvid far nu och fått vara ett lika vackert minne som han. Nej fy — det är tarvligt och svagt av mig att önska så. Det skulle ju ha varit ett bedrägeri. Hon skulle inte passat där. Nej, hon dog inte. Hon lever än — skild — omgift.

GUN: Och lämnade er barn?

TORE: Det kan man säga. Vi dömdes ifrån henne.

GUN: Varför?

TORE: Gun — låt mig slippa tala om detta. För oss alla här är hon död — mycket mer än död.

GUN: Hur gammal var du då?

TORE: Fem år. Det är arton år sen.

GUN: Vad det måste varit fruktansvärt för dig.

TORE: Ja. Man begrep ju inget på den tiden, man var bara förtvivlad. Sen har jag ju måst förstå, att det var till vårt eget bästa. Och framför allt för fars skull.

GUN: Men då höll du av henne?

TORE: Små barn håller väl alltid av sin mor — det är något fysiologiskt. — Kära min egen, tala inte mer

om det här nu, och framför allt inte här. Det plågar mig så. Är det inte konstigt, att man aldrig riktigt kan utrota sina tidigaste inställningar. Man vill, men man kan inte. Man vet, att man måste göra det. Förnuft och heder och allt säger att man inte kan annat — och ändå så dröjer det kvar som en doft, och för den doftens skull går man omkring med dåligt samvete. — Tycker du jag är omanlig? Jag är kanske svag, men jag vet åtminstone om det själv. Jag ger inte upp kampen. En vuxen människa är ett moraliskt väsen, inte ett enbart fysiologiskt.

GUN (*efter en stunds fundering*): Hur kommer det sig, att jag inte har den minsta lust att bli klok och rättänkande. Kanske vis — för det är något helt annat — men inte klok. Och kanske god — men inte rättänkande. Är det tokigt?

TORE (*kysser henne*): Du är så söt som du är — fast du är ett sånt litet barn med dina små funderingar.

GUN (*retsam*): Men vi skulle ju inte kela här?

TORE: Ja ser du — den här gången tyckte jag det var liksom mer — värdigt, förstår du. Mer så han skulle förstått det. Han var så stark. Jag skäms inför honom var gång jag inte är stark nog.

ERIKSSON (*i dörren*): Ursäkta att jag stör kanske. Men jag skulle bra gärna vilja tala med herr Tore mellan fyra ögon — fast inte nödvändigtvis nu förstås, det går lika bra sen.

TORE: Då ska jag laga så vi får en stund på oss efter middan. Det är väl något i den vanliga stilen förstår jag.

ERIKSSON: Gunås så visst. Herr Tore skulle veta,

hur jag har gått här och väntat på att han skulle komma hem, så jag fick tala med honom. Det är ljuspunkter både för mig och gården, när herr Tore kommer hem. För han begriper sig på en gård och är intresserad av vad som rör den, och det är ett elände att han ska tillbaka till Uppsala igen.

TORE: Ja, nog kunde jag ha lust att bli här ibland. Jag längtar hit bra många gånger, må Eriksson tro.

GUN: Men Tore — kunde du inte verkligen stanna här, om du vill?

TORE (*skrattar ömt*): Du hör att jag har lust till det — och genast tycker du jag ska göra det. Det vore allt snyggt om man handlade efter sina infall så där. (*Allvarligt.*) Och faster Sigrid är både klok och duktig, det får Eriksson inte glömma.

ERIKSSON: Hm. Men intresserad är hon inte precis.

TORE: Å jo, det är väl ändå lite överdrivet sagt — fast hennes anlag väl just inte ligger så mycket åt det praktiska hållet. (*Till Gun.*) Det är som far, han bodde aldrig här ute på allvar, kom bara och hälsade på ibland, längre eller kortare tider. Och det var ju högtidsdagar, som du förstår.

GUN: Men varför hade han då skaffat sig en gård?

TORE: Han hade egentligen inte skaffat sig den. Han hade ärvt den efter en farbror, och så tyckte han den passade bra för oss barn — och vi visste ju inget bättre än Härsta. Än i dag vet jag för resten inget bättre än Härsta. Det var ju en annan sak med far. För honom låg det ju så obekvämt till, långt från bibliotek och föreläsningar och sådant.

GUN: Vem skötte gården på hans tid då?

TORE: Först hade vi en annan förvaltare, men han skötte sig visst inte. Sen kom herr Eriksson.

ERIKSSON: På den tiden fick jag styra och ställa mer än nu. Det blir mindre och mindre jag får bestämma över. Och inte skulle jag klaga, bara det gick.

TORE: Det går väl en dag i sänder, Eriksson.

ERIKSSON: Hm. Men hur.

TORE: Vi får talas vid om det där i eftermiddag. Vi ska nog klara opp det. — Du Gun, du får inte tro att faster är någon tyrann. Visst inte. Hon får bara för sig saker ibland, och då kan det sitta hårt åt, men hon vet ju, att gården är min och Hervors, det framhåller hon alltid själv — och oftare än hon behövde, det är inte alltid så trevligt att höra — och hon brukar alltid göra som jag ber henne.

ERIKSSON: Jo visst, förstås det. Fast herr Tore vill ju aldrig be henne om något. Herr Tore är så fasligt finkänslig. Men en sak vet jag, som hon inte skulle gilla — och det är att vi talas vid så här. Så det är kanske bäst man drar sig tillbaka.

TORE: Nå, vi träffas i eftermiddag, lita på mig!

Eriksson ut.

Vet du, Gun, vad det är skönt att vara här i alla fall! Egentligen är det bara här jag lever riktigt. Tycker du om landet?

GUN: Om jag gör!

TORE: Som jag då! — — Ja men det är ju synd! För du kommer inte att få bo på landet.

HERVOR (*in*): Var så goda, nu är det färdigt, jag hoppas ni är riktigt hungriga!

TORE: Kolossalt! Hör du, Hervor! Gun har just talat om för mig, att hon tycker mycket om landet.

HERVOR (*trycker Guns hand*): Det är något som jag förstår! Vad det var roligt! O Tore, om ni ändå kunde bo... Men det går inte förstås.

TORE: Här ute, menar du? Nej, det vore nog lite opraktiskt.

HERVOR (*till Gun*): Du förstår, Tore ska ju bli en stor språkforskare.

TORE: Stor till och med! Snälla Hervor, det räcker gott, om jag nånsin bara blir språkforskare, en vanlig enkel dito!

HERVOR: Fy skäm ut dig, Tore! När man är son till Gustav Berenius, får man inte nöja sig med att bli en "vanlig enkel" språkforskare. — Men du förstår, Gun, att då blir det för besvärligt för honom att bo här ute på landet, utan tillgång till bibliotek och arkiv och långt från alla kolleger, och besvärligt med alla kongresser han ska resa till, ja du förstår. Jag tycker själv det är så tråkigt att han inte alltid kan vara här. Men ni måste komma ut och hälsa på så ofta ni kan! Lova det!

TORE: Du kan vara lugn för det, Hervor! — Kom nu, så går vi, så faster slipper vänta.

De går, Hervor först. Då Tore vänder sig om i dörren, ser han Gun tanklöst gå fram och släcka ljusen framför faderns bild.

Men Gun — vad gör du?

GUN (*förrad*): Ja men vi går ju härifrån nu!

TORE: Ja, vi — men det är väl inte för oss ljusen brinner?

GUN: Å förlåt mig, Tore, det var tanklöst — ja, naturligtvis, det är för honom...

Under tiden tänder Tore ljusen på nytt.

ANDRA AKTEN

Yttre rummet av en studentdublett i Uppsala. Ett kaffebord står dukat med två koppar. Gun sitter och läser en bok. Ibland stiger hon upp och tittar ut genom fönstret, gnolar, sätter sig suckande, slår igen boken, sätter in den i bokhyllan, söker ut en ny, sätter sig och läser igen. Det knackar.

GUN (*kastar boken, springer och öppnar*): Äntligen!
(*Ryggar, då Göran Hultman står utanför.*) Nej!!

GÖRAN: Nej?!?

GUN: O! Jo! Jo visst! Jag menade inte nej. Jag menade bara — jag trodde så säkert det var Tore.

GÖRAN: Är Tore inte hemma då?

GUN: Nej, han är och tenterar.

GÖRAN: Aj aj aj då, var det i dag — ja, det påminner jag mig nu. Är det här Tores fästmö?

GUN: Jaha.

GÖRAN: Ja mitt namn är Göran Hultman, kanske Tore har nämnt mig någon gång.

GUN: Om han har! Jag vet allt om kandidat Hultman. Stig in och hjälp mig vänta, så är ni så hemskt rar.

GÖRAN: Tack, det ska bli mig ett utsökt nöje.
(*Hänger av sina ytterkläder på hängaren vid dörren.*)

GUN: Ni är Tores bästa vän, det har han ofta sagt. Vad jag är glad att få träffa er!

GÖRAN (*ser på kaffebordet*): Ja — men omständigheterna, fröken Waller — — —

GUN: Ni stör inte alls. Vi låter inte störa oss, Tore och jag. Jag hämtar bara en kopp till.

GÖRAN: Så menade jag inte. Tvärtom. Tycker ni det är kaffedags nu? Allvarligt talat?

GUN: Om man kommer från en tentamen, är det väl alltid skönt med kaffe.

GÖRAN (*ser på klockan*): Klockan är nu precis fem, fyrtiosju och trettio. Alltså snarare åtskilligt över middagsgdags.

GUN: Har det blivit så sent! Det var en förfärligt lång tentamen, den skulle börja halv ett!

GÖRAN: Ja det får jag säga, det var en ovanligt lång tentamen. — Vet Tore om att ni är här?

GUN: Nog har jag låtit honom ana det.

GÖRAN: Hm. Jaså. Ni har låtit honom ana det.

GUN: Tror ni kanske Tore har utsikter att bli kuggad?

GÖRAN: Den utsikten står oss alla öppen. Ingen är utestängd.

GUN: Nej, men allvarligt! Jag ska tala om precis som det är. När Tore själv talar om sina studier, så låter allting så hemlighetsfullt. Det är som om han avskydde att tala om dem. Som om han tänkte på dem med motvilja. Eller är det bara att han inte vill släppa in någon i sitt allra heligaste?

GÖRAN: Låt oss tänka oss en syntes av båda möjligheterna. Ett allra heligaste, som är motbjudande.

GUN: Skämta inte. Det är mycket allvarligare än ni tror. — När hans familj däremot talar om Tores stu-

dier, då är det som om han hade nobelpriset som i en liten ask.

GÖRAN: Det finns inget nobelpris i jämförande språkforskning. Så inte ens den trösten har han.

GUN: Nej, men om det fanns. Ni förstår precis.

GÖRAN: Ja, jag förstår precis. Och jag ska svara allvarligt. — Jag behöver inte tala om för er, vilken ärans man Tore är. Ni skulle inte ha förlovat er med honom, om ni inte var på det klara med det. Förmodar jag. Och han är begåvad. Han är praktiskt begåvad. Han är allmänmänniskt begåvad. Han är en smula konstnärligt begåvad också, tror jag — i den mån jag kan bedöma det — han spelar ju fiol, så det går kalla kärrar utefter ryggen på en gammal omusikalisk träbock som jag. Men — han är icke språkforskare. Varken till intresse eller begåvning. — Jaha. — Vad gör nu detta för intryck på fröken, om jag får lov att fråga?

GUN: Det låter kanske konstigt och dumt — så där: vad var det jag sa! — men jag hade faktiskt nästan annat det.

GÖRAN: Nå? Vad drar ni för slutsatser?

GUN (*fundersamt*): Jag tycker det är så konstigt, att man nödvändigt ska välja det enda man inte har anlag för. Det kan ju inte vara roligt i längden.

GÖRAN: Bra sagt. Riktigt. Hade fröken svarat: "Han är väl tyvärr inte så begåvad som jag tänkte då!" eller: "Jag tror i alla fall på Tore, fast inte hans vänner gör det!" — då skulle jag rest mig, bugat mig hövligt och försvunnit som skuggan av en skugga.

GUN: Varför pratar ni så där. Det är klart jag håller

av Tore som han är. Och det är klart att jag beundrar Tore för vad han är. Inte för vad han inte är — inte för vad jag hoppas han är — eller blir — utan för vad jag verkligen vet att han är. — Säg, är det för hans far var jämförande språkforskare, som Tore nödvändigt ska gå i hans fotspår?

GÖRAN: Förmodligen. Om jag var son till Gustav Berenius, skulle jag sky jämförande språkforskning som pesten. Att vara språkforskaren Berenius, men inte den riktige språkforskaren Berenius — kan man tänka sig något försmädligare va? — — Men fröken Waller — en tentamen räcker knappast så här länge. Inte på ett så pass — hm — primärt stadium, som Tore faktiskt ännu befinner sig på.

GUN: Men varför kommer han inte hem då?

GÖRAN: Fröken Waller. Får jag gå in och titta i en av hans lådor?

GUN: Varför i all världen? — Men det får ni säkert. Om den inte är låst så.

Göran går in i det inre rummet, kommer ut igen mycket allvarlig.

Är det något särskilt ni söker efter?

GÖRAN: Tack, jag fann det. Inget att tala om.

GUN: Det är väl säkert inget som Tore behöver då?
— Får jag kanske ändå veta vad det är?

Göran visar en revolver.

Men varför — —? — Nej! Ni gör Tore orätt! En sådan barnunge är han inte! För att han har blivit kuggad i en tentamen! Nej aldrig! Han är ju ändå en vuxen karl!

GÖRAN: Ska jag behöva ta tillbaka min goda mening

om er, fröken Waller? Ni får inte säga "en sådan barnunge" i så föraktfull ton. Tore är Tore, han är som han är. Vi får väl se. Jag känner honom. Och jag säger: han är värd att hållas av just som han är. — På en punkt är jag den starkare, på en annan punkt är du den starkare. I en fara skyddar jag dig, i en annan skyddar du mig. Förstår ni inte, att det är lagen mellan människa och människa?

GUN: Jo. Ni har rätt förstås. Jag blev bara rädd ett tag. Nu är jag som vanligt igen. Det är bara bra att ni tar den där.

TORE (*rycker upp dörren. Hans byxor och skor är leriga, överhuvud visar han spår av långa och planlösa vandringar*): Är ni här?

GUN (*går emot honom*): Tore! Vad du ser ut! Var har du varit så länge? Här har vi suttit och väntat på dig med kaffe.

TORE: Kaffe!

GÖRAN (*slår honom på axeln*): Kaffe, gosse! En gudadryck! Du ser ut som du behövde kaffe!

TORE: Kaffe!! (*Tystnad.*) Jag behöver sova.

GUN: Gå in och lägg dig då. Men Tore, märker du inte, att jag har kommit in extra till Uppsala?

TORE: För att gratulera mig! Stolt över din fästmans prestationer!

GUN: Nehej, för att träffa dig först och främst.

TORE: För att gratulera — Berenius den yngre. Till hans storartade framgångar.

GUN: Dumbom. Gå nu och lägg dig då, så man kan tala vid dig sen.

Tore går in i sovrummet, stänger dörren.

GÖRAN: Säg nu uppriktigt — har ni något emot att jag stannar lite till?

GUN: Nej nej. Jag menar — jag är ganska tacksam. Jag är inte riktigt säker på vad jag ska ta mig till. Jag hade inte alls väntat mig det här.

GÖRAN: Just det ja. Sen är jag övertygad om att ni klarar det utmärkt. Men först — ja, vi får se.

GUN: Vad råder ni mig att göra? Jag menar inte nu, utan överhuvudtaget?

GÖRAN (*rycker på axlarna*): Slå opp kanske.

GUN: Varför kan ni inte vara allvarlig? Jag menar: vad tror ni jag kan göra för Tore? Vad råder ni mig till?

GÖRAN: Jag råder inte alls. Jag vet väl just inte mycket mer än ni. Jag har försökt vara till hands ett par år, och jag tror det var bra. Nu är det vaktombyte, det är ni som tar vid. Kanske ni hittar på något...

GUN: Det här kan ju inte fortsätta, det är klart.

GÖRAN: Kan — tja. Det är ju det som är det värsta, att det kan det mycket väl. Men det är inte absolut människovärdigt. Ni kan självklart invända, att tillvaron för de flesta inte är absolut människovärdig — men jag skulle i alla fall önska den var det för Tore — i något lite högre grad än vad den nu är.

TORE (*slänger upp dörren*): Vem är det som bryter sig in i mina lådor och tar min egendom? Du, Gun? Har du sådana anlag?

GÖRAN: Vad är det du saknar?

TORE: Det är du som har tagit den! Det är ni båda två i komplott! Så vackert, när kvinnan och vännen i förening gör sig till förmyndare för en stackars

mindervärdig individ! Ja se på mig ni, tror ni inte jag kan se min skam i ögonen, tror ni inte jag vet lika väl som ni, att jag är en mindervärdig individ? Och ändå, ser ni — det sista som gör, att ett sånt — kräk har någon rest av värde, det är att han ännu har en liten droppe stolthet kvar, ett medvetande att han själv bestämmer över sitt eget öde och inte låter andra göra det! Ja! Något annat har jag inte — ingen begåvning, inte ens den sortens flit, som ändå kommer fram, utan begåvning — ingenting! Bara en droppe stolthet, det är kanske arv, vad vet jag — — —

GUN: Nu ska du sova, Tore. Du måste vara lugn först, sen kan vi tala om det här.

TORE: Du tror väl inte jag kan vara lugn, när jag är satt under förmyndare! Ni vågar inte ge mig revolvern, för ni tror jag ska missbruka den. Ni tror jag är en galning.

GÖRAN: Hör på. Du är sjuk nu, ur gängorna. Du skulle aldrig tittat i den lådan, om du inte hade sökt efter revolvern. Det visar ju, att du ville använda den.

TORE: Det visar ingenting. Jag ville bara veta att den fanns där.

GUN: Tore, säg bara, att du inte tänker använda den.

TORE: Ska man behöva avge löften för att bli behandlad som en fri människa.

GÖRAN: Då får du den i morgon. I morgon kan du skjuta dig eller hänga dig eller hoppa i Fyris eller vad du vill, då är det ingen som har tid att bevaka dig längre. Du har ju evigheten för dig, då måtte du kunna vänta i tolv timmar.

TORE: Cyniker.

GÖRAN: Spädbarn.

TORE: Förmyndare!

GUN (*till Göran*): Ge mig den.

Göran ger henne den, förvirrad.

Jag tycker inte heller någon annan har rätt att bestämma över dig, Tore. Ta den och lägg in den igen.

TORE (*långsamt*): Du inser alltså också att jag är misslyckad. Du samtycker. Du vill bli fri.

GÖRAN (*uppbrusande*): Förfalskare! Här har hon hela dan suttit och förklarat hur hon beundrar dig och hur hon vill följa dig genom vad det så ska vara! Och du — fy tusan!

TORE: Är det sant? (*Till Gun, som gråtande sjunkit ihop vid bordet.*) Se så, gråt inte. Det händer ju inget. Jag skulle ändå vara mycket för feg till sådant, förstår du. (*Går in, kommer ut igen.*) Så, nu ligger den i lådan.

Gun försöker hejda tårarna. Tore lurande.

GÖRAN: Och nu kan du tala om vad som har hänt. Jag förmodar det är något så världshistoriskt som att du har spruckit i tentamen.

TORE (*står och stirrar framför sig i tankar, blir allt blekare, en stel förtvivlan lägger sig över ansiktet. Plötsligt gör han helt om, går in, kommer ut med revolvern, som han lämnar åt Göran*): Ta den i alla fall. Bara som bevis på att jag tar tillbaka vad jag sa.

Göran stoppar den på sig.

Det knackar. Göran öppnar. Några studenter utanför.

EN AV STUDENTERNA (*hälsar*): Är Tore inne?

TORE: Ja! Vad var det?

STUDENTEN: Vi visste inte att du hade besök.

TORE: Ja men vad var det då?

STUDENTEN: Ja — det är bara att Jonsson har blivit kuggad av Lonkan, så vi tänkte gå på Gillet och supa på saken.

TORE: Jag går med. (*Ser på kläderna.*) Måste jag byta först?

STUDENTEN: Ä, "kom som du är", dom har klädesborstar på Gillet. Har du varit ute och botaniserat, va?

TORE: All right, jag kommer. (*Slänger på sig ytterkläderna.*)

STUDENTEN: Men nu drar vi dig ifrån de andra här!

TORE: Än sen?

Studenterna hälsar och går, Tore följer efter dem utan att hälsa, smäller igen dörren.

GUN (*som vänt bort ansiktet och behärskat sig, börjar åter gråta*): Han vet — att jag måste fara med tiotåget — och att jag kom bara för att få träffa honom. Men sånt — ska man förstås inte tänka på.

GÖRAN: Nej, inte ska man tänka på sånt.

GUN: Vad kommer han att göra nu då?

GÖRAN: Först supa. Sedan sova. Sedan skämmas. Jag tror det var det bästa som kunde inträffa.

GUN (*torkar sina tårar. Under det följande pudrar hon sig och ordnar håret*): Då så. — — Men det är ju ändå värre än jag trodde!!

GÖRAN (*pekar på ett litet porträtt av fadern på skrivbordet*): Tore lider av en svår sjukdom. Han lider av Gustav-Berenius-inflammation.

GUN: Säg — var den där Gustav Berenius verkligen så märkvärdig?

GÖRAN (*allvarligt*): Ett geni, varken mer eller mindre. Epokgörande. Han införde den jämförande språkforskningen i ett nytt skede.

GUN: Jag hatar honom ändå.

GÖRAN: Fröken Waller — får jag vara oförskämd en gång till. Om ni tror att det här går över era krafter, så ge upp försöket. Man gör varandra så illa med misslyckade försök.

GUN: Vad ni är envis. Nästan lika envis som jag. Fast jag är nog lite värre. Och nu har jag satt mig i sinnet att sätta krokben för gubben där.

GÖRAN: I fråga om hans vetenskapliga förtjänster?

GUN: I fråga om hans familjetyranni efter döden!

GÖRAN: Det kan jag bara önska lycka till.

GUN (*ser på sin klocka*): Nu är det lika gott att jag reser med ett tidigare tåg. (*Sätter på sig hatt och kappa.*)

GÖRAN: Ja — mig skulle det ju förvåna, om vi fick se honom här före småtimmarna.

Det knackar. Göran öppnar.

ERIKSSON (*in*): God afton. — Träffas kandidat Tore Berenius?

GUN: Herr Eriksson!

ERIKSSON: Jag skulle vilja tala ett par ord med herr Tore, jag.

GUN: Han är inte hemma just nu. Men han kanske kommer rätt som det är! (*Räcker handen åt Göran.*) Jag stannar. Jag har någonting att tala med herr Eriksson om. Tack så rysligt rysligt mycket för att ni har varit så snäll. Och för att ni tycker så mycket om Tore.

GÖRAN (*formellt, artigt*): Å för all del. God natt då, fröken Waller. Tack för en angenäm afton. Jag hoppas den kommer att upprepas. (*Bugar, går.*)

GUN: Har det hänt något på Härsta?

ERIKSSON: Inte än, som väl är. Men det gör väl, om jag inte får tag på'n.

GUN: Sätt sig ner och drick en kopp kaffe i alla fall, herr Eriksson — medan vi väntar. Vi tar oss var sin kopp, det blir riktigt skönt, det är bara att värma det. (*Ställer in den elektriska kokaren.*) Tänk att herr Eriksson har kommit hela vägen hit.

ERIKSSON: Det har ju fröken med. Och ändå sitter vi nu här ensamma på kvällskvisten.

GUN: Ja, men han kanske kommer snart.

ERIKSSON: Då skulle väl inte fröken sitta med hatt och kapp på, om fröken trodde det.

GUN: Vad herr Eriksson har goda ögon. Då får jag väl helt enkelt säga som det är då: jag vet var Tore är, och jag ska tala om det — men inte förrän herr Eriksson har talat om för mig vad jag vill veta.

ERIKSSON: Bevars, bara det går undan. Jag har inga hemligheter att bevara, fröken ska ju gifta sig med herr Tore, så det gör väl detsamma. Eller kanske det inte blir nåt av med det? För jag kunde väl nästan fråga jag med: Har det hänt något? — så som fröken ser ut så.

GUN: Asch — herr Eriksson, som har sett så mycket av livet, vet väl att det jämt händer nåt, när folk går och är förlovade.

ERIKSSON (*skrattar smickrad*): Jag vet nog det. (*Klappar henne på armen.*) Det blir nog bra igen, ska

fröken se. Nog kan det klara opp sig igen, bara det väl en gång har kommit i gång. Att väl komma i gång är det värsta.

GUN: Att det här klarar opp sig, ska jag nog bli man för.

ERIKSSON: Jag önskar jag kunde säga detsamma om mitt.

GUN: Nu är kaffet varmt. Var så god och ta för sig, herr Eriksson, det är ingen annan än vi som vill ha.

ERIKSSON: Tackar som bjuder, jag är inte den som.
De tar båda för sig.

GUN: Är det ofint att fråga, varför herr Eriksson har kommit till Uppsala.

ERIKSSON: Mmmm. Gamla fröken ämnar sälja en bra bit av Härsta.

GUN: Men det är ju inte hennes? Hon kan väl inte sälja det utan Tore?

ERIKSSON: Det är just det. Inte kan hon göra det med honom, det vet hon nog. Men allting kan ju vara klappat och klart redan, och han behöver bara teckna under — då kan han inte gärna neka, om han inte vill ställa till skandal.

GUN: Och om han hellre tar skandalen och nekar?

ERIKSSON: Inte herr Tore inte. Det skulle han skämmas för. Inte mot gamla fröken inte. Han skulle rentav inte nännas.

GUN: Nå men är det viktiga ägor det där?

ERIKSSON: Jaha, det är det. Enligt mitt förmenande så bär sig inte gården, om de kommer bort. Ja, inte för den bär sig något vidare nu heller, men den kunde åtminstone göra det, om den sköttes på ett annat sätt.

Kom det där stycket bort, nordpå, så skulle ingen doktor kunna lappa ihop Härsta mer. Ja, gamla fröken påstår förstås att hon inte tror det. Det första man blir blind på så är det ögonen.

GUN: Det var allvarligt.

ERIKSSON: Jo minsann. Och ännu är det inte hänt. Men snart händer det. Hon har satt in annons redan. Men nu får jag tacka för kaffet, och nu får fröken tala om var herr Tore är.

GUN: Inte än. Först måste herr Eriksson tala om adressen till Tores mor.

ERIKSSON: Kors då. Tänker fröken skriva till henne?

Gun nickar.

Känner fröken henne?

GUN: N-nej. Egentligen har jag bara hört ont om henne. Men just därför...

ERIKSSON: Ja de pratar ju så mycket. — Märta säger bara gott om henne hon.

GUN: Redan första gången jag var på Härsta, blev jag vän med henne på något sätt. Jag tänkte genast: vem kan hon vara? För vad en människa än har gjort — om hon inte kan få förlåtelse, så har det skett henne en stor orätt. — Och sen dess har det där vuxit och vuxit, och nu känner jag det alldeles som om hon och jag var bundsförvanter. Fast jag inte känner henne. Vi är bundsförvanter mot gamle professorn — som jag heller aldrig har sett.

ERIKSSON: Märta påstår han bara ville bli av med henne. Men han ville inte hon skulle få barnen med sig. — Hon lär vara omgift nu och väldigt rik, påstås det.

GUN: Vet Eriksson hennes adress?

ERIKSSON: Nja. Det går nog fram, om man skriver: fru Helena Sandvall, Nyfors bruk. — Märta brukar skriva till henne.

GUN: Tack för det här, herr Eriksson! Och nu ska jag tala om var Tore finns: han sitter på Gillet. Fråga vem som helst var det ligger, och gå upp och fråga efter honom i tamburen, och ge sig inte förrän han kommer ut. Annars gå in och hämta honom.

ERIKSSON: Det ska jag göra. Och tack än en gång för kaffet. Jag ska inte släppa honom, lita på mig. Han ska min själ vara hemma och se gamla fröken i ögonen den dan hon säljer ägorna nordpå. Få se om hon kan då.

GUN (*följer honom till dörren*): Tack själv. Vi håller allt ihop vi.

De skakar hand. Eriksson går. Gun går tillbaka till skrivbordet, gör en skadeglad min åt porträttet och börjar skriva.

TREDJE AKTEN

Scenen densamma som i första akten, dock utan den festliga dekorerings framför och omkring porträttet. Sigrid stickar, Hervor läser.

SIGRID: Var det alldeles säkert Sandman hon hette, den damen som ville komma ut och se på tomten?

HERVOR: Ja — Sandman.

SIGRID: Du hörde säkert inte fel?

HERVOR: Det kan jag väl inte tänka mig. Varför tror du det, faster?

SIGRID: Nej, jag undrade bara. (*Paus.*) — Eriksson påstår, att egendomen inte kan bära sig, om vi säljer bort den där biten. Det är bara prat, misstänker jag. Med all respekt för Erikssons sakkunskap — ja, för han har sakkunskap — så är nog Eriksson inte så lite maktlysten, och det förvrider hans omdömen en smula.

HERVOR: Utåt verkar han så snäll.

SIGRID: Snäll, ja visst är han snäll i grund och botten. Men han sätter sig alltid på tvären. För resten — även om det nu vore så illa, att egendomen inte skulle komma att bära sig — ja, för man kan ju alltid göra det tankeexperimentet — men vad kunde man då göra åt den saken? Tores studier i Uppsala är ganska dyrbara.

HERVOR: Är det inte underligt, att de inte vill släppa fram honom?

SIGRID: Inte är det så underligt. Tore mognar sent. De finaste frukterna behöver den längsta tiden för att mogna, det vet du. Jag är rädd för att Tores rika anlag inte riktigt har krupit ur puppan ännu.

HERVOR: Jag är aldeles säker på att han har mot-hugg också. Jag har många gånger tänkt, att det måste ju vara så. I själva verket är det ju ingenting bevänt med en som inte är tvungen att kämpa sig fram. Behöver man inte det, så visar det väl bara, att man inte har något nytt och eget att komma med. Du har själv berättat, hur länge det dröjde, innan far fick det erkännande som han förtjänade.

SIGRID: Ja visst. — Vad jag önskar att den här dagen var lyckligen slut.

HERVOR: Varför det? Varför är du så orolig?

SIGRID: Jag önskar bara det var gjort. Bara det är gjort, så är det lugnare.

HERVOR (*fram till henne*): Kära faster, du tycker det blir svårt att skiljas från Härsta. Ja — för jag förstår, att det här är bara början. Jag har förstått det hela tiden, fast du aldrig ville säga det. Jag har förstått att du har vetat det hela tiden, fast du inte ville oroa mig. Men du ska inte tro att jag tvekar. När det nu alltså är som Eriksson säger och gården inte kan bära sig utan norra delen — så blir det ju bara att sälja undan för undan. Du hör, att jag kan tala om det utan rädsla eller bitterhet. Det är ju för Tores studier. Det är ju för att namnet Berenius ska få behålla sin plats i vetenskapernas bok. På sätt och vis gör vi det ju för far.

SIGRID: Kära Hervor då. Har du vetat detta hela tiden. Att du är så stark. Tjugu år och så stark. Men jag har orätt: det är kanske då man är starkast.

HERVOR: Inte skulle jag vara stark, om det gällde något annat, må du tro! I grund och botten är jag så svag så svag. Men när jag ser att far står bakom — då är jag stark.

SIGRID: Och du skulle kunna leva utan rädsla och utan bitterhet, även om vi blev tvungna att flytta bort härifrån? Till stan kanske?

HERVOR (*nickar*): Jag har tänkt igenom det för länge sen. Jag är beredd på det.

SIGRID (*lägger händerna på hennes axlar*): Kära lilla barn, vad du kan göra mig lycklig. En del av oron lyfter du från mina axlar. Och du som är landsbarn

mer än någon. Jag hoppas bara, att du en gång kommer att gifta dig så, att du får en gård på landet att styra med i framtiden också.

HERVOR: Jag gifter mig aldrig.

SIGRID: Men Hervor då — varför inte det?

HERVOR: Nej, aldrig. Jag kan inte. Jag vill inte. Alla män verkar så småskurna och obetydliga. Det fanns en man i världen, som var värd det namnet — när man sen mäter de andra med hans mått, då försvinner de. Små lilleputtar — hur skulle man kunna märka dem en gång!

SIGRID (*i extatisk triumf*): Hervor! Å, du är mitt barn! Du är inte den andras längre, du har blivit mitt barn! (*Omfamnar henne.*) Du talar ur mig själv. Kött av mitt kött och blod av mitt blod — ande av min ande! Så, just så har mitt liv varit! Vad brydde jag mig om småbyket. Varför skulle jag förnedra mig, varför skulle jag förråda ett heligt adelskap? Hellre blev jag ensam. Jag var Gustav Berenius' syster, och det var mig nog. Säg, Hervor — är du stolt över att vara ensam, eller sörjer du?

HERVOR: Båda delarna, är jag rädd. Nej, faster, det var ovärdigt sagt, jag är mycket mera stolt, hoppas jag.

SIGRID: Hoppas du? Då är du ännu inte stolt nog. Men mitt barn är du, öde av mitt öde.

HERVOR: Faster, du som säger att jag är stark — ibland är jag så hemskt trött av att försöka vara stark. Jag vet, att ska man leva, så ska man leva så intensivt som du, så knutet, så där — eld och stål, som du — och ibland är jag trött till döden, när jag försöker. Jag är så förfärligt ung ännu.

SIGRID: Du kommer att bli äldre, Hervor. Och du kommer att förstå, att det är det enda, som ger livet innehåll. Ju äldre vi blir, ju gråare blir världen omkring oss. Då är det väl, om vi har vår egen värld, där färgerna aldrig bleknar. (*Klockan slår.*) Å, nu kommer hon väl snart, den där människan. I dag skulle jag vilja vara i fred för att tänka på vad du har sagt — och just i dag...

HERVOR: Faster, hur mycket du kommer att sakna Härsta — så får du mer tid och lugn för dina egna tankar, när vi kommer härifrån en gång.

SIGRID: Det är sant — jag har alltid varit jäktad här. Egentligen blir det skönt — en gång. (*Går oroligt av och an.*) Mest är det ju Tore jag är orolig för. Rent juridiskt sett borde jag talat med honom först.

HERVOR: Varken du eller jag är jurister, faster Sigrid.

SIGRID: Nej nej. Oss står det mänskliga närmre än paragraferna.

HERVOR: Det är för Tores skull vi gör det. För hans studier.

SIGRID: Men om han inte vill förstå det? Han är mycket fäst vid Härsta.

HERVOR: Han måste förstå det.

SIGRID: För resten, det här stycket är ju inte Härsta än. Det är bara en bit — och varför skulle den inte vara din?

HERVOR: Jag undrar om Tore förstår vad det betyder att sälja den?

SIGRID: Betyder? — Bara inte Eriksson pratar i honom en massa dumheter. När det väl en gång är gjort, kommer Tore inte att göra några svårigheter.

HERVOR: Det är ju för hans skull. För fars skull.

MÄRTA (*in*): Herr Tore och hans fröken är här!

Ut. Sigrid och Hervor ser orörliga och tysta på varandra.

SIGRID: Vad ska jag göra! Vad ska jag göra! — Han får ingenting veta. — Sedan naturligtvis, men inte nu.

Ut. Hervor ensam kvar, stilla, allvarlig. Efter en kort stund kommer Sigrid in med Tore och Gun.

HERVOR (*emot dem*): Tore och Gun! En sådan överraskning! Välkomna ändå!

TORE: Ändå? Jo det var snyggt! Är vi eller är vi inte välkomna kanske?

HERVOR (*fast, allvarligt*): Ni är välkomna!

SIGRID: Ja, visst var det ett trevligt infall av er att komma så här plötsligt. Ni får naturligtvis ta det som det är. Jag hoppas åtminstone ni stannar ett par dar, för just i dag — är vi lite upptagna. Ja, det är ingenting som ni behöver oroa er för — jag menar — — —

TORE: Ingen behöver ta hänsyn till oss, naturligtvis. Vi har ju inte tagit hänsyn till er.

SIGRID: Ja — jag måste tala ett par ord med Eriks-son just nu — och Hervor, du får tala med Märta. (*Lågt, nära henne.*) Du förstår vad jag menar. (*Högt.*) Ni kan nog sköta er själva ett slag, gissar jag. Det vore väl skräp till älskande, som inte hade nog av varandra.

Sigrid och Hervor ut.

Tore: Är det verkligen sant, att du har förlåtit mig?

GUN: Du.

TORE: Jag skulle aldrig kunna förlåta, om jag vore du.

GUN: Vad skulle du göra då?

TORE: Sparka ut mig.

GUN: Dumbom! Men ibland har jag lust att sparka ut något som inte är du.

TORE: Något som inte är jag? Tänk att du förstår det. I klara stunder tycker jag det själv: det där — det är ju inte jag. Det är något annat. Och jag kan inte hjälpa, när det kommer över mig — jag blir en annan.

GUN: Har du verkligen den känslan själv också?

TORE: Ja, ibland. Men bara ibland. Och dessemellan tycker jag, att just det där andra, det är jag, det är mitt rätta jag, det är sådan som jag ville vara och sådan som jag b o r d e vara. — Men ser du, när man kan bära sig åt så mot den man håller mest av — då kan det inte vara det man helst vill. Jag vet att jag var gräslig. — — Du får inte gå ifrån mig, Gun — jag behöver dig!

GUN: Jag tänker inte gå ifrån dig — du ska inte tro att jag gör det! Det hjälper inte, hur du än försöker mota ut mig.

TORE: Skulle jag försöka mota ut dig? — För resten — ja! Jag tror jag försöker det. Jag tänker: det är bättre att det sker snart — för ju längre det dröjer, ju svårare blir det. Du förstår — jag kan inte tro på allvar, att du stannar. Det är kanske tragedien mellan mina föräldrar, som har satt spår i mig. Jag tror, att jag nödvändigt måste bli utsatt för detsamma som min far, och då blir jag rädd. Egentligen ville jag ju så

gärna likna honom på annat sätt, men när det slår slint — vart ska jag ta vägen, det är så förskräckligt att vara vansläktad — då tar den där rädslan överhand, och jag tror att jag bara kan bli lik honom i det... Jag måste säga dig en sak, Gun: det gjorde mig så gott att du behandlade mig som en självbestämmande människa — då, du minns. Fast jag knappt var det. Stanna hos mig, Gun — om du inte tycker jag är ett kräk.

GUN: Å Tore — om du bara kunde låta bli att själv tro att du är ett kräk!

TORE: Så ska du inte säga. Det är en väldigt underlig och nyttig upplevelse, när man förstår att man är ett kräk och ändå vill leva vidare. Det är som om man inte kunde bli sig själv, förrän ens högfärd skalades bort riktigt grundligt. Som om all den där stoltheten och ha och ho och hela ståten var något främmande, lånta fjädrar, som man spelar en roll med. Och det får lov att skalas av. Det kommer nog igen förstås, men det är bara att skala på.

GUN: Men Tore — tror du att du skulle vilja ha mig kvar, om du nu sattes på ett riktigt svårt prov?

TORE: Vad talar du om? Ämnar du sätta mig på prov? Mätte jag bara bestå det. — Jo, Gun, jag litar så säkert på dig, det är något som jag vill hålla fast vid tvärsigenom allting. Inte bara att jag älskar dig — för vad hjälper det, om jag misstror dig — men att jag litar på dig — att jag alltid vill lita på dig.

GUN: Du. Men jag kan fela!

TORE: Kan du det! Jag tror det knappt! Inte du!

GUN: Nej men Tore! Ditt olycksaliga sätt att ideali-

sera folk! På det sättet får du aldrig lita på någon människa! Och absolut inte på mig!

TORE: Hur får jag lita på dig då?

GUN: Så att du aldrig dömer mig ohörd.

TORE: Det var då verkligen det blygsammaste jag har hört! Kallar du det att lita på någon!

GUN: Det är mer än man tror.

HERVOR (*in*): Lustigt att ni kom just i dag — och utan att säga till. Hur kom ni på den tanken?

TORE: Hur så: just i dag? Är det någon särskild dag i dag?

HERVOR: Nej — naturligtvis inte. Jag menar: just därför undrade jag varför ni kom.

TORE: En liten överraskning förstås. Ni verkar då inte alls glada, det får jag säga. Både du och faster verkar snarare — besvärade.

HERVOR: För att vara uppriktig, Tore, så tycker jag inte du heller verkar alldeles obesvärad. Det är som om det låg något bakom. Du har en konstig ton.

TORE: Vad skulle det ligga bakom? Det är alltså något särskilt med i dag?

Hervor vänder sig bort.

SIGRID (*in, stannar på tröskeln*): Tore. Har du kallat hit henne?

TORE: Vem?

SIGRID: Er mor.

HERVOR: Vem?!

SIGRID: Fru Helena Sandvall, före detta fru Berenius. Hon är här.

HERVOR: Faster Sigrid —! Du menar väl inte —! Måste vi ta emot henne?

TORE: Vad vill hon här? — — Hon måste väl ha något ärende?

SIGRID: Du svarade inte på min fråga, Tore. Visste du om, att hon tänkte komma hit?

TORE: Nej! Nej, jag försäkrar! För att vara fullkomligt uppriktig: jag visste, att ni ämnade sälja en del av gården utan att fråga mig, därför kom jag hit — men detta visste jag inte!

SIGRID: Du visste — — —?

Sigrid och Hervor ser slagna på varandra.

HERVOR: Nu förstår jag: det var hon som ringde, och jag uppfattade namnet fel. Det är hon som vill köpa — —

SIGRID: Min aning.

TORE: Nu då jag är hemma, hoppas jag åtminstone att jag får vara närvarande vid försäljningen.

SIGRID: Tore! Du missuppfattade våra avsikter, jag försäkrar dig!

HERVOR: Det var för din egen skull, Tore...

Helena införes av Märta, som åter drar sig tillbaka. Hon hälsar stum, på avstånd. Alla stela, stumma. Hervor vänder sig mot fönstret. Tore intensiv, avvaktande. Sigrid samlar sig till språng som en tigrinna.

SIGRID: Vi tog fel på namnet, annars skulle detta aldrig inträffat.

HELENA: Sigrid. Orkar du hata mig än, efter så många år?

SIGRID: Jag skulle vilja veta, varför du har kommit hit. Tänker du verkligen köpa vår mark och sätta dig här som granne? Sitta och triumfera över vår fattig-

dom? Och du talar om att hata! Vilket hat ska det inte till för något sådant.

HELENA: Efter arton år kommer jag hit och ser mina barn sedan dess för första gången. Tror du verkligen det är för att göra dem illa?

SIGRID: Ja. Jag tror det är för att göra dem så illa man kan — fast du kanske inte förstår det själv. Du kommer för att få tillfälle att anklaga och skymfa en, som stod så högt över dig som solen över — — —

HELENA (*lite oförstående, följer Sigrids gest och ser porträttet*): Gustav, menar du? Nej, å nej, det gör jag inte. Stackars Gustav. Han har blivit mycket för hårt bedömd. Inte har jag lust att kasta sten mer. Vi felar ju alla. Varför skulle han vara ofelbar?

TORE: Hårt bedömd? Av vem?

HELENA (*ser på honom, länge stum*): Av många. De tyckte han bar sig fult åt mot mig, och det — nå, det är över.

HERVOR (*fortfarande bortvänd vid fönstret*): Faster Sigrid, måste vi höra på det här?

TORE (*sakta*): Det har jag aldrig anat.

SIGRID: Du tänker väl inte påstå, att det var med orätt du blev anklagad...?

HELENA: Nej då, visst inte. Staffan Sandvall var min älskare, det var inte annat än sant.

HERVOR (*slampar*): Detta är snusk! Hon får inte vara här!

HELENA (*halvt frånvarande, i minnen*): Men det var ändå mina barn...

TORE (*lägt till Gun, tagen*): Vad det blir olika, när man ser någon framför sig igen, som man bara har

hört talas om i så många år. — Hennes hår har blivit alldeles vitt.

MÄRTA (*som stått vid dörren, fram i högsta upprördhet*): Nej nu ska det fram i ljuset, nu ska det sannerligen fram. En gång teg jag när jag borde talat, till min evinnerliga skam teg jag, det händer inte mer! Jag vet bättre än någon, vad frun fick gå igenom! Jag både hörde och såg, minsann, hur professorn kom utfarande i bil med fruntimmer om nätterna jag...

Hervor rätar på sig och går hastigt och demonstrativt ut.

SIGRID: Märta tiger genast. Man står inte och sprider förtal om en död på det sättet.

MÄRTA: Förtal! Fröken vet likaväl som jag, att det inte är förtal. Det är dagsens sanning! Jag hade väl ögon och öron, fast jag då var en liten barnpiga på sexton!

HELENA: Låt det vara, kära Märta! Det är så längesen.

MÄRTA: Längesen! För mig är det inte längesen! För mig har det släpat med genom alla de här åren och varit lika nära som då, därför att jag teg och inte talade som jag skulle. Och jag har mer att säga...

SIGRID: Får vi kanske be att Märta behåller det för sig själv.

TORE (*hest*): Säg det då.

MÄRTA: Han försökte sälja frun till en av sina supbröder en gång, när han var full och inte hade pengar. Är det inte sant, frun?

HELENA: Låt det vara. Han var från sina sinnen. Låt det vara.

MÄRTA: Och frun som inte visste att jag hörde't. Men hade jag vittnat, skulle frun kanske fått behålla barnen.

SIGRID: Jag tvivlar på att pigskvaller har något högre värde inför rätten. Tänk, detta hade jag ändå aldrig trott om Märta.

MÄRTA: Vilket? Att jag visste så mycket? (*Gråter.*) Och nu har jag sagt det, och det ändrar ingenting, det gjorda kan inte göras ogjort, och frun får inte sina barn igen!

HELENA: Lugna sig, Märta! Det hade nog inte gjort så stor skillnad. Allt det där var redan gammalt och glömt, och riktiga äkta makar hade vi inte varit på åratals. Vem kunde trott, att han skulle gripa tillfället...

MÄRTA: För att bli av med frun!

SIGRID: Tore, det förvånar mig, att du lugnt står kvar och hör på sådant.

TORE (*med ansträngning*): Inte lugnt.

HELENA: Märta, kära Märta, lugna sig. Vem skulle låtit mig få vet allt om hur det gick för barnen, om jag inte hade haft Märta här.

SIGRID: Nu kan det sannerligen vara nog. Fru Sandvall, får jag fråga er, om ni verkligen kom hit för att skrämma er egen dotter ut ur rummet med era smutsiga hänsyftningar, som sannerligen inte passar för en ung flickas öron, och kasta fram gemena beskyllningar mot en som inte längre kan försvara sig — eller kanske jag snarare borde säga: en som verkligen inte behöver försvara sig...

HELENA: Nej. Nej. För allt i världen. Så har jag då verkligen inte menat. Jag har ju förlåtit honom allt-

sammans för så länge längesen. Vi måste allesammans tänka på hur dyrt allting köps — hur dyrt alla måste betala, som har fått säregna gåvor — och ändå har de så sällan någon glädje av dem själva — de köper dem åt oss andra. Så många som har fått betala med sin själsliga hälsa. Han fick väl betala med någon annan dyrbar del av sin personlighet...

SIGRID: Detta är oerhört.

HELENA: Det är oerhört — de dolda lagarna är oerhörda — de stora djupen är oerhörda — och vi, vi är mycket mycket små.

SIGRID: Det gäller åtminstone somliga av oss. Fru Sandvall svarade inte på min fråga: var det för att ställa till med en familjescen som ni kom hit?

HELENA: Nej, snälla Sigrid, jag anade aldrig att det skulle bli så. Jag kom för att hjälpa Tore till att få behålla gården.

TORE (*förvirrad*): För att hjälpa mig — — —

SIGRID (*skarpt*): Svara, Tore, vem har varskott dig?

TORE: Eriksson. Men detta sa han ingenting om.

MÄRTA (*med ett glädjerop*): Eriksson! Har han gjort det! Jag måste ut och tacka honom! (*Ut.*)

TORE (*plågad, tar ett steg framåt*): Faster Sigrid, visste du allt det här om far?

SIGRID: Tore, Tore! Har hon nu lyckats göra honom mindre! Ser du honom mindre nu?

TORE: Jag ser honom som en mycket svag människa. Och du gjorde honom till en gud.

SIGRID: Allt som gör honom mindre är osanning.

HELENA: Tore, min stackars pojke. Jag kom ju inte hit för att dra ner Gustav. Du kan väl inte tro mig,

när jag säger, att han är stor för mig fortfarande. Eller snarare på nytt. Han var stor på många andra sätt, förstår du. Mot mig var han inte stor. Men han var det mot sina kamrater. Och han var stor i sin hållning till vetenskapen. Du kan nog inte förstå, vilket arbete det var för mig att se tvärsigenom allting och ta med allting, också det värsta, och ändå förstå. Men vad som blev kvar till slut var inte bara ömkan och förlåtelse, det var beundran också.

TORE: Allt det där visste du, faster Sigrid, och ändå...

SIGRID: Nu ser det kanske ut som lögn och svek, Tore. Men att inför er unga rota i jordisk ofullkomlighet och kanske skymma det enda viktiga — — — Är du säker på att den bilden du förut hade, den fullkomliga, inte var den inre, den djupare, den mytiska sanningen?

TORE: Men när du gjorde honom stor, gjorde du andra orätt...

SIGRID: Och du själv? Du var kanske för liten för att kunna bli stor genom honom. (*Går till dörren och ropar.*) Hovor! Kom in, Hovor!

HEVOR (*utanför*): Är det nödvändigt?

SIGRID: Ja, det är nödvändigt. Det gäller din far. *Hovor in, rödgråten.*

Säg nu, Hovor — det som du har hört här i dag, har det förändrat din syn på din far?

HEVOR (*skakar på huvudet*): Nej, nej! Jag vet vem han var! Allt annat är lögn!

TORE: Så enkelt. Att bara inte höra, inte se, inte förstå. Den som kunde ta det så.

HERVOR (*fram till honom*): Säg att du vill det, Tore! Du kan om du vill!

TORE (*efter lång paus, intensivt*): Jag vill inte bli galen. (*Griper i föremålen omkring sig.*) Jag vill inte mista min hemortsrätt i den världen där tingen är verkliga — där sant är sant och falskt är falskt. (*Lägger armen om Gun.*) Jag vill inte ut i en självskept värld av fantomer. Jag vill inte!

SIGRID: Tore är sin mors son. Hervor är sin fars dotter.

HELENA (*till Tore, som gör förvirrade ansatser att närma sig och tala*): Nej, nej, säg ingenting. Det är för tidigt än, det ser jag nog. Vänta lite till. Det jag kom för, det kan också vänta. (*Nickar.*) Jag går nu. Om du kallar på mig, kommer jag igen.

GUN (*fattar hennes hand*): O gå inte! Hur ska jag ensam kunna — — —

HELENA: Var inte rädd — vad finns det att vara rädd för! Kära barn, jag tror bestämt inte det är sista gången vi ser varandra. Och tack för att du skrev! (*Kysser henne på pannan och går.*)

SIGRID: Aha, där har vi alltså intrigens uppränning.

HERVOR: Fåster! Detta är förfärligt! Alla hatar oss!

TORE (*ser förvirrad på Gun och sjunker stelt ner på en stol*): Är det sant? Var det du, som skrev till henne att komma?

GUN (*nickar*): Ja.

TORE (*ser upp på henne efter lång tystnad*): Provet!

MÄRTA (*tveksamt in med Eriksson*): Vi såg att frun gick, så — så jag tänkte att — — — Ja, jag förstår väl att jag får flytta nu, det förstår jag nog — men

jag ville bara säga, att då flyttar Eriksson med! (*Hon har hela tiden talat till Sigrid.*)

TORE (*sitter kvar, utan att vända sig om*): Här flyttar ingen. På Härsta kommer kanske mycket att bli annorlunda, men tills allt är uppklarat, så flyttar ingen.

Märta och Eriksson ser förvånade på varandra och drar sig tyst tillbaka.

SIGRID: Jo, käre Tore, då vet jag alldeles säkert en som tänker flytta.

HERVOR (*tar hennes hand*): Två!

TORE: Det var stora förändringar.

HERVOR (*börjar snyfta*): Inte kan jag stanna här — ensam bland fiender!

TORE (*reser sig, går av och an*): Men Hervor, inte är vi fiender. Och det är ju din gård också.

HERVOR: Jag bryr mig inte om någonting — inget vill jag ha med mig, inte ett öre, inte mina möbler, inte mina böcker, ingenting!

SIGRID: Seså, lilla barn, var inte nervös nu. Naturligtvis ska du ha vad som är ditt, det ska jag nog se till.

TORE: Det ska jag också, faster Sigrid kan vara lugn.

HERVOR: Jag bryr mig inte om det, ta allting, ta min del i gården, ta allt vad jag har — utom ett enda! Tore, får jag ett enda?

TORE: Ja — vad är det du menar!

HERVOR (*gör en åtbörd åt porträttet*): Det! Fars porträtt!

TORE (*ser länge på porträttet, vänder sig sedan, beslutsamt, utan att se på henne*): Ja. Ta det.

HERVOR (*skriker*): Tore! Om du åtminstone hade sagt nej!

SIGRID: Kom, lilla barn, vi får lov att lugna oss lite, innan vi packar och reser. Det är naturligt, att du är upprörd; ditt hem, där du är född — din egen bror — och så mista allt på en dag. Genom en halvt främmande, som har varit här ett par gånger och aldrig har sett din far. Det är rätt naturligt, att du gråter, tycker jag. — Men kom, vi måste lugna oss och vila.

Sigrid drar Hervor med sig ut.

GUN (*står bredvid Tore, som sjunkit ner på en stol med händerna för ansiktet. Hon smeker hans ärm. Efter en lång stund, lågt*): Jag har gjort dig förfärligt ont, Tore.

TORE (*som förut*): Ont. Det är inte ont. Förstår du inte — det är mycket mer än så. Du har rivit mig i småbitar. Detta är kaos.

GUN: Tore.

TORE (*som förut*): Kan du laga mig också?

GUN: Å, Tore.

TORE: Egentligen är det ju inte du heller som har gjort det.

GUN: Ska jag gå?

TORE: Nej, du ska stanna, du ska vara hos mig. Men du får vara mycket mycket snäll och förlåtande en lång tid framåt. För inte vet jag vad det nu blir av mig. Det måste klarna. Det måste växa ihop. (*Tar händerna från ansiktet och stirrar framför sig, medan han griper hennes hand.*) Och vad som än händer, så vet jag — att nu börjar mitt eget liv.

STRÖVTÅG I SARAJEVO

I

För ett främmande öra har namnet Sarajevo en ödesdiger klang: det var här det skottet lossades, som blev världskrigets startsignal. Och guiden visar ännu främlingen det gathörn där det skedde och pekar ut den väg bilen tog. På husväggen intill har man satt upp en minnestavla med inskrift: PÅ DENNA HISTORISKA PLATS FÖRKUNNADE GAVRILO PRINCIP FRIHETEN DEN HEL. VIDS DAG¹ DEN 15 (28) JUNI 1914.

Men för den som besöker platsen kommer snart den levande staden att tränga minnena i bakgrunden. Sarajevo är ingalunda vilken liten stad som helst, hänvisad till sina minnesmärken för att kunna dra uppmärksamheten till sig. Den är förmodligen en av Europas mest egenartade städer, en Österlandets utpost, som trots den dagliga intima blandningen med västern har behållit

¹ En allmän helgdag.

sin orientaliska färg renare än numera ens det europeiserade Turkiet.

Reser man från Belgrad på morgonen, är man framme i Sarajevo så sent på kvällen, att det redan är fullständigt mörkt. Det är en vacker syn, när ljusen glimmar fram, utströdda över hela sluttningen nedanför järnvägsvallen och på motsatta sidan åter stigande mot höjden; men än vackrare är staden vid dagsljus. Ty Sarajevo ligger på sluttningarna kring den dalsänka, där floden Drina rinner fram, 600 meter över havet. Riktigt hett, som i Belgrad eller Dalmatien, blir det aldrig här. Också på den hetaste middag följer en kylig kväll, och regn och rusk är vanliga gäster. Runt horisonten sträcker sig bergen, tillräckligt höga för att verka majestätiska, tillräckligt långsluttande för att man inte skall känna sig beklämd, och i solskenet lyser vita husklungor mot den gröna bakgrunden av skog och ängar. Högt ovanför de sista gatorna ligger en grön sluttning med underliga vita fläckar. Det är de spanska judarnas kyrkogård med sina gravstenar.

Det är betecknande för Sarajevo detta, att man inte kan se på en utsikt, inte gå en gata fram utan att bli påmind om de många religioner, som lever här sida vid sida utan att blandas. Överallt i staden stiger moskéernas smäckra minareter mot himlen, kyrkor av olika bekännelser välver sina kupoler och sträcker sina torn, och synagogor finns av två slag, de spanska judarnas och de andras. Går man på gatan, kan man inte undgå att möta folk i muhammedansk dräkt: beslöjade kvinnor, män i fez; då och då är fezen lindad med en snövit bindel, då är det en skriftlörd man har stött på,

kanske utexaminerad i den muhammedanska högskola som finns just här i Sarajevo; eller också är bindeln stickad med gult silke — då är bäraren en hadji, han har varit i Mecka som pilgrim. — Från landsbygden kommer bondfolk in till staden i sina pösande folkdräkter, som måste vara otroligt varma nu på sommaren med sitt myckna ylle; i allmänhet är de grekisk-katolska, men en och annan bär turban, då är han muhammedan. Bland de spanska judarna är det kvinnorna, och bland dem egentligen bara de äldre man kan känna igen: deras huvudbonad är en ovanligt missklädsam kask av något damastliknande tyg, ofta invävt med några stora blommor i fina färger och ofta med guldkant nertill. Munkar och nunnor möter man också. Nunnorna tillhör en skolorden, uppfostrar alltså unga flickor, munkarna är i allmänhet franciskaner och lär vara goda vänner med folk av alla religioner och bekännelser; dessutom finns här en och annan jesuit som lärare vid olika skolor.

Vill man riktigt göra klart för sig religionsblandningen, behöver man bara tänka på de överhuvuden som staden hyser: en romersk-katolsk ärkebiskop, en ortodox metropolit, en räs ulema (muhammedansk biskop), två rabbiner och en protestantisk församlingsföreståndare.

Med avsikt har jag talat om religioner, inte om raser. Raserna är visserligen också blandade, men det är inte utmed rasgränserna som skiljelinjerna går. Muhammedanerna till exempel är till allra största delen serber, och serberna lär från början ha varit en ljus ras, invandrad norrifrån. (I själva verket är det påfallande,

hur många blonda huvuden man ser ända längst ner i södra Jugoslavien.) Under turkarnas herravälde antog de islam till skydd och bekvämlighet, och har sedan dess hållit fast vid sin en gång påtvingade tro. Det gör till en början ett överraskande intryck, när man får se en djupt beslöjad kvinna dra med sig en liten Kalle eller Lisa med linvitt hår; man kommer att tänka på bortbytingar och barnarov. Och åtskilliga av de fezprydda männen i basarerna skulle mycket väl kunnat heta Svensson. I vardagslag talar man visserligen om "turkarna", men menar muhammedanerna.

I vissa fall sammanfaller religion och ras, och den religiösa pieteten kan då ha sina sidor. Så hos de spanska judarna, sefarderna. Inflyttade hit för hundratal år sedan undan religionsförföljelser i sitt hemland, har de noga undvikit all uppblandning ens med sina västliga rasfränder, strängare än de i sitt iakttagande av seder och bruk. Som de aldrig varit särdeles många, har följden blivit ett intensivt ingifte, och många av de typer man möter skvallrar om degeneration. Konstnärligt temperament och smak har de emellertid. De spansk-judiska danserskorna lär överträffa alla andra, och Sarajevos kanske vackraste byggnad är sefardernas nya synagoga, ännu knappast färdig.

Det märkbaraste och mest egenartade inslaget i stadens liv är naturligtvis det muhammedanska. Som jag redan nämnt, är det i Sarajevo man bör söka Orienten nu sedan Mustafa Kemal har avskaffat slöja och fez i Turkiet. Här lever de kvar. Inhöljda i sina vida tygpåsar och med ansiktet gömt bakom en kort svart slöjbit skyndar de muhammedanska kvinnorna genom ga-

torna med torgkasse i handen eller med elegant väska, last fashion. På Sarajevos corso utmed floden kan man se åtskilliga, som helt lagt bort den vida överklädnaden och uppträder i modern promenaddräkt, fortfarande dock med slöja. Är bärarinnan mycket frigjord, är slöjan emellertid inte tjockare än sorgslöjor hos oss. Allt detta gäller endast de gifta, ty de unga flickorna bär ingen slöja alls, bara en stor schal om huvudet, som ger deras unga drag en oskyldig och madonnelik prägel. Det är alltså inte längre sant, att den muhammedanske ynglingen gifter sig utan att ha sett sin tillkommandes ansikte — men det har varit, ty en sådan frihet för de unga flickorna är snarast att räkna som anpassning till den nya tiden. Lagen i all sin stränghet bjuder egentligen, att en kvinna alltifrån den stund hon verkligen mognat till kvinna skall uppträda beslöjad. I tysthet lär det visst länge ha försiggått en strid mellan kvinnorna och prästerna om slöjan, men ännu så länge har tydligen de senare varit starkare.

Det muhammedanska inslaget gör sig så mycket starkare gällande, som muhammedanerna till antalet är varje annan bekännelse överlägsna: de utgör drygt en tredjedel av stadens befolkning och har långa tider konstant hållit sig vid den siffran, medan det annars försiggår en del förskjutningar mellan de olika religionernas anhängare. (Det är särskilt den grekisk-ortodoxa kyrkan som vinner terräng på den romersk-katolskas bekostnad.) Både förste och andre borgmästaren i staden är muhammedaner. Vissa yrken ligger till övervägande del i muselmanernas händer, särskilt hantverk och köpenskap. Vid den statliga hantverks-

skolan, om vilken mera nedan, är varenda lärjunge muselman. Varför? Det har helt enkelt blivit så, det är tradition, och föreståndaren, som visade oss omkring i skolan, förklarade, att det skulle bli ganska synd om en stackars enstaka kristen yngling, om han släpptes in bland alla de andra.

Att man i Sarajevo och för övrigt hela Jugoslavien inte ser en skymt av söderns beryktade djurplågeri lär vara att tillskriva det muhammedanska inflytandet. Vänlighet mot djuren hör till Islams bud. På skämt berättas det, att en muselman som hittar en lus i sina kläder helt enkelt släpper den på gatan. Så långt går det nog inte, men att alla de katter som föds i staden förblir odränkta, det kan vilken besökare som helst övertyga sig om personligen. Aldrig har jag sett eller tänkt mig en plats så full med katter som Sarajevo. På vartenda tak vandrar de, magra och eländiga, men livslevande och utan att frukta någon människa. Under varenda stol utanför butikerna kryper en à två kattungar, och på de soliga trapporna levs ett idylliskt kattfamiljeliv. Och ve den som vågar röra duvorna på torgen! Det är ett venezianskt vimmel, koncentrerat kring någon gammal gubbe eller gumma, som samlar stora skaror omkring sig och på sig för att mata dem.

De muhammedanska bodarna ligger samlade i en särskild stadsdel, rad i rad som österländska basarer skall ligga. Och bakom dem sträcker sig smala, lustiga gator upp mot höjden, med hus där övervåningen skjuter ut en smula över den undre och där burspråken ibland är täckta av tätt snidat gallerverk av trä, så att ingen kan se in, men invånarna kan titta ut — gamla haremsbur-

språk. Där uppe går kvinnorna omkring obeslöjade och hänger upp tvätt, vissa om att inte möta någon muhammedansk man så här dags (andra än muhammedaner är det inte så noga med, de räknas inte), och småbarnen springer omkring i solskenet med det minsta möjliga på sig.

Så ser Sarajevo ut i stora drag.

II

En vandring genom de turkiska basarerna gör verkligen ett sagolikt intryck. De smala gatorna rymmer ingen modern trafik, här färdas varken bilar eller spårvagnar, inte ens en cykel kan ta sig fram bland vimlet av fotgängare. Då och då banar sig några bönder med lastade dragare, hästar eller mulåsnor väg genom mängden, men det går inte fort, och varannan minut måste de ropa — deras rop har för övrigt en viss likhet med varningssignalen i vår barndoms källbackar: "Öpp!" Det är tydligen internationellt.

På ömse sidor sträcker sig den långa raden av öppna bodar, ofta på samma gång butik och hantverkslokal, och liksom i andra österländska städer har alla hantverkare av samma slag sina affärer vid en gemensam gata. En gata är skohandlarnas gata. De just nu moderna flätskorna är en jugoslavisk nationalvara, de bärs också av bönderna, fast förfärdigade av enklare material och försedda med en pittoresk snibb framtill. Naturligtvis finns det också västerländska modeller i alla schatteringar, men också de urgamla inhemska eller österifrån komna opraktiska stylväskorna säljs — en

träplatta med två klossar under. Jag såg verkligen folk (muhammedanska kvinnor, inga andra), som gick med dem och gick ganska bra.

På skomakargatan hände mig en lustig episod. Vi gick förbi en liten skomakarverkstad, som såg så ovanligt hemtrevlig ut; en mästare och några gesäller satt där inne i det skuggiga men fullt öppna rummet och arbetade med kaffeservisen bredvid sig på bänken. Jag gick några steg ifrån, lyfte min kamera och siktade. Vilda avvärfande gester från invånarna! Gubben själv kastade sig skräckslagen ner bakom något skynke, och en av pojkarna höll händerna för ansiktet. Aha! tänkte jag och samlade mina religionshistoriska kunskaper, — de vill tydligen göra vad de kan för att hindra mig bryta mot Koranen och göra bilder av människor. Har de nu gjort allt de kan, så måste de anses vara utan skuld, skulden komme över mitt huvud. — Och pietetslöst knäppte jag dem. Efteråt ångrade jag mig, ty jag fick höra, att vidskepliga muhammedaner väntar sig döden, om någon fotograferar dem. Nu hoppas jag verkligen, att den stackars gubben inte suggererar ihjäl sig innan årets slut. Ett gott omen tycks det mig vara, att fotot misslyckades fullständigt. Jag önskar bara jag kunde tala om det för honom!

Vid en gata är larmet öronbedövande. Det är konstsmedernas. Där siras de små turkiska kaffeserviserna av koppar och mässing, som man kan få köpa för en mycket blygsam penning. Stora fat och skålar dekorerar också, ofta utomordentligt vackra. Alla former, både här och på torget, där keramiken säljs, bär vittne om den kulturkrets dessa människor av vår egen ras

assimilerats av: det är de arabiskt-turkiska smäckra linjerna, de hög- och smalhalsade kärlen, de slingrande arabeskerna österifrån.

Mattor och bonader vävs i Sarajevo, men schalar och annan sådan flärdfull ljuvlighet importeras för det mesta från Mindre Asien. Vill man se sådant, bör man gå till Hasanović vid Stora moskén. Dit fördes vi också av vår över all beskrivning älskvärde ciceron, resebyrå Putniks chef direktör Woelz, och tillbringade en frestelserik stund bland vackra ting, billiga nog i sitt slag, men dyra i förhållande till vår reskassa. Innehavaren, Hasanović själv, var en typ att lägga märke till: en mörk ung man, på samma gång med den språkkunniga smidighet som anstår en orientalisk affärsinnehavare och med den förnäma tillbakadragenhet i sätt och väsen, som anstår en medlem av en av stadens mest ansedda familjer. Vårt intresse för honom blev egentligen riktigt livligt först vid ett senare tillfälle, då vi fick höra, att han varit ledare för det muhammedanska partiet på den tiden, då partier ännu var tillåtna i Jugoslavien. Nu, under diktaturen, är de som bekant förbjudna.

Vill man se konsthantverket i sin prydnad, bör man gå till den statliga yrkesskolan. Vad som görs i bodarna är alltid mindre omsorgsfullt gjort, eftersom köpmannen ju framför allt har intresse av att få saken färdig snart för att få sälja så mycket som möjligt. Också yrkesskolan säljer, och lärjungarna, som går där i fyra år, har en blygsam avlöning, som emellertid räcker till livsuppehållet. Ett fyrtiotal unga pojkar av olika åldrar — i allmänhet kommer de hit efter fyraårig folkskola —

sitter i de olika rummen för gravering, ciselering, metallinläggningar i trä och niellering, de flesta klädda i fez också inomhus, alla med mycket högtidlig min, bemödande sig om att inte märka de besökande, men tydligt nervösa, om man stannar och ser på deras arbete. Det är mycket vackra saker som görs här, alla efter gamla inhemska, d. v. s. ursprungliga orientaliska mönster.

Det finns också ett statligt väveri, som går efter samma hemslöjdsprinciper. Det är ingen skola, utan ren industri — utom tobaksindustrin egentligen den enda staden har — men också där väver man efter gamla mönster, och om det ibland händer att man kopierar franska gobelänger, så är det för att visa vad man duger till. Utsökta färger och vackra mönster finns det gott om — särskilt de persiska silkesmattorna har underbara skiftningar. Så är det också fantastiska sifferuppgifter vi får höra: på en kvadratmeter av en sådan persisk silkesmatta går det inte mindre än 400 000 knutar, och det tar $2\frac{1}{2}$ månad att få ett så stort stycke färdigt.

Utom yrkesskolan finns det inte många högre läroanstalter i Sarajevo, bara ett folkskoleseminarium och så den ovan omtalade muhammedanska högskolan. Vi var där och synade den. Byggnaden gav ett visst intryck av förfallen storhet, och praktisk men mycket torftig västerländsk inredning höll på att tränga ut den ursprungliga österländska. Det enda som ur turistsynpunkt var något att se var kollegierummet, där en lång låg bänk med dynor löpte runt en upphöjning på ena sidan av rummet: det var professorernas plats. Annars

såg anstalten ut som anstalter gör mest, med föreläsningssal och bibliotek, som inte skilde sig från seminarielokalerna vid våra högsolor annat än genom sin större torftighet och genom den egendomliga beskaftenheten hos böckerna i bokskåpen runt väggarna: till största delen arabiska skrifter, antagligen mest exegetiska arbeten. Som skolan är internat, ville vi gärna se ett sovrum också. Den unge sympatiska mannen, som visade oss omkring, ryckte på axlarna och försäkrade att det inte var något att se, men om vi ville så . . . Och det var verkligen det mest spartanska man kunde se. Kalkade väggar, ett litet smutsigt fönster, en säng, en stol, ett bord, punkt och slut.

Det vore naturligtvis alldeles fel att uppfatta anstalten som en högskola i västerländsk mening. Vad man får lära sig där är huvudsakligen arabiska och skrifttolkning. Vi är numera långt från den tid, då kristenhetens ende bildade man hade studerat vid ett islamiskt universitet. Icke dess mindre berättigar en avgångsexamen från denna muhammedanska högskola inte bara till prästämbetet utan också till en muhammedansk domarplats. Det finns nämligen områden av den jugoslaviska lagen, där muhammedanerna intar en särställning och döms av egna domare efter koranen, nämligen i frågor som rör giftermål, skilsmässa och arv. Den nuvarande diktaturen arbetar för att upphäva denna särställning och åstadkomma enhetliga bestämmelser också här, och som det synes inte utan grunder. Särskilt de muhammedanska skilsmässobestämmelserna har mörka skuggsidor. Det är lätt att skiljas från sin hustru, om man är muhammedan, och några större

underhållsskyldigheter har man inte, ungefär 30—40 svenska kronor är nog för att man skall ha uppfyllt all rättfärdighet. Så är också skilsmässor särdeles vanliga. Och som kvinnorna naturligtvis aldrig har lärt sig något yrke, överhuvudtaget sällan kan någonting annat än sköta ett litet muhammedanskt hushåll, och som det inte är någon efterfrågan på muhammedanska hushållerskor i Sarajevo, så är prostitutionen den enda väg som står dem öppen, om de vill leva. Det lär finnas ett stort antal prostituerade (fortfarande beslöjade!) på Sarajevos gator, och vilka faror för folkhälsan det innebär behöver jag inte gå närmare in på.

Vår älskvärde ciceron beklagade, att inte Sarajevo hade fler läroanstalter. Staden är tämligen stor — ungefär 70 000 invånare — och dessutom särskilt lämplig som bildningscentrum, ansåg han, därför att den har ett sådant utmärkt museum, ett av de bästa i landet. Det var verkligen ganska ståtligt. Tyvärr är jag inte botaniker, så jag kunde inte suga någon näring ur den botaniska avdelningen, där Bosniens och Herzegovinas samtliga växter finns samlade, men där finns också en anseelig etnografisk avdelning, en arkeologisk samt en zoologisk. Alltså en hel del. Den arkeologiska var i och för sig inte så märkvärdig, men här på Balkan fattas man ovillkorligen av en viss rysning, när man ser det gångna glimta fram i sten och metall. Få trakter har varit utsatta för sådana växlingar, sådana härjningar — direktor Woelz själv hade varit med i inte mindre än sex krig — och översvämmade av ett sådant myller av raser, folk och kulturer. Österrikarna — turkarna — romarna — namn på skilda världar, som dra-

git över och förbi — och längst borta i fjärran skymtar den tid, då de grekiska stammarna drog fram över halvön. Hela Balkan är fyllt av saga och sägen alltifrån den tid som ligger insvept i urtidsdimma och ända fram till i går...

III

I Ragusa träffade vi en målare, som förklarade sin hjärtliga avsky för Sarajevo med de orden: "Det är en stad, där västerland och österland är blandade på ett pervers sätt." I mina ögon vittnar en sådan blandning tvärtom om oskuld. Vackert är det inte alltid, stilrent är det inte alls, och ändå tycker jag, att en hadji med svart paraply är en på sätt och vis upplyftande syn. Han är ännu ett stycke originalkultur, har ännu inte blivit museikonst och hemslöjd. När man upptäcker stilen, då är den första friska oskulden redan förlorad.

Oskyldigt i den meningen är Sarajevo förvisso. Går man i den gamla ortodoxa kyrkan, där stadens förnämsta familjer alltid har hållit till, möts man av de gräsligaste oljetryck sida vid sida med underbara gamla mörknade ikoner, allt förenat av samma fromhet, och över huvudmoskéns vackra mattor svävar hemska elektriska lampor. Det är möjligt, att senare tider börjar ställa upp strängare fordringar. För turistens öga märks det i varje fall inte. Sarajevo är inget Skansen på något sätt, det lever sitt äkta liv med koran och paraply.

I stadens nöjesliv är blandningen påfallande. Redan

att åskåda en amerikansk (färglagd!) vikingafilm om hur Leif Eriksson drog mot väster för att utbreda kristendomen, medan man omkring sig ser en publik, som åtminstone till halva sitt antal bär fez, gör ett ganska egendomligt intryck. Men betydligt intressantare är det att söka upp något litet nöjesetablissemang av den art som hemma närmast skulle kallas varieté.

Vi hade redan av en slump råkat dricka te på ett sådant litet kafé med sängerska, clown, hundressyr och tydligen också dans, fast den senare redan var slut, när vi kom, och den otroligt tjocka, otroligt sminkade och otroligt oxygenolblonda primadonnan gick omkring och samlade slantar på en tallrik. Det är nämligen på alla sådana ställen de uppträdande konstnärernas sätt att få ut sitt gage. Publiken ger allt efter tycke och smak, och ju större konstnär, dess större är hänförelsen bland åskådarna och följaktligen också givmildheten. Vår utomordentlige ciceron lovade emellertid att ta oss med på stadens förnämsta ställe i genren, och efter lång väntan — föreställningens glansnummer kommer inte förrän sent på kvällen — begav vi oss till *Schadrvan*.

Schadrvan är ett turkiskt namn, som betyder springbrunn, och en sådan fanns också, om man kan använda det namnet om den blygsamma lilla vattenstråle — inte olik dem som för något år sedan gjorde sitt segertåg runt Stockholms restauranger — som strilade mot höjden, medan olivfärgade lampor belyste vattnet och undersidan av en kanariefågelsbur, som var placerad rakt över. Borden var dukade dels under tak, dels i mitten av trädgården under bar himmel, och föreställningen pågick omväxlande på två scener, utförd av två

olika sällskap, så att publiken aldrig behövde befara någon paus.

Det ena sällskapet var en rysk skådespelartrupp, som skådespelare betraktade inte så dåliga, fast det stycke de spelade var mer än lovligt enkelt (en modern och förgrovad Arbigga) — men som balettrupp däremot något så fasligt, att jag var glad att sitta med ryggen åt dem. De infödda och mindre bortskämda åskådarna tycktes däremot njuta i fulla drag av dessa kontinentala fläktar. Alldeles särskilt rolig var en gammal spansk judinna, som satt vid bordet intill vårt och följde allt med skälvande intresse i sitt darrande, rynkiga och gulnade ansikte. Jag undrade vad gumman egentligen tänkte om det hela, och undrar det än, fast min bordsgranne välvilligt upplyste om att hon var för gammal för att överhuvudtaget tänka någonting.

Det största intresset koncentrerade sig i alla fall omkring den andra scenen, behärskad av ett inhemskt sällskap. Själva scenen var lustig nog. Belägen i hörnet, så att två väggar av salen bildade fond, och i det fristående hörnet markerad av en smal pelare från golv till tak, kunde den inte gärna bestå sig med någon ridå. På det lilla platta brädgolvet befann sig inte bara alla de uppträdande, som alltså under sina egna pauser satt och såg på längs scenens väggar, utan också hela orkestern. Denna var dock inte fulltalig, bestod bara av en fyra-fem man, och bland instrumenten fattades bland annat den berömda guzlan, det nationella instrumentet. Fonden var målad med fönster, genom vilka man såg ut över ett paradisiskt landskap, och gav närmast intryck av väggarna i en turkisk kiosk.

När vi kom, var det det ryska sällskapets tur att uppträda, och vi ägnade oss med iver åt den nationella födan, små stycken av fårkött, rostade på pinne och serverade med en myckenhet rå lök under det svåruttalade namnet tjevåptschitji. Äntligen hade ryssarna slutat, och den serbiska sångerskan steg fram från sin vägg.

Det var serbiska folksånger hon sjöng, allvarliga, långsamma melodier med klagande ödsliga tonfall, inte olika de ryska folkvisorna och på inte alltför långt håll släkt med de finska och skandinaviska. Vad som verkade särskilt egendomligt och vackert var den teknik i uppträdandet, som tycktes vara det vedertagna, att döma av våra erfarenheter också från det förra enklare stället: med några små korta vårdslöst spänstiga steg trädde hon ut på scenen, satte fram ena foten, lutade huvudet något bakåt med en överlägsen åtbörd och sjöng i denna stolta ställning, utan att någonsin sträcka sig på tårna, lyfta på axlarna eller sträcka fram händerna, som sångerskorna brukar hos oss. De gester hon gjorde inskränkte sig till ett och annat majestätiskt steg (på hela foten), framåt eller åt sidan, och stolta, passionerade kast med huvudet. Rösten var ganska vacker, inte vidare väl skolad, men intensivt uttrycksfull. Här är det det avgörande. Skolningen kan man undvara, men inte den levande anden, inte glöden. Först den, och bara den, är konstnärskapets oeftergivliga villkor.

Plötsligt fick jag se, att någon vid ett bord i närheten av scenen ropade sångerskan till sig och talade med henne. Hon nickade och började på nytt. "Det

betyder, att han ber henne sjunga en bestämd sång", förklarade min bordsgranne, "men så, att vissa ord, som har gjort särskilt djupt intryck på honom, kommer till sin fulla rätt och betydelse." Och hon sjöng verkligen också med ett egendomligt tonfall, som om hon pejlade den milddjupa betydelsen i vissa rader. Med slutna ögon sökte hon efter just den känsla, som hon anade hos honom vid folkvisans ord. Det gjorde ett nästan mystiskt intryck.

Sedan gick hon och hämtade de extra dinarer en sådan extra prestation kunde vara värd. Och här lik-som överallt samlade var och en av de uppträdande ihop sitt gage i form av allmosor från publiken.

Kvällens clou var två magdanserskor från Saloniki, den ena armeniska, den andra spansk judinna. Den spanska judinnan kom först. Skakande en väldig lejonman, som lyste röd i det nakna elektriska ljuset — en stark lampa utan skärm hängde mitt över scenen, det var rampljuset — i glittrande, åtsittande dräkt och med ett odygdigt Mona-Lisa-leende över sitt egentligen ganska fula ansikte steg hon fram på scenen och knäppte händerna. Ty som de spanska flickorna ackompanjerar sig med kastanjetter, så dansar magdanserskorna till takten av sina egna knäppande fingrar.

Magdans brukar alltid beskrivas som något så vederstyggligt fult. Jag fick egentligen inte den uppfattningen i Schadrvan. Mitt huvudintryck var en gamängaktig odygd över alla gränser, som tar i sin tjänst den otroligaste behärskning av alla de muskler och nerver i kroppen, vilka vanligen inte står under viljans kontroll — något som påminde om de allra själsvåldigaste

visorna till ukulele, milsvitt från alla översinnliga ideal, eller helt enkelt släkt med småpojknarnas stolta skicklighet i att spotta ståtliga bågar genom luckorna av tappade tänder, andra ännu mera ouppfostrade konststycken att förtiga.

Plötsligt kommer det, barnsligt smeksamt, långt utdraget, uppsluppet och odygdigt: "Meschai!" (Rör om!) Och så börjar kroppen röra sig omkring sig själv... Att just den rörelsen, liksom motsvarande med huvudet — ett fullkomligt omöjligt och otroligt trick — är avsett att framkalla en komisk effekt, är det inget tvivel om. Efter välförrättad ansträngning glider danserskan också tillbaka till sin plats med samma okynniga leende uppblandat med akrobatens triumf.

Armeniskan har under tiden suttit och varit skön, österländskt och trånsjukt skön. Det är mycket för att få se henne dansa, som vi sitter kvar till sent på natten. Men det blir en besvikelse. Hon har inte den andras temperament, och när det gäller magdans, är temperament otvivelaktigt viktigare än skönhet. Som de spanska judinnorna lär ingen dansa. Vi får höra en historia om en urgammal en, som lär bo uppe i de oåtkomliga turkiska kvarteren, men ibland, då vinet och anden överväldigar henne, vandrar ner till Schadrvan och dansar med ännu mer temperament än någon av de unga...

Då vi går, är klockan redan ett. Det är en mycket sen timme här i södern, där man har tidiga vanor både morgon och kväll. Men Schadrvan kommer att hålla på länge än... Jag vet inte hur pass livlig publiken

slutligen blir, man kan frukta det värsta, att döma av det lilla anslag som sitter på väggen: DEN ÄRADE PUBLIKEN UPPMANAS ATT INTE SLÅ SÖNDER GLASEN. I MOTSATT FALL BETALAS 20 DINARER. Nå, det kan ju också vara en enkel säkerhetsåtgärd, för att inte eventuella olycksfåglar sedan ska kunna beklaga sig. I umgängesformerna lär det alljämt förekomma en del orientaliska inslag. Åtminstone hörde vi, jag vet inte om det är sant, att vill man riktigt vinna en muhammedansk kaféidkares bevägenhet, så beställer man kaffe med följande ord: "Effendi (herre), jag besvär dig vid din vackra turkiska tro, ge mig en kopp kaffe!" Som sagt, hörsägen är hörsägen, och i varje fall tycks man också i basarerna vara tämligen van vid västerlänningarnas mer oslipade sätt. Sarajevo går ganska säkert sin europeisering till mötes med snabba steg. Syns det ännu inte så mycket på ytan, så har det nog i stället försiggått omvälvningar på djupet. När man ser de unga turkarna gå och promenera med sin fru i gott kamratskap och jämför med de äldre lantliga muhammedanfamiljerna, där mannen går före och hustrun kommer traskande ett stycke efter, anar man, att det inte behövs många stötar för att fez, slöja och fädernas sedvanor skall falla. Det är kanske inte ens en fråga om årtionden, bara om år. Men innan det har skett, ser åtminstone den tillfällige besökaren ingenting annat än de ärevördiga utanverken, det som skiljer kulturerna och världarna åt, och Sarajevo är fullt av det exotiskas tjusning . . .

IV

Trebinje är en liten muhammedansk ("turkisk") stad inte långt från Ragusa, i sig själv inte så märkvärdig, men tämligen oberörd av främlingar och centrum för en kringliggande färgrik landsbygd. Skall man fara dit, bör det vara på en marknadsdag, onsdag eller lördag, för att man skall få en glimt av det folkliv, som blomstrar här alldeles för sig själv utan att snegla åt turisterna. Det är den brokigaste skara, som då rör sig kring de långa borden på marknadstorget, där landsbygdens produkter, gröna vattenmeloner, gula sockermeloner, röda tomater, grön och röd paprika, ligger uppstaplade i granna högar: unga bondflickor i lysande huvuddukar — framför allt gula, citrongula, smörgula och gräddgula — äldre kvinnor i herzegovinska folkdräkter, lång vit klänning med broderad lång väst och den lilla runda röda mössan, placerad framme i pannan och med en lätt vit slöja nedhängande i nacken — bondgubbar i sina lustiga korta byxor, som sluter till om knäna och för övrigt hänger som en säck — säkert ytterst bekväma — och så de tvättäkta "turkarna", stadens egna invånare. (Jag ber läsaren lägga märke till, att turkar här inte är namn på någon ras; ordet betecknar helt enkelt landets muhammedanska inbyggare av samma ras eller rasblandning som de övriga.) Männen i herzegovinsk bonddräkt eller vanlig europeisk dräkt med fez, kvinnorna besløjade med en liten svart slöja, utom de allra fattigaste, vilka söker hålla ihop sin huvudschal framför ansiktet så gott det går.

I skuggan under träden står böndernas åsnor bundna, och små åsnefölar skumpar omkring i närheten av sina mödrar.

När vi kom på morgonen halv åtta, var marknaden redan i full gång för länge sedan. Man har tidiga vanor här i landet, följer tämligen noga solen, som går upp klockan fem och ner klockan sju. En stund gled vi omkring i vimlet som jägare med kameran i högsta hugg — man hade kunnat fylla åtskilliga filmrullar på den marknaden — men som en marknad i alla fall förblir en marknad och inte förändrar sig mycket från sin första stund till sin sista, så lämnade vi den snart och gick ut för att se på stan.

Moskén var snart synad. Vi var redan blaserade på moskéer. Den var i alla fall vacker, med arabesker i klara färger och arabiska skrivecken på väggarna: några av Allahs hundra namn. Bilder och altaren får ju inte förekomma i en muhammedansk moské, påpekade vaktmästaren med stolthet.

Som vi hade närmare nio timmar på oss innan tåget gick, gjorde vi oss ingen brådska, utan gick och strök på gatorna på måfå. Vi travade huvudgatan fram ända till stadsporten — som de flesta gamla städer här kan Trebinje ståta med en ringmur: få trakter har varit så oupphörligt utsatta för krig som Balkan, och för städerna har det alltid gällt att skydda sig så gott de kunde. Vid stadsporten var det bäst att vända, ty åt det hållet sträckte sig bara kala berg utanför, så långt ögat såg — de tröstlöst fattiga, sagolikt vackra vit-skimrande herzegovinska bergen, där den glesa ginsten är det enda, som växer i sluttningarna mil efter mil.

Hela staden verkar för övrigt fattig. De turkiska basarerna har inte den österländska yppighet, som vilar över Sarajevo's handelskvarter. Där är det till stadsbor man säljer, här är det till bönder, och varorna är sträva och enkla nyttighetsartiklar, hinkar och grova skor och liar (och skärar. Man går ännu och skär skörden med skära!). Stadens enda silversmed besökte vi. Det låter så förnämt, men i själva verket är det inget fett yrke att vara silversmed i Trebinje. Den stackars mannen själv satt där inne bakom disken — det var en annan, som sålde hans varor — och såg obeskrivligt klen ut. Hans vackra filigransaker var billiga, och billiga var också de underbara antika turkiska smycken han sålde. Då vi frågade ut honom, berättade han, att han arbetade 13—14 timmar om dagen och förtjänade ungefär 2—3 kronor per dag.

En tjänstvillig guide kom snart fram och erbjöd sina tjänster, och efter något prutande följde vi honom. Också han var naturligtvis muhammedan och tyckte som sådan tydligen att kvinnan i allt bör rätta sig efter mannen, ty han och min man började sätta i väg med långa steg — de hade ungefär lika långa ben — medan vi fruntimmer, som inte hade lust att trava som små öläningar i stekheten, vägrade fortsätta i den takten. Föraren avhånade oss på det föraktfullaste och satte kronan på verket, när han längre fram pekade på vår reskamrat, fröken Anderberg, med orden: "*Kann das auch Deutsch?*" Hur det nu var, visade han oss i alla fall fram till en muhammedansk kyrkogård. Nå, vi hade sett sådana förut, men han ville inte försumma tillfället att undervisa oss. De här gravarna med tur-

banerna var mansgravar. De andra var kvinnogravar. De där stora gravstenarna med väldiga fezer på var resta över någon pascha eller annan hög ämbetsman. Alla var vända mot öster, för att man skulle uppstå med ansiktet mot Mecka, där Domaren skulle komma på den yttersta dagen. Långsamt stavade han igenom några av inskrifterna — namn, fadersnamn och data.

Skolan, som vi gick förbi, var stängd — två månaders ferier under hetaste tiden. De stackars barn, som vi tidigare på dagen hade hört och sett läsa där inne under en turbanpydd och alltså skriftlärd lärares överinseende — med en ton, inte olik den som förr brukades i våra folkskolor i obygdén, halvt mässande — var tydligen olyckliga ferieläsare.

Äntligen, efter långa och heta vandringar, blev vi av med föraren. Något särskilt märkvärdigt hade han verkligen inte visat oss, bara sådant som man kan se med egna ögon, och nu beslöt vi vandra på egen hand, helt enkelt ge oss ut på landsbygden utanför och fräckt kliva in i stugorna. En annan man, lika tjänstvillig som den förre, erbjöd sig visserligen att visa oss ett gammalt turkiskt harem, men vi avböjde tacksamt. Ska man lunka omkring i söderns middagsgass, så är det oändligt mycket mindre betungande, när man gör det helt och hållet på eget bevåg.

De allra flesta, från tjänstemännen på resebyrån Putnik och till chaufförer och guider, spärrar upp ögonen och tror sig ha att göra med rubbade människor, när man förklarar, att man vill se på bondstugor. Det var emellertid vad min man hade satt sig i sinnet att göra, och av några lyckade försök i Montenegro kunde

man sluta sig till att de minst ovilliga var bönderna själva: de var glada åt främmandet, nyfikna och roade, dessutom vänligt stämnda över att här var någon som försökte lära sig deras språk. Vi gick alltså gladeligen på och steg in i första bästa stuga.

En gammal skröplig gumma kom och öppnade. Min make försökte klargöra vårt ärende, och sedan gumman väl försäkrat, att här var mycket fattigt och ingenting att visa, bjöd hon oss vänligt stiga in. "De som inte har någon mark har det svårt här", sade hon. Det var alltså inte någon bondstuga.

Stugan var inte hennes, hon bodde ensam ett stycke därifrån, utan den hyrdes av en familj. Hustrun och barnen var hemma. Den lille minste låg och sov på bara stengolvet med ett skynke över sig för flugornas skull, ty de svärmade i hundratal överallt i rummet. Barnen fick karameller, och samtalet kom i gång. Mannen var arbetare vid fabriken nere i staden. Han hade 600 dinarer i månaden (ungefär 40 kronor), av det gick hundra till hyran, och resten skulle de leva på, man, hustru och fyra barn (hon väntade för övrigt ett till). Det var svårt, sade hon. Om vintern var det ibland så kallt att floden frös... Hur lång arbetstid han hade? Hon visste inte så noga, det gick i skift.

En av pojkarna visade oss till nästa stuga, som då skulle vara en bondstuga. Det visade sig emellertid vara ett misstag: där bodde en pensionerad statstjänsteman med familj. Han kom ut på gårdsplanen och började förhöra sig om Sverige och Skandinavien och visste verkligen vad alla tre huvudstäderna hette... Hans otroligt vackra unga dotter, som dessutom var kunnig

i franska (fast hon tydligen var för blyg och för oövad att våga sig på det) fick tillsägelse att visa vägen till en verklig bondgård. Så skedde, och efter en tämligen lång promenad mitt i värsta solbaddet kom vi då fram.

Inte en människa syntes till. Vi steg in på gården och såg oss omkring. Fortfarande inte en själ. På långt håll fick vi emellertid se en gammal gumma styra sin kosa just mot gården, och vi gick förtjusta och mötte henne.

Jo, nog var detta en bondgård alltid, och visst skulle vi få se den. Det visade sig i alla fall stöta på svårigheter: det var middagsrast i skörden just nu, och allt skördefolket låg och sov inne i stugan. Vi fick till en början nöja oss med köket, som bestod av en särskild liten byggnad i längan kring den inbyggda gården.

Där inne brann [sic] en stor gryta över en eld, tänd på en primitiv härd på golvet. Visserligen stod det en spis i ett hörn, men den var tydligen sönder, skorstenspipan var avbruten, den hade förut gått ut genom väggen. Det ute i bygderna fortfarande vanligare sättet att göra upp en eld direkt på några stenar på golvet hade tydligen länge praktiserats, att döma av de svartnade takbjälkarna. Här var litet och lågt till taket, men det behövdes egentligen inte mer heller, här kokades bara mat, ingen bodde här.

Så småningom hade husbonden och husmodern kommit på benen och kom ut till oss, godmodiga och skämtsamma. Nej, komma in fick vi inte, där sov de än. Vi kunde kasta en blick in genom fönstret, det var allt. Där såg rent och snyggt ut, ytterligt enkelt mot vad vi är vana vid hemma naturligtvis, men tydligt väl-

bärgat för traktens förhållanden. De hade också djur: får och getter och kor och gris, och grisen var vi tvungna att kasta ett öga på. (Den såg ut precis som sådana kreatur gör hemma, inte som de bosniska små svart-och-vita, smärta och graciösa kräken.) Här drog man sig väl fram, hade jord nog och inget att klaga över. Huset hade visserligen blivit förstört under kriget, men nu var det ju uppbyggt igen.

För övrigt fick vi nöja oss med att titta på den inbyggda gården och fotografera de familjemedlemmar som var pigga på det, vilket vill säga gammelmoran och telningarna. De senare var linhåriga som svenska barn — det är lustigt nog mycket vanligt i Jugoslavien. Man tänker sig, att folk så långt åt söder ska vara svarta, men det är tydligen inte klimatet som gör hårfärgen.

Nå, hittills hade vi ju haft lite otur. En av sönerna visade oss vidare till en muhammedansk bondgård, som låg inte långt därifrån. Inte heller där syntes någon till i början, men när bandhunden började skälla, visade sig några kvinnogestalter i fönstren och hörde på vad vi (d. v. s. min man) hade att säga. Kort överläggning. Sedan förklarade de, att kvinnorna var hjärtligt välkomna, men mannen fick stanna utanför, ty far i gården var inte hemma.

Vi kände oss något enkla, ty vi kunde ju inte mer än enstaka ord kroatiska, och även om det var de viktigaste, som "tack", "mycket bra", o. s. v., så är det svårt att göra någon innehållsrikare konversation av det. Nu skulle det i alla fall varit ytterst ohövligt att inte ta emot inbjudningen, och vi följde med in i huset, medan mannen fick stå kvar på gårdsplanen.

Också den gården var renlig och snygg, tydligt välbärgad. Vad som förvånade mig mest var själva harem. Jag har alltid tänkt mig ett harem som det ledsammaste av allt, med all världens tråkighet instängd mellan fyra kala och smutsiga väggar. Åtminstone med tråkigheten tycker jag nog också att det bör äga sin riktighet, när det gäller staden. Så här på landet kan det väl inte vara så farligt, här är ju familjen ändå hänvisad till sig själv, och arbete finns det fullt upp. Och vad särskilt de kala väggarna beträffar, så stämde det inte alls. Det stora, välskurade och vitrappade rummet var möblerat med målade skåp och en låg bänk, som löpte runt tre väggar och var täckt med de vackraste kuddar och dynor. När vi visade vår beundran, tog man fram andra utomordentligt vackra vävnader, mattor och bonader och broderade slöjor och dukar och visade med stolthet, vem det var som hade gjort det och det. Allt var hemarbete. Vi tillfrågades, om vi ville ha kaffe, men som vi tyckte synd om den stackars mannen där utanför, så avslog vi för att inte dra ut på visiten i det oändliga.

Samtalet var enkelt, men det gick bra. Vi frågade med tecken, om alla barnen hörde hemma i gården och fick till svar, likaledes med tecken, att två av de större var från en gård längre bort, men de mindre var hemma här. Den som tydligen var rummets och som vi trodde gårdens härskarinna visade oss sin ring, och vi försökte förklara innebörden av våra ringar, vilket också gick utan svårighet, eftersom vi visste, vad fru och fröken hette.

Sedan blev vi införda i en annan del av huset i ett

likadant rum, och där fanns också en fru... Först efteråt stadgades mina misstankar, att båda två var bondens hustrur. Månggifftet är på avskrivning i städerna, men på landet, där en hustru är ett tillskott i billig arbetskraft, blomstrar det ännu. Också här fick vi se vackra vävnader och broderier.

Men nu hade bonden kommit hem, och han och min man hade slagit sig i språk ute på gårdsplanen. Han klagade dels över torkan i år, dels över Herzegovinas steniga fattigdom. I Bosnien, där var det annorlunda! Där hade de skog, det fanns det ju inte här. Själv hade han tre hästar och tre kor, en liten tobaksodling och en liten vinplantering, men det förslog inte långt. Nu kunde gärna den främmande få stiga in också (se vi muselmaner låter aldrig några främmande herrar komma och hälsa på våra fruntimmer). Sagt och gjort, de båda herrarna steg in, och damerna flydde ut i trappan, där de stod och uppsnappade vad de kunde höra.

Vi frågade, om vävnaderna skulle säljas. Nej, egentligen inte. Det var flickornas utstyrsel, hemgift. En kvinnlig röst nerifrån trappan frågade hur mycket vi skulle vilja ge för dem. Men vi vågade inte kasta oss ut i något överdåd. I stället framställde vi en blygsam bön om litet vatten; dagen var mycket varm, och vi hade gått långt. Det kom ögonblickligen därnerifrån, en stor glasmugg full med kallt härligt vatten.

Till avsked fick vi här liksom i den förra bondgården en liten bukett blommor — några pelargonieblommor och en liten kvist av någon kryddlukande växt. Vi

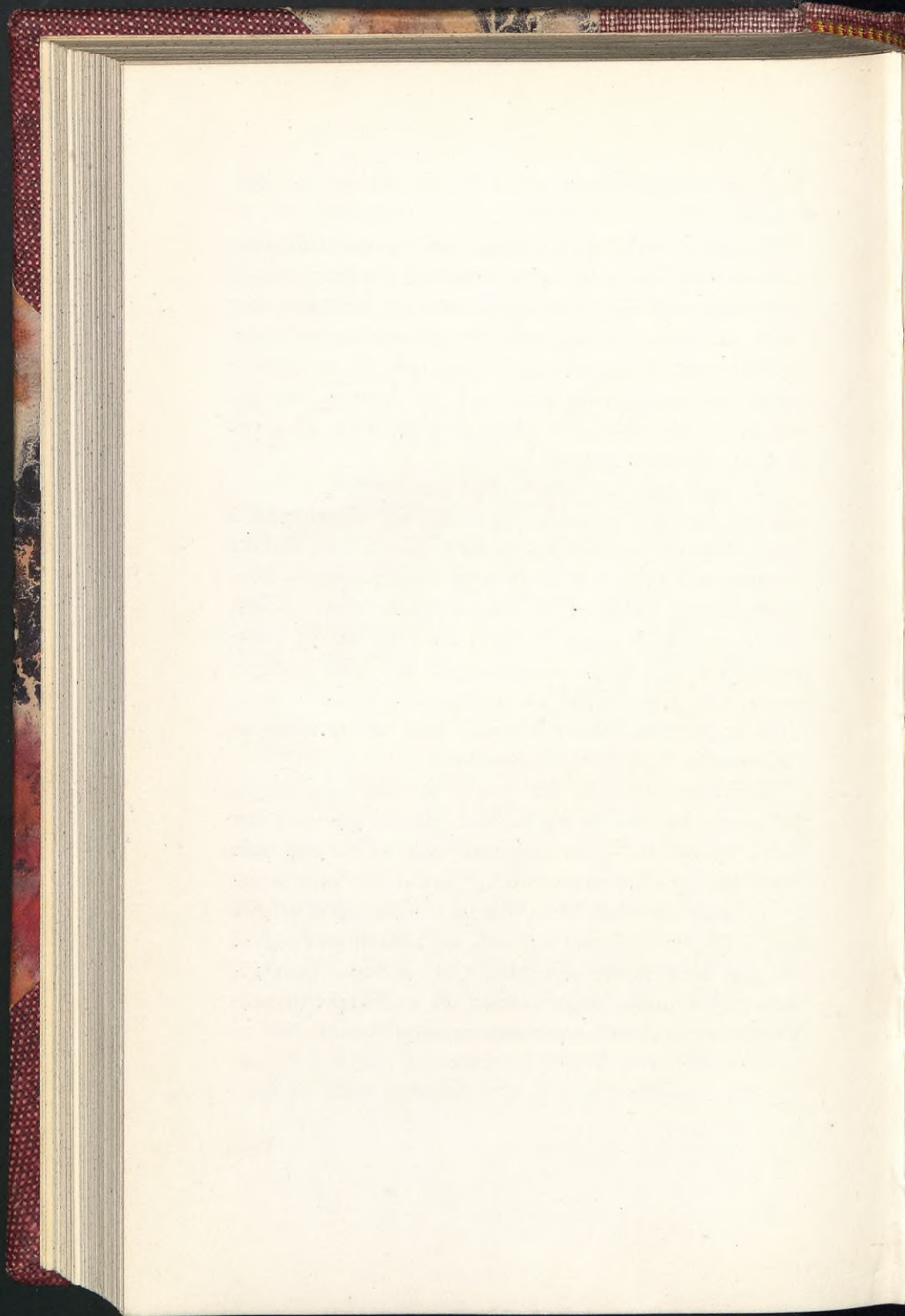
tackade så mycket för allt vi hade fått se och gav oss av.

Vad som särskilt har stannat i mitt minne från vårt haremsbesök, är den lugna och stolta värdigheten i kvinnornas sätt — en värdighet, som jag har tyckt mig finna är särskilt utmärkande för den muhammedanska befolkningen från springpojarna och till de skriftlärda. Jag skulle vilja veta, vad den kommer sig av, om det är de rättrognas säkra överlägsenhet eller om den har djupare grunder . . .

Tågresan hem tog sina modiga fem timmar, om man räknar med ett grundligt uppehåll vid tågomytet i Hum. Det var en liten kuriös håla, där vi fick fårkött i papper och te som smakade som varm punsch — förmodligen var det kryddat med allehanda örter — och där vi inte hade annat att göra än sätta oss på järnvägsvallen och se på solnedgången och höra på syrsorna, tills tåget skulle gå. Tilläggas kan, att vi återfann en gammal bekant, Kanolds kola, under namn av "Karameller" på järnvägsautomaten.

Järnvägsresorna är för resten givande nog. Ingen bekymrar sig om de andra, var och en gör som det faller honom in — en ung man utan röst sjöng hela tiden för sig själv så jämmerligt, att vi inte hade annat att göra än att också börja sjunga var för sig. Det gick bra. Till slut lyckades var och en koncentrera sig så att han bara hörde sig själv. Och vad ska man för resten göra under långa timmar, då landskapet utanför är mörkt och tåget kryper som en snigel?

ANMÄRKNINGAR

S. 21. ⁹/₅ 1918. *Aldrig, aldrig få vi någon kunskap...* Satsen har tydligen förefallit K. B. tvivelaktig, ty hon har försett den med både fråge- och utropstecken.

S. 28. ¹²/₁₂ 1918. *Att leva som man lär...* Här har författarinnan satt ett frågetecken under anteckningen.

S. 29, r. 10. *Mitt födelseår...* d. v. s. år 1918, då K. B. tyckte sig född på nytt i kristen mening.

S. 38. ²⁰/₁ 1920. Med "flitning" avsåg Feilberg en krampaktig överspänning av viljan, någonting besläktat med psykoanalysens "hämning".

S. 60, r. 7. *Jag tillhör Dig...* Strofen ingår i en dikt med titeln "Böner" av K. B., införd i det handskrivna häftet med ungdomsdikter, "Gamla versar".

S. 61, r. 7. *Du vakade...* Ingår i den ovannämnda dikten "Böner".

S. 62, r. 10. *O sänd din stjärna...* Ingår i "Böner".

S. 63, r. 3. *I lågan luttras...* Ingår i "Böner".

S. 65, r. 22. *Som skyarna på himlens yta...* De två stroforna är hämtade ur en dikt av K. B. med titeln "Betraktelse" som finns införd i "Gamla versar".

S. 68, r. 21 f. Jfr "Kris", s. 8 f.

S. 71. "Min barndoms roliga böcker" liksom "Karakteristik av någon av huvudpersonerna i Den siste ateneren" är skrivna vårterminen 1921, då K. B. gick på seminariet. Den förra har varit tryckt i Bonniers Litterära Magasin 1943, nr 6.

S. 74, r. 1. *Från östan och västan*. Sagoboken i fråga heter "Från östan och västan". Brokiga sagor af Charlotte Björnstjerna. Sthlm 1901. Den är illustrerad av Jenny Nyström.

S. 84 ff. "Bergspredikans rättfärdighetsideal" och "Om arbetsglädje i skolan" utgjorde skriftliga prov i folkskollärareexamen 1921. Den förra har varit tryckt i Pedagogiskt forum 1947, den senare ibidem 1946.

S. 95. "Studentska på 20-talet". Har varit tryckt i "Hågkomster och livsintryck", vol. XIX. Uppsala 1938.

S. 105. "Hon som bär templet", tryckt första gången i Bonniers Litterära Magasin 1941, nr 2.

M. A.

KARIN BOYE: SAMLADE SKRIFTER

Rättelser och tillägg

Volym 5, "Kallocaïn":

Efter sid. XVIII har försättsbladet med titeln, under rubriken "Roman från 2000-talet" och mottot bortfallit.

S. XVIII, r. 6 står: have we survived. Läs: we have existed.

Volym 8, "Bebådelse":

Utgivaren hade planerat en ny uppställning av denna volym: bland annat skulle det brottstycke som i den första, av prof. Svanberg redigerade upplagan kallades "En röst" ha sammanförts med romanfragmentet "Bebådelse". Denna plan blev genom ett missöde icke iakttagen vid tryckningen. I stället kom första utgåvans uppställningsplan att följas; därav motsägelserna på inledningens första sida.

Samtidigt råkade anmärkningarna till volymen "Bebådelse" bortfalla. De bifogas här:

Anmärkningar

Hänvisningen efter novellens titel i det följande avser den plats där novellen första gången har tryckts.

S. III. "Äventyr i Kandia". Har, ofullständigt, stått införd i Vi, 1940, nr 36.

S. 139. "Samtal mellan nygifta". Tryckt i Idun (postumt) 1942, nr 13.

S. 153. "Den dödas rätt". Tryckt efter författarinans manuskript, där dödsannonsen utritats, i första upplagan av "Bebådelse".

S. 234. "Förföljaren". Idun 1939, nr 51.

S. 248. "Gåtans lösning". Vi 1938, nr 24.

S. 274. "Suggestion". Idun 1935, nr 39.

S. 294. "Ovänner med Orvarssons". Vi 1939, nr 34.

S. 323. "Lillebror". Idun 1936, nr 25.

S. 334. "Hemligt värde". Vintergatan 1939.

S. 351. "Världssmärta". Vi 1939, nr 7.

S. 362. "Min son blir inte snickare". Vi 1938, nr 8.

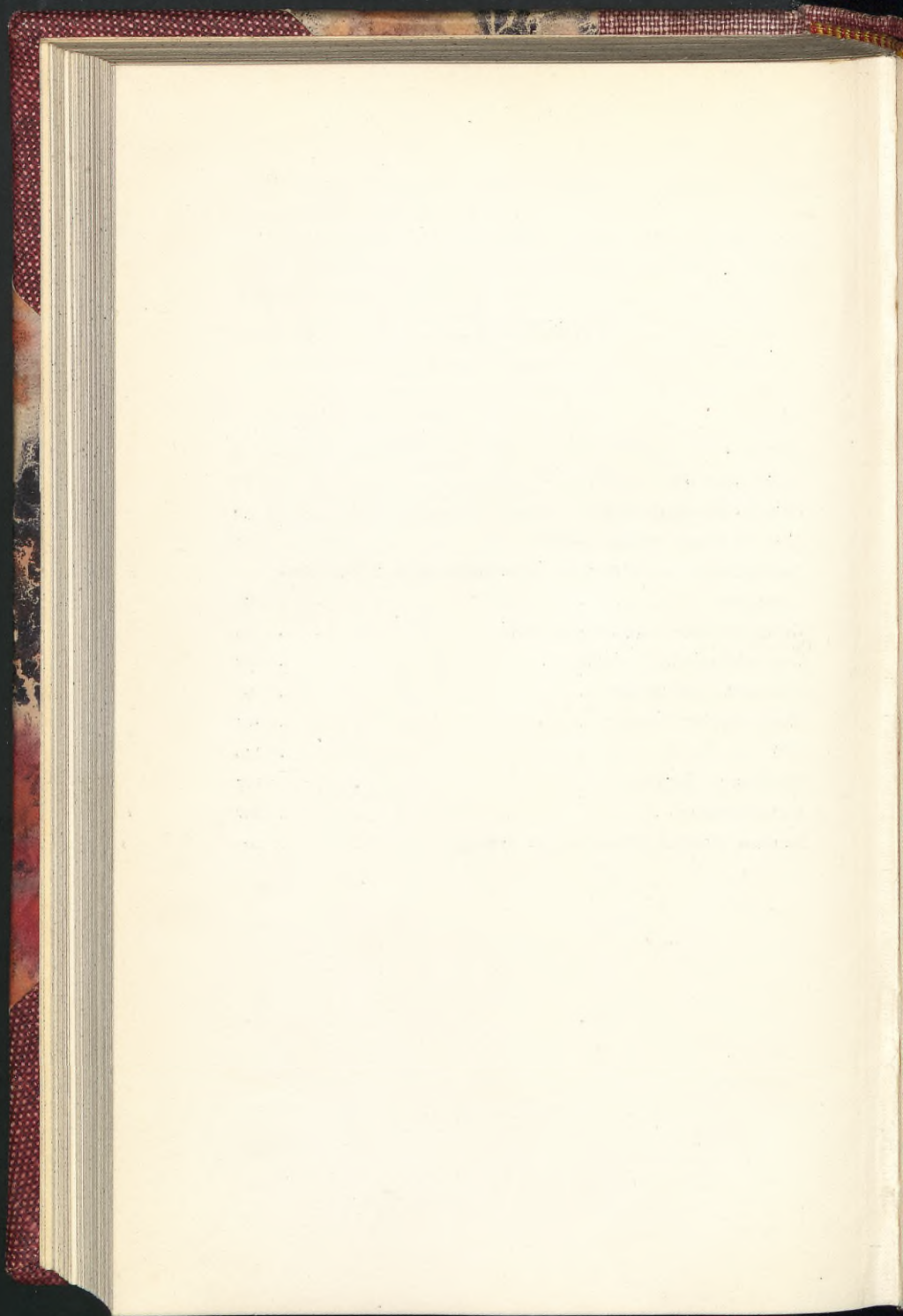
S. 375. "Snäckorna". Iduns jubileumsskrift 1937.

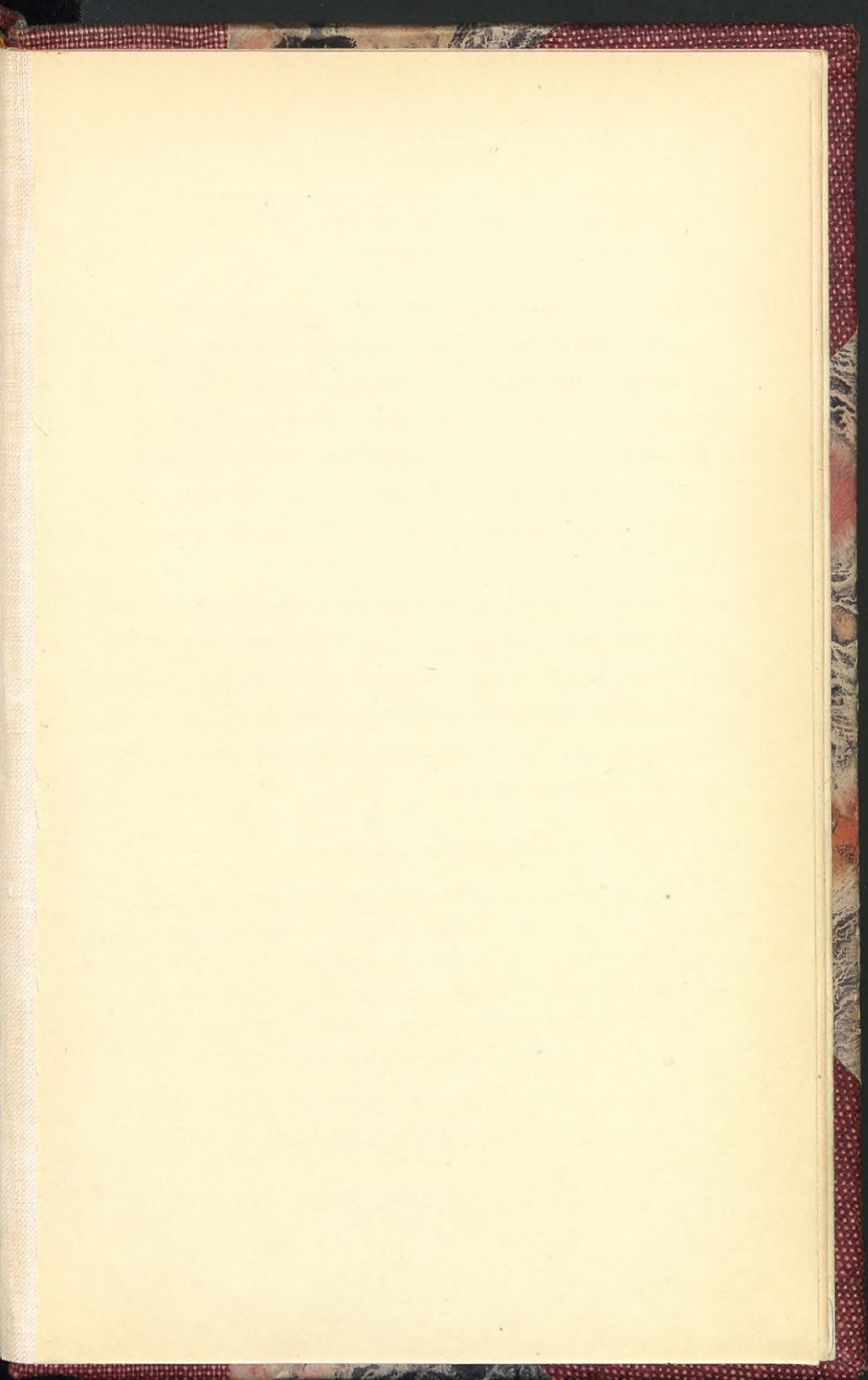
M. A.

INNEHÅLL

Inledning	5
Tankejournalen	11
Den kristna dagboken	58
Min barndoms roliga böcker	71
Karakteristik av någon av huvudpersonerna i Den siste atenaren	80
Bergspredikans rättfärdighetsideal	84
Om arbetsglädje i skolan	88
Studentska på 20-talet	95
Hon som bär templet	105
Idol	130
Strövtåg i Sarajevo	177
Anmärkningar	207
Samlade skrifter. Rättelser och tillägg	209

Karin Boye
SAMLADE SKRIFTER

Karin Boye intar en rangplats bland moderna svenska författare. Hennes motsatsfyllda, klarhetssträvande författarpersonlighet framstår med en speciell skärpa i vårt litterära 20- och 30-tal, och den tillväxt mot allt större fördjupning och formskönhet som kännetecknar hennes produktion pekar hän mot nya landvinningar, varför hennes tidiga bortgång måste anses som en stor förlust för svensk litteratur.

Den samlade upplaga av hennes verk som nu utges torde hälsas med glädje av många, i synnerhet som flera av hennes böcker länge varit utgångna ur bokhandeln. Den är redigerad och försedd med kommentarer av fil. dr Margit Abenius, Karin Boyes kamrat från Uppsalatiden och fina uttolkare under senare år.

Upplagan omfattar:

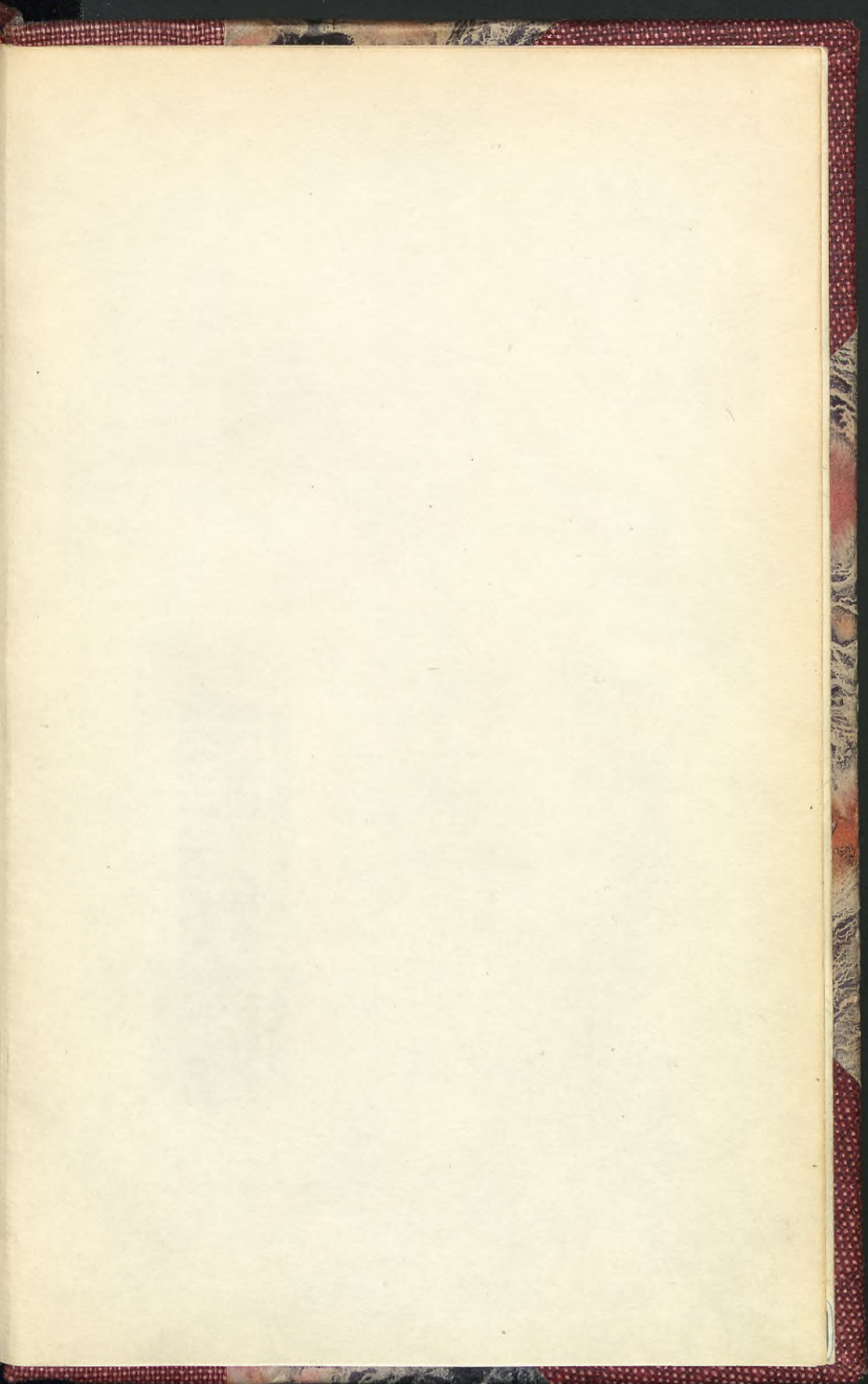
1. *Astarte*. Roman . 2. *Merit vaknar*. Roman. 1—2 inb. i en volym . 3. *Kris*. Roman . 4. *För lite*. Roman. 3—4 inb. i en volym . 5. *Kallocain*. Roman . 6. *Uppgörelser*. Noveller . 7. *Ur funktion*. Noveller. 6—7 inb. i en volym . 8. *Bebådelse* . 9. *Tendens och verkan* .
10. *Dikter* . 11. *Varia*.

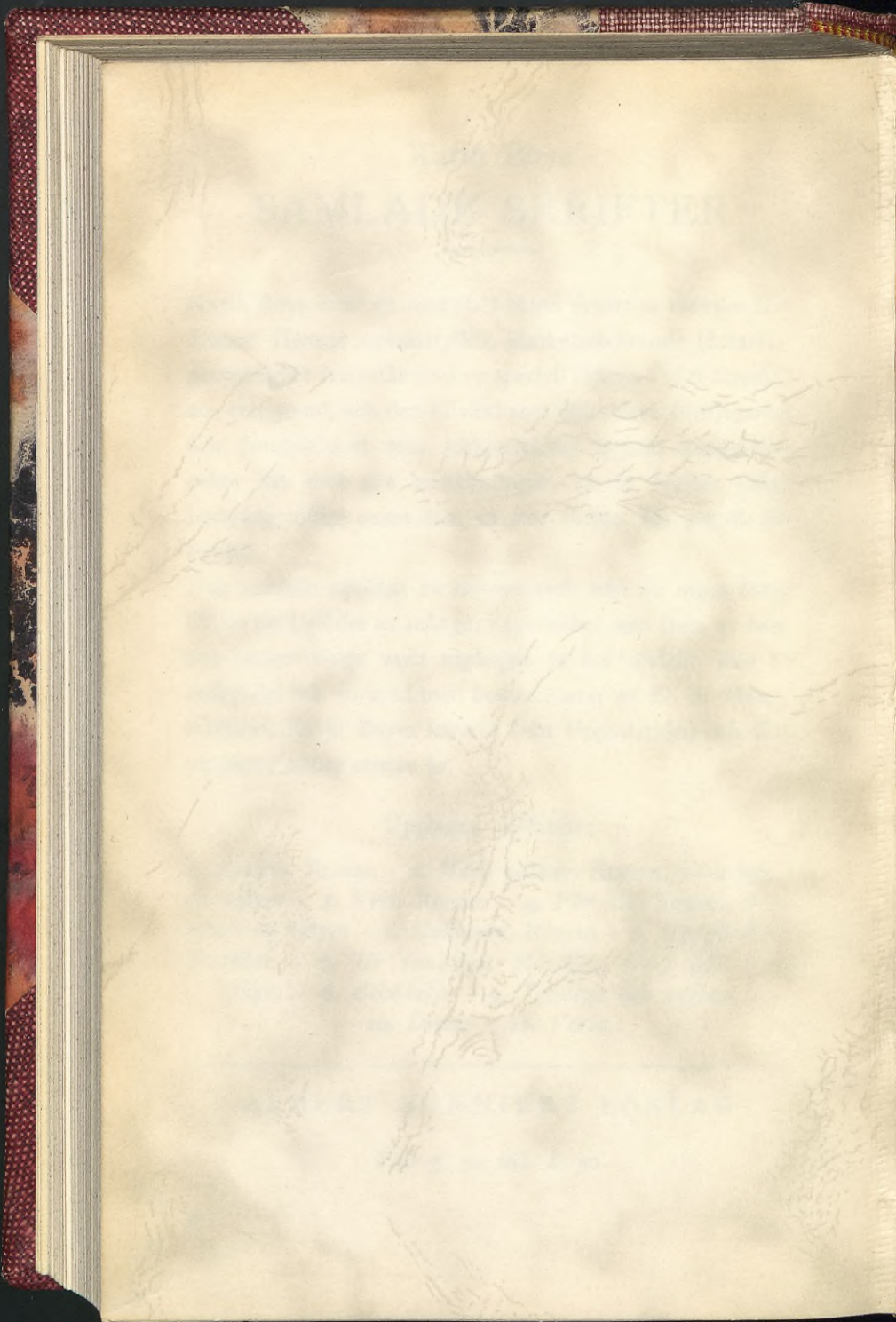
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 5: 50, inb. 8: 50

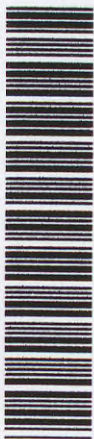
84-pl.
11/10-49

6000194053

Göteborgs universitetsbibliotek

7.10

